

**A KISTÉRSÉGEK INNOVÁCIÓS KÉPESSÉGÉNEK KÜLÖNBSÉGEI
SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN**

Doktori (PhD) értekezés

Filepné dr. Nagy Éva

**Debreceni Egyetem
Debrecen, 2004**

TARTALOM

BEVEZETÉS	1
1. A téma aktualitása - célkitűzések	1
2. Irodalmi előzmények	2
3. Vizsgálati módszerek	2
4. A dolgozat szerkezete	3
5. Eredmények – végső konklúziók	4
I. A TÉMA ELMÉLETI MEGALAPOZÁSA	5
1.1. A kistérség fogalma, jogi keretei	5
1.1.1. A térségi lehatárolások jogi szabályozása	5
1.1.2. A kistérség fogalma, típusai	7
1.2. Innováció és versenyképesség	12
1.2.1. Az innováció fogalmának változása – jogszabályi háttér.....	12
1.2.2. Térségi innováció – térségi versenyképesség.....	15
II. SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI HELYZET, REGIONÁLIS, ILLETVE TERÜLETI ÖSSZEHAONLÍTÁSBAN	22
2.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők	22
2.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet	22
2.1.2. Gazdasági helyzet	23
2.1.3. Fizikai infrastruktúra	26
2.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők	28
2.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	30
2.2.1. Vállalkozás-szerkezet, beruházások.....	30
2.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások.....	34
2.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási struktúra	38
2.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc.....	41

III. A SZABOLCS-SZATMÁR.BEREG MEGYEI KISTÉRSÉGEK INNOVÁCIÓS KÉPESSÉGE	45
3.1. Nyíregyházi kistérség	45
3.1.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	45
3.1.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	47
3.2. Baktalórántházi kistérség	52
3.2.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	52
3.2.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	54
3.3. Csengeri kistérség	58
3.3.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	58
3.3.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	59
3.4. Fehérgyarmati kistérség	63
3.4.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	63
3.4.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	65
3.5. Ibrány-Nagyhalszi kistérség	69
3.5.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	69
3.5.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	71
3.6. Kisvárdai kistérség	74
3.6.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	74
3.6.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	76
3.7. Mátészalkai kistérség	80
3.7.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	80
3.7.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	82
3.8. Nagykállói kistérség	86
3.8.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	86
3.8.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	87
3.9. Nyírbátori kistérség	91
3.9.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	91
3.9.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	92
3.10. Tiszavasvári kistérség	96
3.10.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	96
3.10.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	97
3.11. Vásárosnaményi kistérség	101
3.11.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	101
3.11.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők	103

IV. A KISTÉRSÉGEK INNOVÁCIÓS KÉPESSÉGEI KÖZTI KÜLÖNBSÉGEK ELEMZÉSE.....	107
4.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők.....	107
4.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet	107
4.1.2. Gazdasági helyzet	108
4.1.3. Infrastrukturális helyzet	109
4.1.4. Demográfiai viszonyok.....	111
4.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők.....	114
4.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege	114
4.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások.....	116
4.2.3. A népesség iskolázottsága.....	117
4.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc.....	121
4.2.5. Kistérségi komplex innovációs mutató	122
V. KITÖRÉSI PONTOK – FEJLESZTÉSI JAVASLATOK	125
ÖSSZEFOGLALÁS	127
ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ – SUMMARY	132
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	137
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	141
FÜGGELÉK	149
1. Kistérségi kategóriák	149
2. A Sz.-Sz.-B. MTT-hoz benyújtott és nyertes pályázatok száma, 2003.....	153

BEVEZETÉS

1. A téma aktualitása - célkitűzések

Az Európai Területfejlesztési Perspektíva (ESDP) a területfejlesztés hosszú távú céljaként három prioritást fogalmaz meg: a gazdasági és társadalmi kohéziót, a természeti erőforrások és a kulturális örökség megőrzését, valamint az európai térség kiegyensúlyozottabb versenyképességét. Ez a célhármas megfelel a területfejlesztés hagyományosnak tekinthető alapelveinek, azaz a méltányosság, a fenntartható fejlődés és a hatékonyság alapelveinek.

Az elmaradott régiók gazdaságának fejlesztését célul kitűző, a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap 2000-2006. közötti felhasználásának fő prioritása a regionális versenyképesség növelése, összekapcsolva a hatékonyság (gazdasági növekedés) és a méltányosság (foglalkoztatás) elemeket. A versenyképesség vállalati szinten a piaci versenyben való helyállást, országok, azok térségei esetében pedig a más térségekkel való (főként nemzetközi) versenyben való sikerességet jelenti. Térségi szinten a gazdaságfejlesztés közvetlen célja olyan üzleti környezet kialakítása és fenntartása, mely a térségben működő vállalkozások versenyelőnyeit tartósan biztosítja.

Kutatások szerint egy-egy ország/térség versenyképességének javulását alapvetően innovációs kapacitása, illetve annak kihasználtsága határozza meg, s a tartós versenyelőnyök döntően a széles értelemben vett innovációk folyamatos alkalmazásától függenek.

A regionális versenyképesség alapfeltételeinek megteremtéséről szóló EU-direktíva megállapítása szerint minden térség sikerének, versenyképességének egyik kulcsa az innovációs képesség. Az Európai Unió célul tűzte ki gazdaságában a versenyképesség növelését, tudásbázisának dinamikus fejlesztését, a foglalkoztatás bővítését és a fenntartható fejlődés elősegítését. A versenyképesség kulcsa az oktatás és képzés, valamint az innováció. Az EU irányelvei természetesen csak általános kereteket jelölnek ki, az egyes térségeknek maguknak kell kidolgozniuk, alulról felfelé szerveződő (bottom-up) módon a fejlesztési stratégiájukat.

Az Országos Területfejlesztési Koncepció szerint a humán infrastruktúra fejlesztésnek 3 kiemelt iránya van: (i) az egészségügyi és a szociális ellátás javítása, (ii) a közoktatás színvonalának emelése, valamint (iii) a kutatási-fejlesztési tevékenység fejlesztése. Az Észak-Alföldi Régió elfogadott fejlesztési koncepciója ugyancsak kiemeli a területi innovációs rendszer fejlesztését.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye innovációs képessége, innovációs infrastruktúrája, s ennek megfelelően innovációs tevékenysége jelenleg szerény. A kutatás-fejlesztés alapvetően a felsőoktatási intézményrendszerhez és néhány kutatóintézethez kötődik, a gazdaság és a kutatási rendszer kapcsolódása, együttműködése nem kielégítő. Nincsenek megfelelő információk a megye innovációs kapacitásáról, azok kihasználtságáról. S bár mind a megye elfogadott fejlesztési koncepciója, mind pedig stratégiai programja tartalmazza a K+F, illetve az innovációs tevékenységek fejlesztését, az erre megfogalmazott programjavaslatok az általánosság szintjén maradtak.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján kimondható, hogy – a végrehajtott intézkedések ellenére – a megye általános lemaradása nem csökkent, s a megyén belüli kistérségi különbségek is tovább erősödtek. Célszerűnek látszik tehát speciálisan felmérni a megye, illetve a megye egyes kistérségeinek innovációs képességét, s megfogalmazni a megye egyes térségeiben, illetve azok alapján a megye egészére vonatkozóan a főbb problémákat, illetve a kitérési lehetőségeket.

A dolgozat célja: a megfelelő, helyes terápia kialakításának segítése valóságos diagnózissal. Olyan anyag összeállítása, mely Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét és valamennyi (2004. január 1. óta érvényes) kistérségét az innovációs képességet befolyásoló és azt valamilyen formában tükröző szempontok alapján bemutatja, fő paramétereiket azonos gondolatmenet mentén egymás mellé teszi. Cél, hogy az itt megfogalmazottak segítsék a mindennapos területfejlesztési munkát kistérségi, megyei, régiós, s akár országos szinten is a egyfelől súlyosabb problémák rávilágításával, másfelől a kistérségi és megyei szinten meglévő fejlesztési potenciál bemutatásával.

2. Irodalmi előzmények

A dolgozat összeállításához szükséges hazai, illetve nemzetközi szakirodalom meglehetősen gazdag. A térségi lehatárolást egyrészt a hazai, másrészt az Európai Unió rendelkezései szabályozzák, emellett a regionális kutatások, valamint a kapcsolódó szakterületek (pl. közigazgatás, statisztika) számos kiemelkedő szaktekintélye foglalkozott a témakörrel. A térségi innováció tekintetében kevesebb szakirodalom áll rendelkezésre, ugyanakkor mind az innováció, mind a versenyképesség, valamint a térségi versenyképesség témákról értékes irodalmak találhatók.¹

Ugyancsak irodalmi előzménynek tekinthetők az utóbbi évek kistérségi, megyei és regionális dokumentumai. Ezek közül legalapvetőbb a 2003. évben elkészült Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei innovációs stratégia, mely megyei szinten elemezte az innováció főbb tényezőit; a megyei stratégia eltekintett a megyén belüli térségi különbségektől.

A megyében működő kistérségi önkormányzati társulások ugyancsak megkísérelték felvázolni innovációs elképzeléseiket; ezek többsége azonban az általános célok szintjén maradt. Nem lettek kimunkálva azok a tényezők, melyek meghatározzák a megyén belüli eltéréseket – dolgozatomban ezt a hiányosságot igyekeztem pótolni.

3. Vizsgálati módszerek

Azokat a tényezőket vizsgáltam, amelyek feltételezhetően hatnak az innováció létrejöttére, illetve tükrözik a térségek innovációs képességét. A kutatás fő módszerei a következők voltak:

- a hazai és külföldi (kiemelten az Európai Unió területéről származó) szakirodalom feldolgozása;
- a rendelkezésre álló tervezési dokumentumok elemzése (kistérségi, megyei, regionális, országos, EU-s);

---

¹ Ld. A dolgozat végén szereplő irodalomjegyzék.

- a rendelkezésre álló primer és szekunder adatforrások alapján az információk összegyűjtése, rendszerezése és elemzése;
- az innovációs folyamatokban és tevékenységekben résztvevő szereplők azonosítása;
- kérdőíves, ill. interjú módszer segítségével a kistérségi információk, valamint a kistérségi szereplők véleményének és szükségleteinek feltárása.

Az elemzések során főként a KSH adatbázisára támaszkodtam; a táblázatok és az ábrák adatforrása – amennyiben másként nem jelöltem – a KSH valamely évkönyve.

Bizonyos szakirodalmi és statisztikai források és adatok eléréséhez, továbbá egyes diagramok, térképek elkészítéséhez az Internet nyújtott segítséget, emellett rendelkezésemre állt a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Ügynökség Kht. erőforrás-térképe, melynek adatai térinformatikai feldolgozáshoz is alkalmasak.

4. A dolgozat szerkezete

Dolgozatomban elsőként a kistérség és az innováció fogalmak használatának elméleti megalapozásával, jogszabályi háttérével foglalkoztam. A második fejezet a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei helyzet bemutatása mind az innovációs képességet befolyásoló, mind az azt tükröző tényezőkön keresztül – az elemzés során igyekeztem rávilágítani azokra a lényeges különbségekre, amelyek a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és az országos, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és az Észak-Alföldi régiós, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg és – az ország másik északi csücskében lévő, határmenti, de gyökeresen eltérő helyzetű – Győr-Moson-Sopron megyei helyzet között tapasztalhatók.

A harmadik fejezet a megye 2004. január 1-jétől érvényes kistérségi struktúrája alapján a 11 megyebeli kistérséget ismerteti, a második fejezet logikája szerint: először az innovációs képességet befolyásoló tényezőket (geopolitikai jellemzők, településszerkezet; általános gazdasági helyzet; fizikai infrastruktúra; demográfiai, szociális viszonyok), ezt követően az innovációs térséget tükröző elemeket (vállalkozás-szerkezet; üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások; iskolázottság, oktatási rendszer; K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc). Az egyes térségek bemutatását követte a negyedik fejezetben ezek összehasonlítása a már alkalmazott logika szerint.

Mivel a térségi innovációs képesség megítélésére jelenleg még nincs kidolgozott mutatószám, a hiányosságot igyekeztem pótolni, amikor egy új, ún. innovációs területi indexet képeztem. Az index kiszámításához az alábbi elemeket vettem figyelembe: a városiasodottság foka; a társas vállalkozásokra vonatkoztatott vállalkozásűrűség; a gazdasági fejlettség komplex mutatója; a felsőfokú végzettségűek aránya; egy főre jutó SZJA; kistérségi elérhetőség; telekommunikációs szint. Meg kell jegyezni, hogy az index alapvetően az adott térségek innováció-befogadó képességét tükrözi.

A dolgozat a konklúziók, a kitörési lehetőségek, a javaslatok megfogalmazásával fejeződik be.

5. Eredmények – végső konklúziók

A hazai és a külföldi szakirodalom felhasználásával tisztázásra kerültek a kistérség, illetve az innováció fogalmak, azok szabályozása, főbb tényezői.

- (a) Megfogalmaztam a térségi innovációs képességet befolyásoló, valamint tükröző legfontosabb szempontokat.
- (b) Megyei szinten elemeztem az innovációs tényezőket, kiemelve a leglényegesebb különbségeket országos, regionális síkon, valamint Győr-Moson-Sopron megyével összevetve.
- (c) A megye 2004. január 1-jétől érvényes kistérségi lehatárolást követve mind a 11 szabolcs-szatmár-beregi kistérség innovációs helyzetét bemutattam. Az elemzés során egyrészt kiemeltem a kistérségi központok, illetve városok jellemzőit, másrészt ábrázoltam a kistérség helyét a megyében.
- (d) A kistérségi vizsgálódások után újból megyei szintű elemzéseket végeztem, amennyiben valamennyi eddig ismertett innovációs tényező mentén összehasonlítottam az egyes térségeket, feltártam az eltérések nagyságát és irányát. Matematikai statisztikai módszerek alkalmazásával igyekeztem feltárni az egyes tényezők közötti esetleg meglévő szignifikáns kapcsolódásokat is.
- (e) Új, komplex mutatót dolgoztam ki a kistérségek innovációs képessége összehasonlító ábrázolására. Eszerint Nyíregyháza helyzete egyértelműen kiugró, a többi kistérség sorrendje pedig a következő: a Nyíregyházi kistérség szintjének alig hattizedét éri el Kisvárdai és Tiszavasvári körzete, 52-54%-a Mátészalkai és Nagykállói esetében, mindössze négytizede Baktalórántháza térségében, míg a többi négy kistérség innovációs mutatója közelíti a nyíregyházi terület értékének a felét.
- (f) Ajánlásokat fogalmaztam meg a kistérségi innovációs javítására, valamint a megyeszékhely és a többi kistérség közti különbségek mérséklésére, a centrum-periféria kapcsolatrendszer egészségesebb alakulására vonatkozóan.

Fentiekből látható, hogy megyei szinten egész Szabolcs-Szatmár-Bereg, ezen belül a 11 kistérség közül 10 alacsony innovációs kapacitással, kiépítetlen közvetítő rendszerrel és gyenge fogadóképességgel rendelkezik. Ahhoz, hogy ez a helyzet változzon, többféle megközelítés alkalmazható. Javasataimat három téma köré csoportosítottam:

- Stratégiai szemlélet, tudatos tervezés
- Az innovációs intézményrendszer fejlesztése
- Az együttműködések erősítése

I. A TÉMA ELMÉLETI MEGALAPOZÁSA

1.1. A kistérség fogalma, jogi keretei

1.1.1. A térségi lehatárolások jogi szabályozása

1.1.1.1 EU-s szabályozás

Az Európai Unió – elfogadva és figyelembe véve a nemzeti önállóságot – csak áttekinthető rendszereket tud fejlesztési, támogatási politikájába bekapcsolni. Alapelveiből adódóan nagy önállóságot biztosít a tagországok számára a területi közigazgatás, a települési együttműködések terén, ami azt jelenti, hogy a települési összefogásokat, illetve az együttműködések kötelező vagy szabadon választott formáit a nemzetállamok hagyományai, az adott településszerkezet, a fejlettségi szint, s nem utolsósorban a közösségi célokhoz, programokhoz való kapcsolódások, az ezekből fakadó célszerűségek határozzák meg.

Az Európai Unióban létrehozott egységes statisztikai rendszer, a Területi Statisztikai Egységek Nomenklatúrája, az ún. NUTS rendszer² öt szintet különböztet meg, melyek közül az 1-3. a regionális szint. Ezek megnevezésükben, méretükben, számukban és hatáskörükben is rendkívül változatosak az egyes tagországokat tekintve. (Magyarországon az 1. szint maga az ország, a NUTS 2. a jelenlegi 7 tervezési statisztikai régió, a 3. szint (alrégió) pedig a 19 megye, valamint a főváros.) Az Unióban a NUTS 4. (LOCAL 1) szint felel meg a kistérségi rendszernek, amely nem minden tagországban létezik. A NUTS 5. (LOCAL 2) a települések szintje, minden tagállamban egyezően.

Az uniós előírásokból nem következik a kistérségek létrehozásának kötelezettsége, azonban a versenyképességet, a területi különbségek kiegyenlítését kiválóan szolgálják ezen szerveződések.

Az Európai Parlament és az Európai Tanács 1059/2003. számú rendelkezése a NUTS területi statisztikai egységek klasszifikációjáról már pontosabban szabályozza a NUTS rendszer keretében létrehozott szinteket.

1. táblázat: A NUTS szintek szabályozása az Európai Unióban

NUTS-szint	Minimum	Maximum
NUTS 1	3 m fő	7 m fő
NUTS 2	800 e fő	3 m fő
NUTS 3	150 e fő	800 e fő

Az Unió tagállamaiban a kistérségi együttműködési formák széles spektrumon mozognak, a feszesen szabályozott francia modelltől kezdve, a Spanyolországban jellemző alulról szerveződő összefogásokig (BEKÉNYI-BÉRCESI-NÉMETH, 2003).

² "Nomenclature des unites territoriales statistique"

1.1.1.2. Magyarországi szabályozás

A szabályozás alapját a *Magyar Köztársaság Alkotmányáról* szóló 1949. évi XX. törvény adja. Az Alkotmányban sem az ország területi tagozódására, sem a helyi önkormányzati rendszer alapvető szabályaira vonatkozó rendelkezések között nem szerepel a kistérség fogalma mint területszerkezeti-földrajzi vagy mint közigazgatási egység. A törvény IX. fejezete foglalkozik a helyi önkormányzatokkal; a 44/A. § (1) bekezdés h) pontja alapján a helyi képviselő-testületek szabadon társulhatnak más helyi képviselő-testületekkel.

A *helyi önkormányzatokról* szóló 1990. évi LXV. törvény (Ötv.) szól „térsgégi szerepről” (mégpedig a nagyközség várossá nyilvánításával összefüggésben), továbbá használja a „körzeti” kifejezést is a megyei önkormányzat feladat- és hatásköréről szóló szakaszokban: „Az önkormányzati alapelvek szerint a települési képviselő-testületek feladataik hatékonyabb, gazdaságosabb, célszerűbb megoldására szabadon társulhatnak.” Az Ötv. külön fejezetet (III. fejezet) szentel a társulásoknak.

A jelenlegi közigazgatási lehatárolást a *Magyar Köztársaság megyéiről*, a megyék nevééről és székhelyéről szóló 68/1990. (VIII. 14.) OGY határozat tartalmazza.

A *helyi önkormányzatok társulásairól és együttműködéséről* szóló 1997. évi CXXXV. törvény (a Társulási törvény) preambulumban a szabályozás céljai között említi a helyi önkormányzatok együttműködésének bővítését, a térségi kapcsolatok elmélyítését. A 2. § kimondja: „A helyi önkormányzatok képviselő-testületei (a továbbiakban: képviselő-testület) önkéntes és szabad elhatározásukból, egyenjogúságuk tiszteletben tartásával, a kölcsönös előnyök és az arányos teherviselés alapján írásbeli megállapodással hozhatnak létre társulást.” Társulni mind önkormányzati (akár fakultatív, akár kötelező), mind államigazgatási feladat, hatáskör ellátására lehet.

Az önkormányzati törvényi szabályozás bármely közszolgáltatás társulásban történő ellátására kereteket ad, nem tartalmaz olyan tilalmat vagy rendelkezést, ami gátló lenne a társulásos együttműködésnél. Jelenleg az Alkotmány szabad társulási elve nem engedi meg a kötelező társulás elrendelését.

A *területfejlesztésről és a területrendezésről* szóló 1996. évi XXI. törvény (a Területfejlesztési törvény) létrehozta a területfejlesztési önkormányzati társulások intézményét. „10. § (1) A települési önkormányzatok képviselő-testületei megállapodással a települések összehangolt fejlesztése, közös területfejlesztési programok kialakítása, a fejlesztések megvalósítását szolgáló közös pénzalap létrehozása érdekében önálló jogi személyiséggel rendelkező területfejlesztési társulást hozhatnak létre.”

A törvény értelmezte – többek között – a kiemelt kistérség, a kistérség, a térség, a városkörnyék fogalmát³, bár a területfejlesztési önkormányzati társulás és a városkörnyék, illetve a kistérség közti kapcsolódási pontokról nem beszélt.

A legfrissebb szabályozás a 2003. év végén született a *kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről* szóló 244/2003. (XII. 18.) sz. Kormányrendelet keretében; a rendelkezés deklarált célja a kistérségnek mint területi egységnek a területfejlesztés, a közigazgatás és a statisztika jövőbeni igényeihez igazítása, a települési önkormányzatok területi besorolásukra vonatkozó igényeinek figyelembevétele, valamint a kistérségi lehatárolások hosszú távú stabilitása, az Európai Unió statisztikai területi egységeire vonatkozó szabályozás elveit alapul véve.

---

³ Ld. 1. sz. melléklet.

1.1.2. A kistérség fogalma, típusai

A kistérség fogalmának, funkciójának meghatározására irányuló kísérletek, a közigazgatásban elfoglalt helyének tisztázására irányuló törekvések már a '90-es évek első felében megjelentek a szakirodalomban. Eluralkodott a terminológiai sokszínűség.

Ma, amikor a kistérség szót halljuk, többnyire az alábbi leírások valamelyikére gondolunk:

- a történelmi járás területe;
- a területfejlesztési önkormányzati társulások működési területe;
- a területfejlesztés legkisebb területi egysége, a NUTS 4. szint hazai megfelelője;
- statisztikai körzet;
- város és vonzáskörzete;
- az önkormányzatok által meghatározott közigazgatási illetékességi terület (hatósági igazgatási társulás tekintetében);
- körzeti, a körzetközponti jegyző illetékességi területeként kifejeződő igazgatási terület (okmányközpont, gyámügyi, építésügyi, szociális ügyekben);
- regionális vagy megyei dekoncentrált szervek kirendeltségeinek illetékességi területe (pl. munkaügyi kirendeltség);
- egyes állami szervek (pl. bíróság, ügyészség) működési területe;
- oktatási, egészségügyi ellátási körzet (középfiskolák, rendelőintézetek, kórházak esetén).

A kistérség kategóriája, illetve a kistérségi igazgatás nem előzmény nélküli a magyar közigazgatás történetében. A XIX. században, a Kiegyezés utáni törvénykezés eredményeképpen jött létre az államigazgatási járás, amely a II. világháborúig funkcionált. 1950-ig a régi közigazgatás szervezeti rendszere több tekintetben érintetlen maradt. Alapvető változást az 1949-ben elfogadott Alkotmány (mely a járást beillesztette a tanácsi hierarchiába) hozott. A tanácsrendszer megalakításakor, 1950-ben 140 járás volt Magyarországon.

Az 1970-es években kidolgozott településfejlesztési koncepció a körzetközponti települések fejlődését állította előtérbe. 1971-ben a járási tanácsok megszűntek, helyüket az elsősorban adminisztratív feladatokat ellátó járási hivatalok foglalták el.

A járási hivatalok és ezzel a járások 1984. január 1-jétől ugyancsak megszűntek, helyükbe – a kétszintű közigazgatásra való fokozatos áttérés jegyében, mint átmeneti megoldás – a városkörnyéki igazgatás lépett. Ebben a rendszerben a fajsúlyosabb és speciális szakértelmet igénylő ügyek intézése nem a községi tanácsok egységes szakigazgatási szervénél, hanem a városi tanácsok szakigazgatási szervénél történt, ún. városkörnyéki referensi rendszerben, ahol egy település adott igazgatási ügyét egy ügyintéző intézte. (BEKÉNYI-BÉRCESI-NÉMETH, 2003)

A tanácsrendszerbeli városkörnyék átmeneti kategória volt. Amikor megszüntették a járásokat, a fő célkitűzés az volt, hogy a megyei tanácsok közvetlenül irányítsák a községi tanácsokat, s amíg a megyéknél a községek közvetlen irányításának a feltételeit megteremtik – erre az átmeneti időre – a kijelölt városok, városi jogú nagyközségi tanácsok működtek közre a községek megyei irányításában. 1984. január 1-jén 139 városkörnyék volt Magyarországon⁴.

A városkörnyéki igazgatás a rendszerváltozásig működött, az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a kétszintű önkormányzati rendszer létrehozásával a közigazgatási értelemben vett városkörnyéket megszüntette.

A rendszerváltozás óta eltelt időszakban folyamatosan bővültek az önkormányzati együttműködések különböző formái, megszorodott a legkülönbözőbb céllal létrejött társulások száma. Emellett a Központi Statisztikai Hivatal – abból kiindulva, hogy sem a területi statisztika, sem a felhasználói szféra nem mondhat le a települések közti kapcsolatok vizsgálatáról, illetve hogy a települések jogi értelemben vett egyenrangúsága sem kérdőjelezi meg a településrendszerben a centrum-vonzáskörzet jellegű kapcsolatok tényét –, az egész országot lefedő, nem közigazgatási alapon nyugvó kistérségi területi beosztást alakított ki 1991 és 1993 között. Ez a terület-beosztási rendszer 138 statisztikai kistérséget tartalmazott. A rendszerben, melyet a KSH 9006/1994. (SK.3.) számú közleménye 1994. január 1-jei hatállyal léptetett életbe, minden város egyúttal vonzásközpont (vagy társközpont), de néhány esetben községi jogállású vonzásközpontok is adódtak. (KOVÁCS, 2003)

A '90-es években az eredetileg kifejezetten statisztikai célra kialakított, de egyértelműen vonzáskörzeti szemléletű terület-beosztási rendszer felértékelődött mind a területi, mind a helyi önkormányzatok, mind pedig a területfejlesztésben érdekelt szakemberek szemében. A struktúra módosítására két alkalommal került sor: 1997. augusztus 1-jétől 150, 2004. január 1-jétől pedig 168 kistérség van Magyarországon.

A KSH a kistérségi lehatárolások vonatkozásában bizonyos általános alapelvekből, illetve elvárásokból indult ki (KOVÁCS, 2003):

- ⇒ A statisztikai kistérségi rendszer meghatározó alapelve, hogy maradéktalanul lefedje az ország (a megye) területét; minden település egy és csak egy kistérséghez tartozik. A statisztikai kistérségi struktúra az Európai Unió egységes terület-beosztási rendszerének negyedik szintjét jelenti (NUTS 4); ez a rendszer az egyes szintek hierarchikus egymásra épülését kívánja meg.
- ⇒ A statisztikai kistérségi rendszerben több központú vonzáskörzetek is lehetnek, ahol egynél több centrumtelepülés gyakorolja a központi funkciókat. Ebből egyértelműen következik, hogy a statisztikai kistérségek száma kisebb a jogi értelemben vett városok számánál; szakmailag nem indokolható minden város esetében önálló vonzáskörzet kialakítása. Bár a városok száma nagy ütemben növekszik, a kistérségi rendszer további mértékű szétaprózódása nem indokolt.

---

⁴ Nem lévén azonban akkor elegendő számú város, 34 esetben ezzel a feladattal községet kellett megbízni, ezért bevezették a közigazgatásba a városi jogú nagyközség tiszavirágéletű fogalmát

- ⇒ A statisztikai kistérségi rendszernek mind a területfejlesztési törvényből, mind a támogatási rendszer működtetéséből, mind pedig a statisztikai alkalmazásból fakadó funkciói teljesítéséhez hosszabb időn át stabilnak kell lennie. Ezt a stabilitást a NUTS-rendszer megfelelő működtetése, a kistérségek helyzetének statisztikai elemzése, fejlődésük időbeli összehasonlíthatósága egyértelműen megkívánja.
- ⇒ A statisztikai kistérségi rendszer a lakosság alap- és középfokú ellátásának kapcsolatrendszerét kifejező vonzáskörzet; az együtt élő, az egymásra utalt települések területi egysége. A kistérségek a „centrum-periféria” elv alapján meghatározott területi egységek, a megyénél kisebb térségek fejlettsége, ellátási viszonyai helyzetének és időbeli változásainak, az egymással való összehasonlító elemzések végrehajtásának alapegységei. Mivel a vonzáskörzetek különböző méretűek lehetnek, nem merev követelmény a népességszám szerinti arányos eloszlás.
- ⇒ Igaz ugyan, hogy a városok szerepe a kistérségben meghatározó, de figyelembe kell venni, hogy a magyar városhálózat meghatározó hányada húszezer főnél kisebb lakosságszámú (ezek többsége a rendszerváltás utáni várossá nyilvánítás eredménye). Sem a kisvárosok köre, sem a nagyobb városok köre nem homogén kategória: számos kisebb város tölt be kulcsszerepet a térségében, ugyanakkor a nagyobb városok közt is akad olyan, amelyik csupán társközponti szerepet vállalhat magáénak.
- ⇒ A területfejlesztés karakterisztikus kistérségi szerepkörre vált, amelyhez megfelelő intézményi, humánerőforrás háttér szükséges.

A kistérség sokféle értelemben használatos fogalom, így többféle szempont szerint kategorizálható. Csoportosítási tényező lehet pl. a kistérség nagysága, településszáma, elhelyezkedése, jogi státusza stb. Az EU-s elveket, valamint a versenyképesség kritériumait figyelembe véve az önkéntesség, valamint a települések közti funkcionális kapcsolat szempontjából célszerű elvégezni az osztályozást.

Az *önkéntesség elve alapján* megkülönböztetünk önkéntesen létrejött, valamint irányítottan, kötelezően létrehozott kistérségeket.

I. Önkéntes szerveződésű kistérségek

- A kistérségi társulások által lefedett terület: önkéntes, meghatározott célok megvalósulására létrehozott társulás, amelyben részt venni nem kötelező, de a többszörös részvétel is lehetséges. Ebből következik, hogy ez a típus nem tudja maradéktalanul teljesíteni a KSH fentebb ismertetett elvárásait: a teljes és ismétlés nélküli lefedettség nem biztosítható (2003-ban az ismert 263 önkormányzati társulásnak 4.258 tagja volt úgy, hogy az ország 3.135 településének nem mindegyike tartozott valamely társuláshoz); a társulások egy része esetében nem biztosított a földrajzi kontinuitás; egyes társulások területe átlépi a megyehatárt; az időbeli stabilitás követelménye nem érvényesíthető.
- SAPARD-kistérségek: az Európai Unió SAPARD-támogatásainak elnyerése céljából közösen pályázó települések által létrehozott kistérségek. 2003-ban 191 SAPARD kistérség, 3.067 településsel volt az országban. A KSH kistérségi alapelvei itt sem érvényesülnek.

Az Alkotmány jelenleg hatályos szövege nem teszi lehetővé a kötelező társulás létrehozását. A szabad társulás elve azt jelenti (Alkotmány 44/A.§ (1) bek. h) pont), hogy az önkormányzatok saját döntéseik alapján, jogi kényszer nélkül társulhatnak egymással feladataik hatékonyabb, célszerűbb megoldására. Amennyiben a kistérségi társulás a szabad társulás elve mentén alakul, nincs jogi garancia arra, hogy valamennyi önkormányzat tagja lesz a társulásnak, ebből adódóan az önálló hatásköri felhatalmazás, a normatív finanszírozás, az egységes kistérségi feladatellátás nem biztosítható.

II. Felülről szabályozottan létrejött kistérségek

- Statisztikai kistérségek rendszere: az ország egész területét átfogó, megyehatárokat (és ezzel egyértelműen régióhatárokat) át nem lépő rendszer. Egy-egy kistérség a földrajzilag is összefüggő települések olyan együttese, amely a települések közötti valós munka- és lakóhelyi, közlekedési, középfokú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem stb.) kapcsolatokon alapul. A kistérségi rendszerben a települések kapcsolataik révén egy vagy több központi településhez vonzódnak; így az egyes kistérségekben vagy egyetlen központi település, vagy több társközpont tölti be a centrumtelepülés szerepét. (KOVÁCS, 2003);
- Országgyűlési képviselői választási körzetek.
- A 262/2001. (XII.21.) kormányrendelettel egységesített közigazgatási térségek, amelyek az okmányirodákat, a gyámhatóságokat és az elsőfokú építési hatóságokat, illetve illetékességi területüket határozzák meg.
- A földhivatali területi egységek.
- A területi munkaügyi kirendeltségek.

Utóbbi – a jelenleg kistérségnek kevésbé tekinthető – területi egységek a statisztikai kistérségi rendszerhez hasonlóan kielégítik a teljes és ismétlés nélküli lefedettség, a földrajzi kontinuitás, a stabilitás követelményeit, csupán területi meghatározottságukban nem egyeznek sem egymással, sem a statisztikai kistérségekkel.

2. táblázat: A kistérségek és a „kistérség-típusú” egyéb lehatárolások száma Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2003⁵

Megnevezés	Országosan	Sz.-Sz.-B. megyében
A települések száma	3.135	228
- ebből: városok	252	20
A statisztikai kistérségek száma	150	10
Az okmányirodák száma	273	20
A földhivatalok száma	139	6
A munkaügyi kirendeltségek száma	171	10
Az országgyűlési választóköri körzetek száma	176	10
Az önkormányzati kistérségi társulások száma	251	17
- az érintett települések száma	1.264	294
A SAPARD-kistérségek száma	191	15
- az érintett települések száma	3.067	220

⁵ Forrás: KSH, ill. KOVÁCS, 2003

A települések közti funkcionális kapcsolat alapján ugyancsak két eset különböztethető meg:

- a) A kistérség a települések között erős funkcionális kapcsolatot mutató, egy vagy esetleg több központra szerveződő településcsoport
  - Városkörnyéki kistérség: a közeli várossal szoros kapcsolat – 2 típusa: (1) megyeszékhely-központú; (2) városközpontú kistérség
  - Többközpontú kistérség: területén több vonzásközpont (s nem feltétlenül város) jelenik meg
- b) Központ nélküli kistérség: területén még nem alakult ki vagy nem erősödött meg egyetlen markáns központ sem.

Összefoglalva:

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény alapján, az Európai Unió regionális politikájához való illeszkedés elősegítésére, több megye területére kiterjedően került kialakításra a tervezési-statisztikai régiók rendszere, amelyet az Országos Területfejlesztési Koncepcióról szóló 35/1998. (III.20.) országgyűlési határozat rögzített, s a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosításáról szóló 1999. évi XCII. törvény erősített meg.

A tervezési-statisztikai régiók kialakításával, valamint a statisztikai kistérségek rendszerének 1994-es bevezetését követő 1997-es felülvizsgálatával a hazai területi osztályozási rendszer illeszkedik az Európai Unió területi statisztikai osztályozásához, a NUTS rendszerhez.

A magyar területi statisztikai osztályozási rendszer szintjei, 2003. január 1-jén:

1. szint	Az egész ország (1)	(regionális szintek)
2. szint	Tervezési-statisztikai régiók (7)	
3. szint	Megyék, főváros (19+1)	
4. szint	Statisztikai kistérségek (150)	(lokális szintek)
5. szint	Települések (városok + községek) (3.135)	

A kistérségek jelentőségét, vagyis egy alulról szerveződő, a tényleges földrajzi, gazdasági, közszolgáltatási igényeknek megfelelő területi egységek szerepét ma már nem vitatja senki. A szomszédsági, egycélú együttműködések mellett a gyakorlati életben alakultak ki többpólusú, több területre kiterjedő, átfogó jellegű településközi kooperációk.

Korunk folyamatai kedveznek a kistérségi szintű együttműködések, közösségek kialakulásának. „A szükségletek változása, a korábban csak kevesek által igényelt szolgáltatások iránti igények tömegesé válása, a technika fejlődése és a települések közötti funkcionális munkamegosztás elmélyülése következtében a települési közösségek tagjai számára a tér kitágul. ...az egyének számára még átlátható, általuk személyesen is megélt térben létrejöhet az állampolgárok közötti térségi kapcsolatrendszer, ami a kistérségi közösségek kialakulását eredményezheti.” (G. FEKETE, 2001)

A NUTS 4. szintű (2004. január 1. óta immár 168) kistérség működési keretet adhat ezeknek a közösségeknek – akár egy, akár több közösség számára is.

1.2. Innováció és versenyképesség

1.2.1. Az innováció fogalmának változása – jogszabályi háttér

1.2.1.1. Az innováció fogalma, jelentősége

Ma már talán meglepőnek látszik, de a tudományos-technikai haladás hatásával a közgazdaságtan a II. világháború végéig gyakorlatilag nem számolt. Marx és Schumpeter kivételével, akik a hosszú távú gazdasági növekedést összekapcsolták a műszaki haladással, a legtöbb közgazdász idegennek érezte a műszaki fejlődést, amely éppen ezért alig kapott helyet a közgazdasági evolúciós modellekben. Joseph Schumpeter osztrák közgazdász 1912-ben jelentette meg A gazdasági fejlődés elmélete című munkáját, amelyben meghatározta az innováció fogalmát és típusait. (BIRMAN, 1987)

Az innováció fogalma tehát J. A. Schumpeter nevéhez köthető, aki szerint „az innovációt egy új termelési forma kialakításaként definiáljuk. Az innováció éppúgy magába foglalja egy új termék feltalálását, mint új piacok, vagy egy új szervezeti forma feltárását...” (SCHUMPETER, 1980). Schumpeter az innováció értelmezésének középpontjába az újszerűség és a fejlődés fogalmakat állította. Ennek megfelelően öt esetet különböztetett meg:

- Új, tehát a fogyasztók körében még nem ismert javaknak vagy egyes javak új minőségének az előállítására.
- Új, tehát a kérdéses iparágban még gyakorlatilag ismeretlen termelési eljárások bevezetése, amelynek azonban semmiképpen sem kell új tudományos felfedezésen alapulnia, valamint valamely áruval kapcsolatos újszerű kereskedelmi eljárás.
- Új elhelyezési lehetőség, vagyis egy adott értékesítési feladat kapcsán egy új piac meghódítása, függetlenül attól, hogy létezett-e korábban ez a piac vagy nem.
- Bizonyos nyersanyagok vagy félkész termékek esetében új beszerzési lehetőségek felkutatása.
- A feladatokhoz jobban illeszkedő új szervezeti felépítés létrehozatala.

Fél évszázadon keresztül Schumpeter definíciója csak érlelődött és nemigen talált visszhangra. Solow és Abramowitz a gazdasági növekedés klasszikus elméletének megalkotásakor hozta újra felszínre, amikor bemutatták a technológiai változások gazdasági hatását. Ezt követően az innováció és az azt kiváltó tényezők egyre nagyobb szerepet kaptak a közgazdasági elméletekben.

Valenta, Perlaki, Pietrasinszki és más kutatók kitágították az innováció abszolút újdonságként történő schumpeteri felfogását, azaz megjelent a viszonylagos (relatív) újdonság értelmezése (nemcsak az alapvető változtatások, hanem az eddig gyártott termékek, korábban alkalmazott technológiák kisebb mértékű javítása, tökéletesítése is innováció). (IVÁNYI – HOFFER, 1996)

Az innováció kapcsán sokan annak csak a kreatív tartalmát emelik ki, holott a legtöbb esetben a szervezethez, a szabályozottsághoz és a stratégiai szemlélethez a meghatározó az eredményesség szempontjából. Kimutatható, hogy tíz innovációs projekt közül kilencnél azért következik be a kudarc, mert a kreatív ötlet megvalósítása szervezetlen, koordinálatlan volt.

„A modern gazdaságban a sikeres innováció inkább vezetés, mint tehetség dolga.” (SZAKÁLY, 2002) Részben ezzel is összefügg napjaink ún. „innovációs europaradoxon” jelensége: az USA, Kanada és Japán technológiai előnye még mindig érzékelhető; olyan körülményeket tudtak teremteni, hogy fejlesztésben még mindig lekörözik azokat az európai országokat, ahol a K+F-re a GDP nagyobb %-át fordítják. (KÁDÁR, 2003)

Magyarországon a K+F ráfordítások súlya a GDP-n belül elenyésző. Ennek ellenére a magyar kis- és közepes vállalkozások (a KKV-k) innovációs képességét és kreativitását többnyire magasnak értékelik. A pozitív megítélés háttérében az a jelenség áll, miszerint a gyakori szabályozó változások a vállalkozások többségében kifejlesztették a rugalmas alkalmazkodás képességét, ami nem szűkül le a változások mechanikus reakcióira, hanem profilváltásban, vállalkozási forma váltásban, az adómentesítési lehetőségek kihasználásában is megnyilvánul. A fejlődés kezdeti szakaszán túljutott vállalkozások jelentős része a „több lábón állás” politikáját gyakorolja.

A gazdasági szakemberek egyetértenek azzal, hogy az innováció a XXI. század egyik legnagyobb gazdasági és társadalmi kihívása. A gyorsuló változásokhoz való alkalmazkodás képessége, az emberi erőforrások folyamatos megújításának kényszere mind olyan tényezők, amelyek a társadalom innovációs állapotától függenek. A társadalmi-gazdasági fejlődéshez, a versenyképesség növekedéséhez egyre fejlettebb technikára és egyre több tudásra van szükség. Mind fontosabbá válik, hogy az innovációs szemlélet terjedjen. Az innovációs tevékenységek sikerességéhez ugyanakkor minden társadalomban a kormányzat, az önkormányzatok, a gazdasági szervezetek, a közvetítő szervezetek és a tudományos kutatási szféra összehangolt, hatékony együttműködésére van szükség.

1.2.1.2. Az innováció jogi szabályozása

Magyarországon az innováció legújabb jogi szabályozását a 2003. évi, a *Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról szóló XC. Törvény* jelenti. A törvény szerint a szabályozás célja, hogy biztosítsa az ország versenyképességének és fenntartható fejlődésének az új ismereteken és azok alkalmazásán alapuló erősítését, ezen belül különösen a kutatás-fejlesztés és a létrehozott új tudás alkalmazásának megfelelő mértékű és kiszámítható finanszírozását, valamint az ezzel kapcsolatos társadalmi érdekek érvényre juttatását.

Az Kutatási és Technológiai Innovációs Alap rendeltetése az, hogy kiszámítható és biztos forrást jelentsen a magyar gazdaság technológiai innovációjának ösztönzésére és támogatására, tegye lehetővé a gazdaságban és a társadalmi élet egyéb területein hasznosuló kutatás és fejlesztés erősítését, a hazai és külföldi kutatási eredmények hasznosítását, az innovációs infrastruktúra és annak körébe tartozó szolgáltató tevékenységek fejlesztését.

A törvény alkalmazásában

- a) *alapkutatás*: az általános tudományos és technikai tudásanyag bővítése, amely nem kapcsolódik ipari vagy kereskedelmi célkitűzéshez,
- b) *kutatás-fejlesztés*: az alapkutatás, ipari vagy alkalmazott kutatás, valamint kísérleti (pre-kompetitív) fejlesztés,

- c) *ipari vagy alkalmazott kutatás*: új tudásanyag megszerzésére irányuló kutatás, amelynek célja, hogy az így megszerzett tudásanyag felhasználható legyen új termékek, eljárások vagy szolgáltatások kifejlesztéséhez, illetve jelentős javulást eredményezzen a már meglévő termékekben, eljárásokban vagy szolgáltatásokban,
- d) *kísérleti (pre-kompetitív) fejlesztés*: az alkalmazott kutatás eredményének tervekbe foglalása, azaz új vagy továbbfejlesztett termékek, eljárások, szolgáltatások tervezése (idetartozik a kereskedelmi felhasználásra nem kerülő prototípus elkészítése is). Nem minősül kísérleti fejlesztésnek a termékeken, termelési eljárásokban, folyamatokban, létező szolgáltatásokon végzett rutinszerű változtatás, még ha az az adott termék, eljárás, folyamat vagy szolgáltatás fejlődését is eredményezi,
- e) *technológiai innováció*: minden olyan tudományos, műszaki, szervezeti, pénzügyi és kereskedelmi jellegű tevékenység, beleértve az új ismeretanyagba történő befektetéseket is, amely ténylegesen vagy szándék szerint műszakilag új vagy továbbfejlesztett termékek, eljárások és szolgáltatások megvalósításához vezet.

Az Alapra vonatkozó stratégiai kérdésekkel foglalkozó testület a legfeljebb 15 fős Kutatási és Technológiai Innovációs Tanács, melynek tagjait az oktatási miniszter javaslata alapján a miniszterelnök bízza meg max. öt évre. A Tanács tagjainak többségét a gazdaság és a tudomány nem kormányzati képviselői alkotják. Az Alap bevételi forrásai elsődlegesen részben központi költségvetési, részben vállalkozói jellegűek⁶; emellett belföldi és külföldi önkéntes befizetések, visszatérítések, segélyek és adományok növelhetik a rendelkezésre álló összeget. Az Alap felhasználása pályázati úton elnyerhető támogatások formájában történik.

A koordináló szerep ellátására létrejött a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal, melynek célja a felértékelődő regionális tudásközpontok fejlesztése, az innovációs szemlélet terjesztése (kommunikációval), valamint kapcsolatteremtés a magánszektorból érkező technológiai kereslet és a pályázható forrásokból is támogatott tudáscentrumok között.

A *kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról szóló törvény* várhatóan a 2004. évben kerül elfogadásra. A törvényalkotók szerint a törvény célja:⁷

- A gazdaság innovációs „hajlandóságának” ösztönzése, a vállalati K+F ráfordítások növelése
- Az innovációs tudástőke és infrastruktúra erősítése, a kereslet növelése a közszféra K+F szolgáltatásai iránt.
- A kutatás-fejlesztés és az innováció emberi erőforrásainak fejlesztése.
- A költségvetési és non-profit kutatóhelyek, valamint az üzleti szektor közötti együttműködés új minőségének megteremtése.
- A kis- és közepes vállalkozások innovációjának ösztönzése.
- A központi K+F források felhasználási szabályainak egyszerűsítése.
- A TÉT-politika és a kutatástámogatás intézményi reformja.
- A nemzetközi TÉT együttműködés támogatása - forrásbevonás.
- Társadalmi megismertetés, a tájékozódás és a részvétel segítése.

⁶ Az állam annyival járul hozzá az alap forrásaihoz, mint amennyi a vállalkozások által befizetett összeg (központi költségvetési támogatás = a gazdasági társaságok által befizetett járulék).

⁷ Bojársky Dezső (KPI) előadása, Nyíregyháza, 2004. április 8.

1.2.2. Térségi innováció – térségi versenyképesség

1.2.2.1. Versenyképesség

A versenyképesség (competitiveness) a közgazdaságtudományban régóta használt fogalom, általában a vállalatoknál a piaci versenyben való helytállást, országok, azok térségei esetében pedig a más térségekkel való (főként nemzetközi) versenyben való sikerességet jelenti. Térségi szinten a gazdaságfejlesztés közvetlen célja olyan üzleti környezet kialakítása és fenntartása, mely a térségben működő vállalkozások versenyelőnyeit tartósan biztosítja.

Az elmúlt két évtizedben, a globalizáció felerősödésével párhuzamosan a versenyképesség vált az egyik kulcsfogalommá, amellyel az új feltételek közötti globális verseny jelenségeit, a versenyben való sikeres részvételt próbálják leírni mind vállalatok, mind országok és régiók esetében.

„A globalizáció nemcsak a nemzetgazdaságok jelentőségét mérsékelte, hanem a régiók gazdasági szerepét is felértékelte, a lokális üzleti feltételeket pedig elsődlegessé nyilvánította. Elfogadottá vált, hogy a globális verseny lényegében az egyes régiók, nagyvárosok versenye, különösen az Európai Unióban nyert teret ez a szemlélet a regionális identitások felerősödésével együtt.” (LENGYEL, 2003)

Piaci verseny alatt a közgazdaságtanban általában „két vagy több szereplő egymással szembeni előnyszerzésre irányuló, adott szabályok között zajló tevékenységét” értjük. Az elmúlt években vált széles körben elfogadottá a területi verseny (territorial competition). A területi egységek közötti verseny „*egy olyan folyamat, amelynek során a regionális, helyi gazdaság fejlődését bizonyos csoportok a helyi politikákon keresztül más térségekkel versengve próbálják befolyásolni explicit vagy gyakran implicit módon*”. (LENGYEL, 2003) Ez tehát inkább a területi egységek közötti rivalizálást jelenti, s nem valódi versenyt; a rivalizálás fő célja az ott élők életszínvonalának javítása.

A területi versenyképesség nehezen mérhető fogalom, habár az alapkategóriák (GDP/fő, munkatermelékenység, foglalkoztatottsági ráta, nyitottság) jól becsülhetők, viszont a versenyképesség javítására szolgáló közvetlen és közvetett tényezők csak komplex mutatórendszerrel írhatók le. Mivel az alapkategóriák (pl. GDP) csak nagyobb területi egység esetében mérhetők, ezért az EU NUTS 2. szinten veszi figyelembe a versenyképességet; magyar viszonylatban a régiók mellett a megyék vizsgálhatók így. A versenyképességet befolyásoló közvetlen és közvetett tényezők természetesen kistérségenként vagy településenként is elemezhetők, hasonlóan a versenyképességre közvetett módon ható jellemzők (pl. településszerkezet, foglalkoztatottság, fizikai infrastruktúra) vizsgálatához.

Lengyel 2000. évi adatok alapján elemezte a magyarországi megyék versenyképességét. Vizsgálatai nyomán a közismert kép rajzolódott ki: Budapest (Pest megyével együtt) kiemelkedik, itt többszöröse a munkatermelékenység az elmaradott megyék adatainak. Három dunántúli megye (Győr-Moson-Sopron, Fejér és Vas) versenyképessége mindkét mutató tekintetében kiugróan jó.

3. táblázat: A megyék versenyképességének típusai

A versenyképesség szintje (statikus)	Magas	Közepes	Alacsony
Erősödő	Győr-Moson-Sopron Fejér Budapest (Pest megyével) Vas Komárom-Esztergom Veszprém	Heves	Nógrád
Átlagos		Zala Baranya Somogy Tolna Csongrád	Szabolcs-Szatmár Borsod-Abaúj-Zemplén Bács-Kiskun Jász-Nagykun-Szolnok
Gyenge		Hajdú-Bihar	Békés

A többi megye szinte egy „kupacban” van, ugyanakkor háromban speciális a helyzet: Borsod-Abaúj-Zemplénben a foglalkoztatottság, Nógrádban a munkatermelékenység, Szabolcs-Szatmár-Beregben pedig mind a kettő alacsony. Összességében 6 megye (Budapest Pest megyével, Győr-Moson-Sopron, Fejér, Vas, Komárom-Esztergom és Veszprém) versenyképessége erős; a két fejlett dunántúli régió megyéiből egyedül Zala megye versenyképessége gyenge, habár dinamikája meghaladja az országos átlagot.

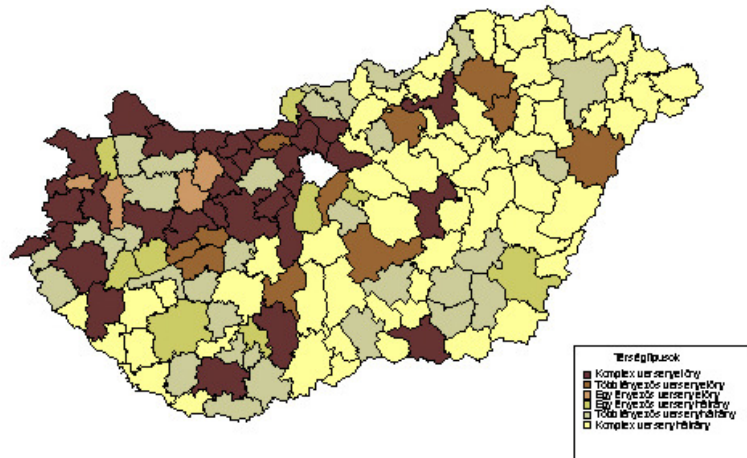
Szembetűnő, hogy a versenyképesség magas (statikus) szintjével rendelkező megyékben a legerősebb a dinamika, azaz a versenyképesség erősödési üteme is, ami a területi egyenlőtlenségek további növekedését vetíti előre. Az észak-magyarországi régió megyéiben a gazdasági fejlődés elindult, igaz, még alacsony szintű a versenyképességük, de a növekedés dinamikája, a tartalékok már kirajzolódnak. Két megye elkülönül a többitől, Szabolcs-Szatmár-Bereg versenyképessége igen gyenge, viszont szintén megfigyelhető bizonyos elmozdulás. Békés megyében nagyon gyenge a versenyképesség, itt viszont nem látszanak tartalékok, kihasználható lehetőségek. A többi megye közel hasonló helyzetben van és mozgósítható tartalékokkal rendelkezik, kicsik közöttük az eltérések. (A 3. táblázat érzékelteti az ország „kettészakadását”: a Dunától keletre jobb esetben is csak közepes szintű és átlagos növekedési potenciálú megyék találhatók.)

Kistérségi szinten a fejlettség az egy lakosra jutó adóköteles jövedelemmel közelíthető meg. Az élők munkatermelékenységnek megfelelő jelzőszám az egy adózóra jutó adóköteles jövedelem lehet, a foglalkoztatottsági ráta pedig az adózóknak az aktív korúakhoz viszonyított hányadával mérhető. (NEMES NAGY, 2003)

Nemes Nagy József 1993. és 1999. évi adatok alapján végzett vizsgálata szerint Magyarországon 53 kistérség rendelkezik komplex versenyelőnnyel, azaz ezeken a területeken mind az egy lakosra jutó jövedelem, mind az élők munkatermelékenység, a foglalkoztatottság és a korszerkezet használt mérőszáma az átlagosnál magasabb értékű. Az ellentétes póluson 14 kistérség áll (ezek minden vizsgált komponensben versenyképességi hátrányban vannak – a 14 kistérségből 3 (Nagykállói, Tiszavasvári, Vásárosnaményi) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található. (NEMES NAGY, 2003)

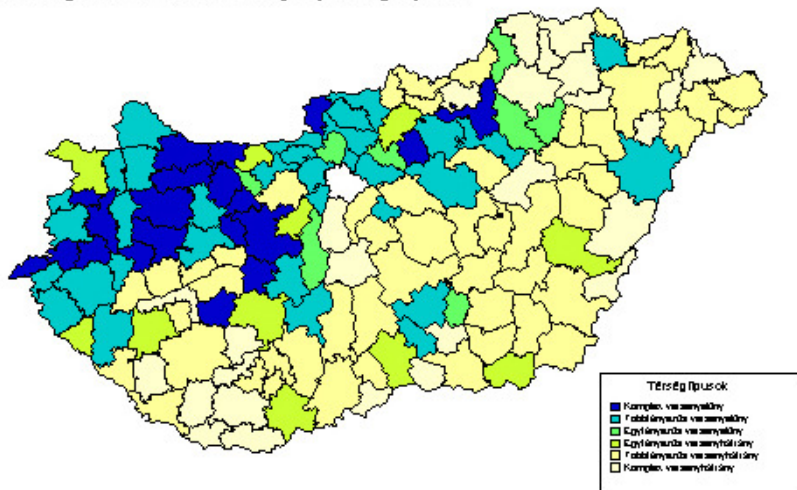
1. ábra: Kistérségi statikus versenyképesség - 1999⁸

A kistérségek statikus versenyképességi típusai

2. ábra: Kistérségi dinamikus versenyképesség (1993-99)⁸

A kistérségek dinamikus versenyképességi típusai

⁸ Nemes-Nagy József, 2001

Mindez összefügg azzal, hogy összességében még ma is a legnagyobb nehézségekkel küszködő régióknak az Észak-Alföld látszik. Szabolcs-Szatmár-Beregben egyetlen dimenzióban sincs versenyelőnyös térség. (Az elemzés nem erősítette meg Nyíregyháza többek által igazoltan vélt dinamikáját sem, vélhetően azért, mert e térségben a relatíve gyors népességnövekedés következtében nem javulnak a figyelembe vett fajlagos jellemzők.⁹) Ezzel szemben a Nyugat-Dunántúl egyértelmű dinamizmusát jelzi, hogy 1993-hoz képest 1999-re egyetlen versenyképességi komponensben sincs visszaesés: vagy javultak a térségek jellemzői, vagy megtartották korábbi pozícióikat. Győr-Moson-Sopronban figyelemre méltó, hogy minden körzeti periféria (község) versenyelőnyös helyzetű. A győri az országos összevetésben is vitathatatlanul az egyik legjobb helyzetű, a soproni pedig az átalakulás kezdetén kialakult előnyeit tartó, de nem kiugróan gyors fejlődésű térség.

2.2.2.2. Innovációs képesség

A regionális versenyképességet az innovációk jelenléte alapvetően befolyásolja. A területi különbségek ezekben a tényezőkben igencsak látványosak, egyben stabilak, azaz nagyon lassan, jelentős ráfordítások mellett lehetséges telepítésük, illetve az integrálásuk hosszabb időt, tartós ráfordításokat vesz igénybe. Esettanulmányok bizonyítják, hogy a nagycentrumok többségénél egyrészt éppen az innovációs folyamatokat alakító szektorok (felsőoktatás) azok, amelyek jelentősen hozzájárulnak a gazdaság működéséhez, másrészt ezen centrumok nem rendelkeznek innovációs stratégiával, nem tudatosan, átgondoltan fejlesztik, alakítják a megújításukban oly fontos szerepet játszó tevékenységeket és bázisokat.

Ugyanakkor „az innovációk innovációkat vonzanak, azaz, ahol magas, sokszínű, s elemeiben valamilyen módon kapcsolódók ezen bázisok és intézmények, ott a belső megújítás, valamint a szinergiák erőteljesebbek. Míg azokban a centrumokban, ahol ezen potenciálok mérsékeltek, egyoldalúak, nem kapcsolódnak egybe, lassan, nehezebben települnek meg az innovációt képviselő aktorok és bázisok. (RECHNITZER, 2003)

Ha innovációról beszélünk, többnyire vállalati szinten gondolkodunk. A vállalati innovációs készség újdonságbefogadó képességet jelent, a megújulási folyamatok intenzitását és módszerességét tükrözi. A társadalom innovációs készsége ezzel szemben a gazdasági szférában és a felépítmény rendszerben érzékelhető nyitottság, az újdonságok iránt tanúsított fogékonyság, az időben történő változtatási hajlandóságok, s ezek eredményeképpen a folyamatosan végbemenő (ön)fejlődés, idővel pedig a tevékenységek (folyamatok) minőségi megújulása.

Kutatások szerint egy-egy ország/térség versenyképességének javulását alapvetően innovációs kapacitása, illetve annak kihasználtsága határozza meg, s a tartós versenyelőnyök döntően a széles értelemben vett innovációk folyamatos alkalmazásától függenek. Kimutatható pl., hogy új típusú vállalkozói együttműködések (klaszterek) indultak meg egyes régiókban, amelyek lehetséges kereteit adhatják az innovációs potenciálok szélesedésének, azok még teljesebb regionális beágyazódásának.

---

⁹ A kistérségi lehatárolás természetesen az 1997- 2003. évi rendszer szerinti.

Az innovációs folyamat alapvetően két szakaszból áll (RECHNITZER, 1994): az első az ötletek, elképzelések kialakulása, ezek alapján az invenció, az újdonság létrehozása és ennek objektívizálódása új termék, új tevékenység formájában, míg a második szakaszban kerül sor az újdonság alkalmazására, időbeli és térbeli terjedésére, diffúziójára. Az első szakaszban főként a K+F intézmények, K+F tevékenységet folytató vállalkozások szerepe a meghatározó, míg a másodikban mellettük megjelennek az egyéb, innovációt közvetítő és befogadó szervezetek is.

Fentieknek megfelelően az innovációs képesség egyfelől az ötletek, az invenciók megszületéséhez, másfelől azok terjedéséhez és befogadásához kapcsolódó fogalom. A térségi innovációs képességgel kapcsolatban a különböző társadalmi-gazdasági tényezők két nagy csoportra oszthatók:

- I. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők
- II. Az innovációs képességet tükröző tényezők

Az *innovációs képességet befolyásoló tényezők* főbb eleme:

- geopolitikai jellemzők, településszerkezet;
- gazdasági helyzet;
- fizikai infrastruktúra;
- demográfiai viszonyok, szociális tényezők.

A geopolitikai helyzet adott térségeket egyfajta versenyelőnyhöz vagy versenyhátrányhoz juttathatja, a térségek közti komparatív előnyök kihasználása, illetve a komparatív hátrányok figyelembe vétele mellett. Ugyancsak befolyásoló tényező, amennyiben az innovációk terjedési sebessége függ a főbb tudásközpontokból, közvetítő szervezetekből való elérhetőségtől is. A településhálózat – mint a hierarchikus jellegű diffúzió tipikus útvonala – szintén meghatározó. Ezen a ponton belép a város és vonzáskörzete, azaz a centrum-periféria kapcsolatrendszer is.

A gazdasági fejlettség a versenyképesség klasszikusnak számító tényezője; többnyire az egy főre jutó GDP, kistérségi és településszinten az egy főre jutó SZJA szolgáltatja hozzá az alapinformációt, emellett olyan elemeket szokás figyelembe venni, melyek közvetetten mutatják be a fejlettségi szintet (pl. személygépkocsi-állomány).

Egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a fejlett térségekben a hagyományos telepítési tényezők – a szállítási költségek, az anyag-és félkész termék költségek stb. – elveszítik meghatározó szerepüket. Az infrastruktúra általános tényezői fontos alapot teremtenek a térség innovációs, illetve versenyképességhez. Ezek azonban csak alacsonyabb előnybázist jelentenek, fejlesztésük csökkenti a fennálló versenyhátrányokat. A magasabb rendű versenyelőnyhöz már speciális tényezők nyújtanak lényeges és folyamatos háttérrel. A tartós versenyképesség biztosításához a helyi adottságokon alapuló speciális tényezők fejlesztésére van szükség. (HORVÁTH, 2003)

A demográfiai, ill. szociális tényezők szerepe ugyancsak közvetett. Kísérleteket végeztek arra vonatkozóan, hogy az életkor, a társadalmi státusz, illetve a jövedelmi helyzet mennyiben befolyásolja az újdonságokkal szembeni nyitottságot. (KOZMA, 2003)

Az *innovációs képességet tükröző tényezők*:

- vállalkozás-szerkezet, beruházások;
- üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások;
- a népesség iskolázottsága – oktatási struktúra;
- K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc.

A magyarországi regionális kutatások – a nemzetközi trendekhez igazodva – növekvő figyelmet fordítanak a vállalkezési szerkezet tekintetében a tudás-alapú gazdaság területi összefüggéseinek vizsgálatára, a következő kérdésre fókuszálva: a gazdasági fejlettség hagyományos tényezői által kirajzolt regionális fejlettségbeli különbségeket hogyan befolyásolja a tudás-alapú gazdaság előtérbe kerülése. (SZÉPVÖLGYI, 2003)¹⁰

A fejlődő technológia és a termelési szerkezet módosulása időről-időre megváltoztatja a gazdaságot. A változások nemcsak a húzóágazatokban növelik a produktivitást, hanem az egész gazdaság és társadalom korábitól eltérő feltételrendszereit eredményezik. A tudás-alapú (posztindusztriális, innovációs) gazdaságban „a gazdasági átalakulást a modern elektronikai alapú információs és kommunikációs technológiák fejlődése és terjedése gerjeszti, amelynek hatására a tudás, az információ birtoklásának jelentősége felértékelődik.”. (SZÉPVÖLGYI, 2003)

Minden olyan ágazat érzékeli az információs és kommunikációs technológia fejlődésének hatását, amely ebből valamilyen versenyelőnyhöz juthat. Tehát a tudás-alapú gazdaság kiterjedt hatásmechanizmusai miatt nemcsak technológiai változásokat eredményez, hanem lényegi elemeiben változtatja meg a gazdasági szervezeteket, szervezeti rendszereket és a piaci struktúrákat.

Az információforrások elérhetősége, technológiaorientált kutatási szervezetek, kreatív és impulzív társadalmi-gazdasági környezet, a minőségi munkaerő nagy tömegű jelenléte, tehát puha és félpuha tényezők lépnek a hagyományos telepítési feltételek helyére.

„A modernizáció több évszázadra visszanyúló folyamatában mindig születtek bizonyos innovációs inputok, amelyekre a különböző – társadalmi alrendszer szempontú, illetve geográfiai megközelítésű – területek eltérően reagáltak és hoztak létre adekvát, a helyi társadalmi-területi viszonyokra jobban jellemző vagy a globális folyamatokat teljes egészében visszatükröző válaszokat, outputokat. Napjainkban ilyen innovációs inputnak tekinthető az információs társadalom globális fejlődési paradigmája.” (SZOBOSZLAI, 2003)

Az információs (és tudás)társadalom működésének leírása rendszerszemponú (interdiszciplináris) gondolkodást követel. Az Európai Unióban 1993-ban jelent meg először olyan stratégia¹¹, amely az európai gazdasági növekedés és versenyképesség-fokozás zálogaként az európai információs infrastruktúra kiépítését jelölte meg. (SZOBOSZLAI, 2003)

Az információtechnológia gyűjtőnévvel illetett eszköztár a kezdetekben mindenek előtt műszakiként kezelt kérdéskör volt. Társadalmi vagy politikai tényezővé a közelmúltban vált, amikor a számítógépi alkalmazások új munkamegosztási struktúrákat, új életmód alternatívákat hoztak létre, sőt megváltoztatták a társadalmi és állami döntési mechanizmusokat, a döntések visszacsatolását és számos egyéb társadalmi-gazdasági alrendszer működését.

---

¹⁰ A TEÁOR '03 szerinti besorolásban a tudás-alapú gazdasághoz tartozó szakágazatok a következők: 30.01 30.02 31.30 32.10 32.20 33.20 33.30 24.41 24.42 35.30 64.20 72.10 72.20 72.30 72.40 72.50 72.60 65.11 65.12 65.21 65.22 65.23 67.11 67.12 67.13 74.11 74.12 74.13 74.14.

¹¹ White Paper Varga Csaba: Intelligens régiók Magyarországon. 7-77.o. In: Intelligens régiók Magyarországon I. Szerk: Pócs Gyula. Agroinform Kiadóház - Stratégiakutató Intézet Kht. 2001

„A regionális innovációs potenciál fontos elemét jelentő információs-kommunikációs infrastruktúra erőteljesen differenciálja a városhálózatot. A regionális nagyközpontok és a megyeszékhelyek fogadási dominanciája érvényesül, ezekhez néhány, nagy hagyományokkal rendelkező középváros csatlakozik. A városok közigazgatási és gazdasági szerepköre és info-kommunikációs potenciálja között függvényszerű kapcsolat mutatható ki. Ennek magyarázata a piaci méret, a funkcionális sokszínűség, a humán erőforrások koncentrációja és az információellátottság magas szintje. (HORVÁTH, 2003)

Az utóbbi években felértékelődött az a képesség, hogy az olyan adottságokat, mint a tudás, innovációs képesség, szellemi adottságok egy ország miképp tudja hasznosítani versenyképes termékekben, szolgáltatásokban úgy, hogy mindez egy jobb életminőséget is maga után vonjon.

Az innováció természete szerint interaktív folyamat és elválaszthatatlan új tudás létrehozásától. „Az innováció tudástermelés.” (HRONSZKY, 2002) Egyes innovációpolitikai irányulású gazdaságtani kutatások központi jelentőséget tulajdonítanak a „hallgatólagos (néma) tudás” megszerzésének. Ez a tudás szubjektumokhoz, egyénekhez, csoportokhoz, szervezetekhez kötődik, átadása valamilyen "mestertanítvány" gyakorlati viszonyon alapul. (Nem véletlen, hogy a középkorban a termékek exportját megengedték, de a mesterek elvándorlását nem.) A tudás fő gazdasági forrássá, a tanulóképesség és a tanulási készség az alkalmazkodás kritériumává válik. Ezért is meghatározó, hogy az adott területen milyen szerkezetű és hatékonysági oktatási rendszer működik, illetve milyen az ott élők képzettsége, szakmai felkészültsége, hagyományai, nyitottsága.

Az innovációval foglalkozó szakemberek gyakran leszűkítik a témát az innováció felgyorsításának problémájára, arra a folyamatra, ami a tudományos felfedezéstől, mint kiindulóponttól az alkalmazáson keresztül a megvalósuló innovációig terjed. Sokszor csak a tudást termelő szféráról és a vállalkozásról beszélnek, holott a szakértésnek a kijánlása és bekapcsolása az innovációs hálóba, valamint a piaci szereplők igényének kutatása legalább ilyen fontos. Ezért a közvetítő intézményeknek sem egy irányban működő transzfereket kell megvalósítaniuk (azaz nemcsak és nem is döntően az egyetemek, ill. a kutatóintézetek felől megjelenő eredményt kijánló tevékenységet), hanem a kölcsönös, együttes tudástermelést. Ez a tevékenység jelenleg rendkívül alacsony szintű Magyarországon.

II. SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI HELYZET, REGIONÁLIS, ILLETVE TERÜLETI ÖSSZEHOSONLÍTÁSBAN

2.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

2.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Magyarország északkeleti részén, 5.937 km²-en helyezkedik el. Speciális geopolitikai helyzetét a hármashatár-mentiség determinálja: Romániával, Ukrajnával és Szlovákiával határos. Az országon belüli szomszédai: Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyék. 1998-ban – Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyékkel együtt – az Észak-Alföldi régió tagja lett. A megye kedvező gazdaságföldrajzi helyzete a csatlakozás után felértékelődhet: itt húzódik majd az Unió keleti határa; Záhony térségében jelenleg is jelentős logisztikai szolgáltatási tevékenység folyik.

A határokon túlnyúló kapcsolódási pontot jelenti a Kárpátok Eurorégió, melynek tagjai: Lengyelország, Szlovákia, Ukrajna, Románia és Magyarország meghatározott térségei; Magyarországról Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg.

A megyeszékhely és Budapest távolsága 260 km; a szabolcs-szatmár-beregi városok közül a fővároshoz legközelebb Tiszavasvári (227 km) és Tiszalök (236 km), legtávolabb pedig Csenger (358 km), Fehérgyarmat (342 km), Nagyecsed (339 km) és Záhony (338 km) található.

A mai megye a korábbi Szabolcs és az egykori Szatmár és Bereg vármegyék területének egy-egy kisebb részéből alakult 1951-ben. A megye településhálózatát jelenleg 209 község és 20 város alkotja. A városok zöme a megye nyugati, ill. középső részén helyezkedik el.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 229 települése 2003 év végéig 10, 2004-től 11 statisztikai körzetre tagolódik¹². Településszerkezetét tekintve látható, hogy bár abszolút számban viszonylag sok a város, a községek száma és aránya magas, ráadásul a szabolcs-szatmár-beregi városok többsége kis népességszámú. Ennek ismeretében nem meglepő, hogy a „városlakók” aránya mind regionális, mind országos összehasonlításban, mind pedig az ország másik északi sarkában található Győr-Moson-Sopron megyével összevetve számottevően alacsonyabb, azaz itt a rurális jelleg a meghatározó.

A megyében a lakónépesség száma 569,7 ezer fő volt 2002. év végén; Pest, Borsod-Abaúj-Zemplén és Bács-Kiskun megye után a legtöbb. A népsűrűség (96 fő/km²) alacsonyabb az országosnál (109), de magasabb, mint a vidéki átlag (89).

---

¹² Szorgalmatos község 2002-ben lett önálló település, ezért a statisztikai adatokban 2002-ig 228, 2003-tól 229 település szerepel.

4. táblázat Terület, népesség, településszerkezet, 2002¹³

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
Terület, km ²	5.936	17.729	93.029	33,5	6,4	4.202	141,3
Összes település	228	387	3 135	58,9	7,3	175	230,3
- ebből: városok	20	55	252	36,4	7,9	8	250,0
Lakónépesség, fő	586.193	1.554.177	10.142.362	37,7	5,8	439.046	133,5
- ebből: városi	280.481	977.725	6.588.100	28,7	4,3	248.209	113,0
A városi lakosság aránya, %	47,8	63,3	65,0	75,5	73,5	56,5	84,6
Népsűrűség, fő/km ²	99	88	109	112,5	90,8	104	95,2

A sajátos településszerkezetet tükrözi a megye nagy részén az aprófalvas jelleg: 2002-ben 98 községben ezer főnél kevesebben laktak, 53 községben 1000 és 1999, 37 településen pedig 2000 és 2999 fő között volt a lakosságszám. 18 község és 4 város lélekszáma 3000 és 4999 közötti, 3 községé és 8 városé pedig az 5000-9000 fős kategóriába tartozott. Tízezernél több lakossal mindössze 7 város, Kisvárda, Mátészalka, Nagykálló, Nyírbátor, Nyíregyháza, Tiszavasvári és Újfehértó bír, azonban – a megyeszékhely kivételével – ezek nagysága sem éri el a 20 ezer főt.¹⁴

2.1.2. Gazdasági helyzet

A gazdasági fejlettséget a bruttó hazai termék nagyságával jellemezve azt látjuk, hogy az Észak-Alföldi régió fajlagos GDP-je az EU-15¹⁵ átlagának 2000-ben mindössze 31,5%-át tette ki. A bővítés után várhatóan az Észak-Alföldi régió – és benne Szabolcs-Szatmár-Bereg megye – egyike lesz a 25 tagúra bővülő Európai Unió tíz legelmaradottabb NUTS II. régiójának.

¹³ A táblázatok adatai többségében a KSH adatállományából származnak; amennyiben ettől eltérő az adatforrás, azt külön jelöljük.

¹⁴ A sok kisváros létrejötte országos folyamat. Összefügg azzal, hogy az utóbbi években nehéz koncepciót felfedezni a várossá nyilvánításokban, olyan települések kaptak nagy számban városi címet, amelyek saját fejlettsége sem indokolta a címet, vonzáskörzetük pedig nincs. (FÜRCHT, IDEA1)

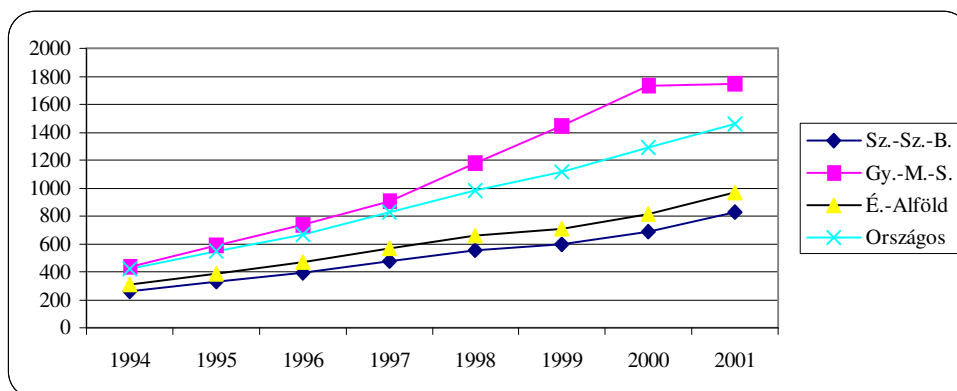
¹⁵ Az Európai Unió jelenlegi 15 tagállama.

Az egy főre jutó GDP alapján Szabolcs-Szatmár-Bereg megye teljesítménye gyenge: 2001-ben 826 ezer Ft volt, ami az országos rangsorban Nógrád megye után a legalacsonyabb fejlettségi szintnek felel meg. Különösen kedvezőtlen az ipari termelés szerkezete és volumene.

5. táblázat: A gazdasági fejlettség (2001) és az ipar (2002) főbb mutatói

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
GDP, md Ft	464,4	1.510,6	14.849,6	32,2	3,3	760,8	63,9
Egy főre jutó, ezer Ft	826	967	1.458	85,4	56,7	1.750	47,2
Az ipari termelés egy lakosra jutó értéke, ezer Ft	652	820	1.246	79,5	52,3	3.108	21,0
Az ipari foglalkoztatottak ezer lakosra jutó száma	66	70	80	94,3	82,5	123	53,7

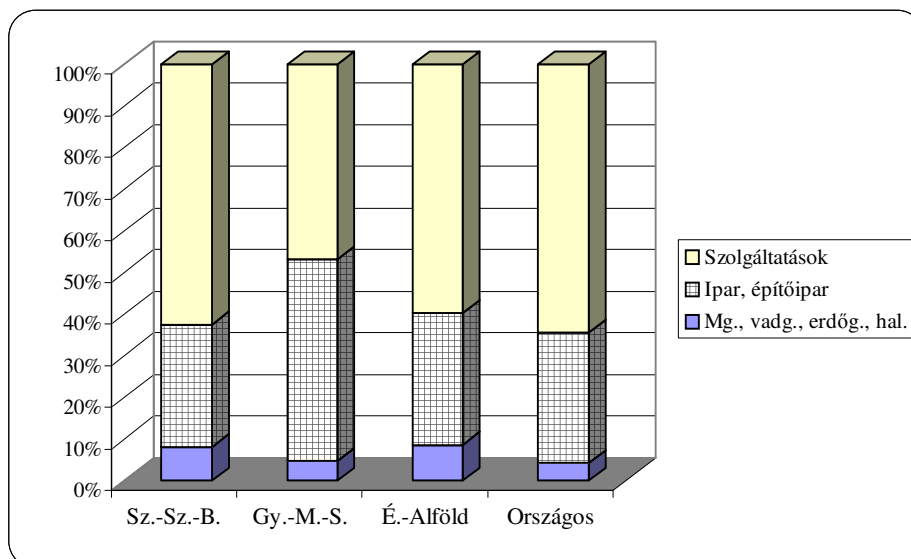
3. ábra: Az egy főre jutó GDP alakulása 1994 és 2001 között, ezer Ft

A fajlagos adatok időbeli alakulását elemezve kiderül, hogy a térség országos átlaghoz viszonyított lemaradása folyamatosan növekedett az elmúlt években; különösen szembetűnő a leszakadás Győr-Moson-Sopron megyével összehasonlítva.

A GDP ágazati megoszlása a fejletlenebb területek jellemzőit tükrözi: a megyében az országos átlagnál kétszer nagyobb részarányt képvisel a mezőgazdaság, míg az ipari és szolgáltató ágak hozzájárulása a bruttó hazai termékhez alacsonyabb. Nagy súlya ellenére a megyei mezőgazdaság jövedelemtermelő képessége alacsony. Fontos tényező ugyanakkor, hogy a megyében több tradicionális terméket is termesztenek, melyekhez kapcsolódóan a felhalmozott szaktudás és termelési tapasztalat jelentős.¹⁶

4. ábra: A GDP megoszlása a gazdasági ágak főbb csoportjai között, 2001

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Magyarország egyik legkevésbé iparosodott területe: az egy lakosra jutó ipari termelés értékét vizsgálva 2000-ben az utolsó, 2001-ben és 2002-ben pedig az utolsó előtti helyen állt a megyék országos rangsorában. Az ipar szerkezetében dominál a feldolgozóipar, azon belül legjelentősebb a textil-, ruházati-, cipő- és bőripar, az élelmiszer-, ital- és dohánytermékek termelése, valamint a vegyipar; a gépipar részesedése (11%) jelentősen elmarad az országos átlagtól (40%).

¹⁶ „A magyar gazdaság- és társadalompolitika az agrárgazdaságot és az ahhoz szorosan kötődő vidéket az elmúlt évtizedekben marginális kérdésként kezelte, és a rövid távú politikai szempontok háttérbe szorították az agrárvertikum és a vidék versenyképességének megteremtését szolgáló intézkedéseket... a magyar agrárgazdaság nemzetközi versenyképessége romló tendenciát mutat. Ma már egyetlen agrárágazat sem tekinthető versenyképesnek, nincsenek versenyképes régiók sem, vannak viszont versenyképes gazdaságok, amelyek kedvező hatása egy-egy kistérségre is kisugárzik.” (HORVÁTH, 2003)

2.1.3. Fizikai infrastruktúra

Az adott térségekben „készen talált” inputok, amelyek a természeti tényezők mellett leginkább az infrastruktúrát jelentik, egyértelműen fontos szerepet játszanak a versenyelőnyök kialakulásában. Az infrastruktúra elemeinek mennyiségi és minőségi színvonala, azok összetétele, mint a gazdasági fejlődés és növekedés egyik alaptényezője a térségi innovációs képesség alakulását alapvetően befolyásolja. Az infrastrukturális fejlesztések csökkenthetik a fennálló versenyhátrányokat.

Látni kell ugyanakkor, hogy a versenyképesség és az infrastruktúra kapcsolata eltérő a fejlettség különböző szintjein álló térségekben. Az infrastruktúra szerepe a gazdaságilag fejlett, már az infrastruktúrák alapjai tekintetében kiépült országokban sokszor túlhangsúlyozott, mivel időnként a hiányuk serkent innovációra és hatékony versenystratégia kialakítására, míg az alacsony és/vagy középfajlettségű, az infrastruktúrák tekintetében csak most kiépülő (felszerszámozódó) országokban (ilyenek a közép-európai és a közép-kelet-európai országok mindegyike) „még az alap infrastruktúrák, ezek hálózatainak és modern eszközökkel való felszerszámozásának kiépítése van napirenden, ami természetesen a versenyképesség tekintetében alapfeltételként jelentkezik.” (EHRlich, 2003)

Több szakember megítélése szerint az autópálya-építés kiemelt gazdaságfejlesztési hatását éppen az adja, hogy az autópálya léte a standard befektetői érdeklődés kitüntetett eleme. A külföldi befektetők szemében az autópálya-kapcsolattal rendelkező térségek "rákerültek a térképre, fejlődésre ítéltettek". Az autópálya mentén fekvő térségek versenyelőnyt élveznek a befektetők kegyeiért folyó vetélkedésben más hazai és külföldi településekkel, kistérségekkel szemben. „A legfontosabb infrastrukturális ágazat, a közlekedés regionális versenyképességre gyakorolt hatása három területen érvényesül: erősíti a regionális munkamegosztást, javítja a foglalkoztatási feltételeket és befolyásolja a régió ökológiai állapotát, a népesség életkörülményeit.” (HORVÁTH, 2003)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyén jelenleg nem halad át autópálya, a közúti megközelíthetőség szempontjából a legrosszabb helyzetű megyék között van. A közúthálózatban a mellékutak dominálnak, a főútvonalak 100 km² területre eső hossza az országos átlagnak mindössze 84%-a. A fő- és mellékutak között is magas a rossz burkolatállapotú utak részaránya. Az M3-as autópálya továbbépítése (előreláthatólag 2006-ban éri el Nyíregyházát) várhatóan hozzá fog járulni az elérhetőség javulásához.

A megyében a vasút fontos szerepet tölt be mind a személy-, mind a teherszállításban: 2001-ben a vonalsűrűség (10,9 km/100 km²) meghaladta az országos átlagot (8,4 km/100 km²). A minőségi paraméterek (a villamosítottág és az automata biztosító berendezések aránya) tekintetében viszont lemaradás látható: 19,8% és 19,9% szemben az országos 29,3 és 30,9%-kal. Az elérhetőséget is megkönnyítő személygépkocsi állomány ezer lakosra jutó száma 209 – kicsit több, mint a régióban, de sokkal kevesebb, mint országosan vagy éppen Győr-Moson-Sopron megyében.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az átlagosnál nagyobb a háztartásméret, aminek következtében a lakások zsúfoltabbak. Száz lakott szobára itt jut a legtöbb személy (105). Ugyanakkor a lakások közművesítettsége elmarad az országostól, tehát az átlagosnál gyengébben ellátott lakásokban kényszerülnek többen együttélésre.

Pozitívum, hogy a megye közműellátottsága nem jelenti a megye fejlődésének komoly akadályát. Az 1990-es évek nagyszabású fejlesztései ellenére azonban továbbra is nagy a különbség azonban a vízvezeték-hálózatba, illetve a közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya között.

6. táblázat: A fizikai infrastruktúra főbb összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
Lakásállomány, ezer	209,4	591,4	4.104,0	35,4	5,1	167,4	125,1
100 lakásra jutó lakos, fő	280	263	247	106,5	113,4	260	107,7
A közüzemi vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, %	89,5	92,1	93,0	97,2	96,2	94,5	94,7
A közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, %	35,4	38,3	56,0	92,4	63,2	66,4	53,3
100 km ² területre jutó							
- főút, km	6,3	6,5	7,6	96,9	82,9	11,4	55,3
- egyéb országos közút, km	29,0	21,3	25,1	136,2	115,5	30,0	96,7
Ezer lakosra személygépkocsi	209	204	259	102,5	80,7	274	76,3

2001-re a megye mind a 229 települése csatlakozott a vezetékesgáz-hálózatra, vagyis az ellátottság 100%-os. A települési szilárdhulladék gyűjtése és tárolása várhatóan a megyei szinten benyújtott, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 229 és Borsod-Abaúj-Zemplén 9 települését érintő komplex program eredményeként fog megoldódni; hasonlóak az elképzelések az ivóvíz-program vonatkozásában is.

2.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

Az utóbbi évtized radikális társadalmi és gazdasági változásai, az információs technológia terjedése és a szolgáltatási szektor súlyának növekedése felértékelte és átalakította a kvalifikált emberi tényező szerepét a gazdasági folyamatokban.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye országosan a legmagasabb születési rátával és az átlagnál kedvezőbb halálozási mutatóval rendelkezik ugyan, népessége mégis fogy. Bár az utóbbi egy-két évben már – ha kis mértékben is, de – itt is meghaladta a halálozások száma az élveszületéseket, a népesség csökkenése elsősorban a migrációra vezethető vissza.¹⁷ A munkalehetőségek – különösen a magas képzettséget igénylő versenyképes fizetést nyújtó állások – hiánya és az alacsonyabb életszínvonal miatt a megyei elvándorlási egyenleg hagyományosan negatív. A helyzetet súlyosbítja, hogy döntően a diplomás, illetve szakképzett fiatalok mennek el.

2002-ben még mindig érvényes volt az évtizedek óta megszokott sorrend: az élveszületések ezer lakosra jutó száma itt a legmagasabb, hasonlóan a belföldi vándorlási veszteséghez. Elgondolkodtató – s egyben a lakosság egészségi állapotára is utaló – tény ugyanakkor, hogy bár az idős korú népesség aránya Szabolcs-Szatmár-Beregben a legkisebb, az ezer lakosra jutó halálozások száma a megyék sorában nem a legalacsonyabb, így pl. a relatíve több idős ember által lakott Győr-Moson-Sopronban is jobb a helyzet. Ezt erősíti meg egyébként a születéskor várható élettartam alakulása is.¹⁸

Részben a fiatal felnőtt lakosság elköltözésével, részben a megyében az országos átlagnál magasabb roma népesség-aránnyal összefüggésben sajátos a népesség korcsoportos megoszlása: az országban itt a legmagasabb a gyermekkorúak aránya. A legfeljebb 14 évesek a lakosság 19,8%-át teszik ki (az országos átlag 16,1%, a régiós 18,4 – Győr-Moson-Sopron megyében mindössze 15,5%), míg a legalább 60 éveseké 17,5% – ez viszont a megyék sorában a legalacsonyabb. Mindez azt is jelenti, hogy ebben a megyében a fiatalokkal való foglalkozás, az oktatás, illetve a képzett fiatal szakemberek megtartása kiemelt fontosságú kérdés.

A megyei munkanélküliségi ráta 2002-ben az országos értéknek másfélszerese volt.¹⁹ A munkanélküliek összetétele azonban továbbra is kedvezőtlenül alakul: nagyon magas mind a pályakezdő, mind a tartósan munkanélküliek aránya: 2002-ben a megyében regisztráltaknak több mint a tizede pályakezdő, közel fele pedig legalább hat hónapja volt munka nélkül. A szellemi foglalkozásúak aránya az állástalanok között 13%-ot tett ki.

---

¹⁷ A migráció negatív hatásaival több kutató is foglalkozott, megállapításaik közül itt egyet emelünk ki: „A fejlődő országokban az elvándorlás kedvezőtlenül átalakította a vidék biológiai és szociális szerkezetét, károsítva az innovatív képességet, s gyengítve a munkaerőt.” (FRUTOS, 1999)

¹⁸ A férfiak születéskor várható élettartama 2002-ben átlagosan 68,26 év volt, Budapest után leghosszabb Gy.-M.-S. megyében (69,48 év), a legrövidebb Szabolcs-Szatmár-Beregben (66,43). A nők születéskor várható élettartama országosan 76,56 év, ezen belül a legjobb érték Veszprém (77,49), majd Gy.-M.-S. (77,08) megyéké, míg a legkedvezőtlenebb B.-A.-Z. (75,45) és Sz.-Sz.-B. (75,65) megyében.

¹⁹ A felhasznált adatok a KSH által végzett, az International Labour Office (ILO) által használt terminológiának megfelelő munkaerő-felmérés eredményei.

A munkanélküliség összetételének alaposabb megvizsgálása igen fontos, mert a tartós munkanélküliség komoly gazdasági és társadalmi problémákat okoz és vet fel. A munkaerőpiacról hosszú ideje kiesett embereket, a tartósan állástalanokat a szociális kirekesztődés, az elszegényedés fenyegeti. A pályakezdő munkanélküliek rossz munkaerő-piaci esélyei, az elégtelen álláskínálat pedig egyfelől a fiatal, sok esetben képzett, az innováció iránt fogékony réteg elvándorlásához vezethet, másfelől rontja a fiatal nemzedék beilleszkedési képességét a munka világába.

7. táblázat: A népesség főbb összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
Népmozgalom: ezer lakosra jutó							
- élveszületés	11,3	10,6	9,5	106,6	118,9	9,2	122,8
- halálozás	12,1	12,6	13,1	96,0	92,4	11,9	101,7
- belföldi vándorlási különbözet	-3,8	-2,1	/	/	/	3,8	/
Eltartottsági ráta – öregedési index (%)							
Eltartottsági ráta	48,9	48,2	45,9	101,5	106,5	43,2	113,2
- gyermek	29,4	27,3	23,5	107,7	125,1	22,1	133,0
- idős népesség	19,5	20,9	22,4	93,3	87,1	21,1	92,4
Öregedési index	66,3	76,8	95,4	86,3	69,5	95,2	69,6
Gazdasági aktivitás (%) ²⁰							
Aktivitási arány	44,9	47,7	52,8	94,1	85,0	58,7	76,5
Munkanélküliségi ráta	9,1	7,8	5,8	116,7	156,9	3,9	233,3
Foglalkoztatási arány	40,8	43,9	49,9	92,9	81,8	56,4	72,3
Az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete, eFt	64,3	66,0	78,4	97,4	82,0	75,7	84,9

A foglalkoztatottak között a fizikai foglalkozásúak aránya meghaladja az országos átlagot (62%, illetve 56,5%). A megyében az összes foglalkoztatottnak mindössze 11,2%-át

²⁰ A KSH 15-74 éves népességre vonatkozó munkaerő-felmérése alapján.

teszik ki a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásúak. Az egyéb, felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásúakkal együtt is csak az összes foglalkoztatottnak kevesebb, mint egynegyedét jelentik a magasabb képzettséget igénylő munkakörökben aktív foglalkoztatottak, ami egyértelműen jelzi a magas kvalifikáltságot igénylő állások alacsony hányadát a megyében.²¹

Részben ezzel áll összefüggésben az a tény, hogy a havi bruttó átlagkeresetek a megyében a legalacsonyabbak, a fizikai foglalkozásúak esetében az országos átlag 83%-át, a szellemi foglalkozásúak esetében pedig csupán 77%-át érik el – a lemaradás Győr-Moson-Sopron megyéhez képest természetesen ennél is nagyobb.

2.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

2.2.1. Vállalkozás-szerkezet, beruházások

2002-ben az ország működő vállalkozásainak 4,2%-a volt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, az ezer lakosra jutó vállalkozások száma (62 db) az országos átlagnak csupán 73, a Gy.-M.-S. megyeinek 70%-a. Az elmaradás különösen a társas vállalkozások körében nagy.

A megyében meghatározó szerepet töltenek be a viszonylag kevesebb indulótőkét igénylő kis- és középvállalkozások. Az összes működő gazdasági szervezet közel kétharmada egyéni vállalkozásként (az országos arány 55%), további 20%-a betéti társasági formában működik. Az adatok mögött a megyében az ún. kényszervállalkozások nagyobb gyakorisága húzódik meg.

Általában elmondható, hogy a jogi személyiséggel rendelkező szervezetek (kft-k, rt-k, szövetkezetek) több főt foglalkoztatnak, mint a jogi személyiséggel nem rendelkezők (bt-k, egyéni vállalkozások), így a megyei vállalkozások nagy részének munkahelyteremtő képessége csekély.

Az ágazati struktúrájának megfelelően az átlagosnál magasabb az agrártevékenységet folytató szervezetek aránya. Az ipari társas vállalkozások részaránya is országos átlag feletti, de ez elaprózott méretekkkel és alacsony termelékenységgel párosul: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az egy alkalmazásban állóra jutó ipari termelési érték (9.935 eFt) az országos átlagnak a kétharmadát sem éri el.

A szolgáltató szektorban jelentős a kereskedelmi tevékenység, a kereskedelmi egységek száma jellemzően magas. Az innovatív, versenyképes vállalkozások kritikus tömegének kialakulásához szükséges üzleti környezet megteremtéséhez elengedhetetlen gazdasági (és ingatlan) szolgáltatások részaránya azonban jelentékeny mértékben az országos átlag alatt marad: társas vállalkozások esetében annak alig több mint 60%-a, egyéni vállalkozások esetében pedig héttizede a megyei érték.

---

²¹ A területi megoszlás tekintetében a megyeszékhelyen a munkaerő-piaci kínálat összetétele kedvezőbb, mint a megye más térségeiben. Elegendő számú munkahelyet teremtő vállalkozás hiányában a kisebb városokban és falvakban jellemzően az önkormányzatok a legnagyobb helyi foglalkoztatók.

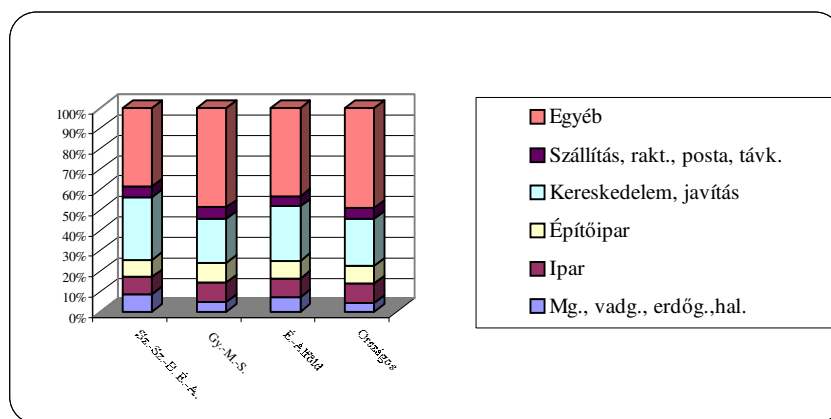
8. táblázat: A vállalkozási szerkezet összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002

Meg- nevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
A működő vállalkozások száma	36.220	99.544	860.022	36,7	4,2	38.927	93,0
Ebből:							
- társas	12.735	36.224	385.344	35,2	3,3	14.302	89,0
- kft.	4.537	13.464	158.342	33,7	2,9	5.935	76,4
- rt.	68	286	3.857			114	
- szövetkezet	238	779	5.392	30,2	4,4	341	69,8
- bt.	7.191	19.001	180.534	37,8	4,0	6.222	115,6
- egyéni vállalkozás	23.485	63.320	474.678	37,1	4,9	24.625	95,4
Ezer lakosra jutó működő vállalkozás					72,9		69,7
- társas	62	64	85	96,9	57,9	89	66,7
- egyéni	22	23	38	95,7	85,1	33	71,4
- egyéni	40	41	47	99,9		56	
A működő vállalkozások gazdasági áganként ²²							
A,B	3.157	7.391	38.112	42,7	8,3	1.878	168,1
C, D, E	3.043	8.943	82.528	34,0	3,7	3.744	81,3
F	3.008	8.683	75.516	34,6	4,0	3.814	78,9
G	11.126	26.417	196.979	42,1	5,6	8.341	133,4
I	1.881	5.134	44.161	36,7	4,3	2.147	87,6

A hatékony vállalkozási tevékenység és a mindenkori gazdasági növekedés záloga a beruházások volumenének és műszaki-anyagi összetételének alakulása, mely utóbbiból a technológiafejlesztés mértékére lehet következtetni.

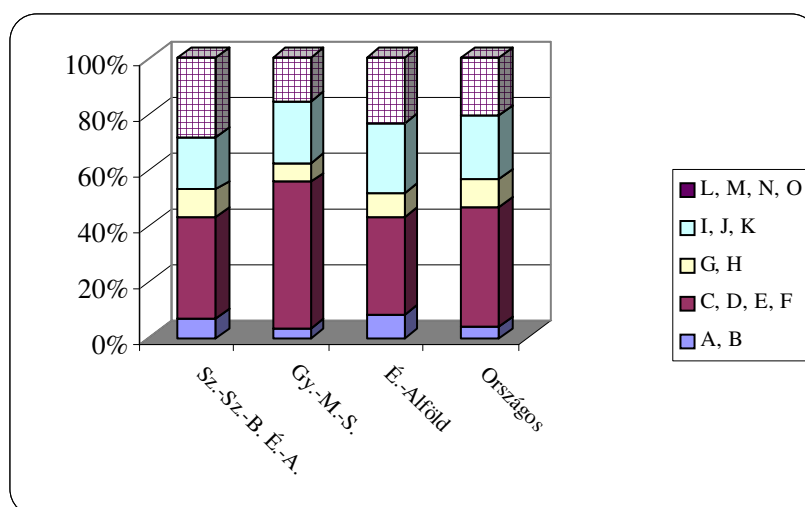
5. ábra: A működő vállalkozások megoszlása gazdasági ág szerint, 2002

²² A KSH jelölése: Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat (A, B), Ipar (C, D, E), Építőipar (F), Kereskedelem, javítás (G), Szállítás, raktározás, posta, távközlés (I), Pénzügyi tevékenység (J), Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás (K), Közigazgatás, kötelező TB (L), Oktatás (M), Egészségügyi, szociális ellátás (N), Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás (O).

2002-ben az országos beruházásoknak mindössze 3,5%-a valósult meg a megyében, a gazdasági szervezetek egy lakosra jutó beruházásai pedig az országos átlagnak csupán 53%-át tették ki. Ennek egyik oka a vállalkezési szerkezetben keresendő: az elaprózott méretek következtében a megyében hiányoznak a tömeges munkahelyteremtésre alkalmas nagy termelő-beruházások. Jellemző továbbá, hogy az összes beruházáson belül a megyében (44,5%) az országosnál (59,9%) jóval alacsonyabb a vállalkozások beruházásainak aránya, az önkormányzati részesedés pedig az országos értéket is meghaladja. A beruházások egy lakosra jutó értéke egyedül az agrárszférában közelíti az országost, illetve haladja meg a Gy.-M.-S. megyeit.

6. ábra: A beruházások megoszlása a gazdasági ágak szerint, 2002

A beruházások összetétele azt mutatja, hogy a gépberuházások részaránya nem éri el az országos átlagot, s mivel a technológia-fejlesztés üteme az utóbbi években csökkent, jelen tendencia rontja a vállalkozások versenyképességét. Az épületek és egyéb építmények dominanciája az önkormányzati beruházások jelentős részarányára vezethető vissza.

9. táblázat: A beruházások, külföldi befektetések összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
Beruházások							
Összes beruházás, mdFt	121,2	370,2	3.432,1	32,7	3,5	189,2	64,1
Ebből: a vállalkozások aránya, %	44,5	53,0	59,9	84,0	74,3	56,7	78,5
- helyi önk-i aránya, %	14,6	12,5	10,5	116,8	138,0	7,4	197,3
A beruházások egy lakosra jutó értéke, ezer Ft							
Összesen	140,1	174,0	265,0	80,5	52,9	297,3	47,1
Ebből:							
A, B	10,1	14,4	10,3	70,1	98,1	9,4	107,4
C, D, E	45,1	53,7	91,5	84,0	49,3	148,7	30,3
F	5,3	7,6	22,1	69,7	24,0	7,6	72,6
G, I	31,1	46,4	62,1	67,0	50,1	59,5	52,3
Külföldi tőke érdekeltégű vállalkozások							
A szervezetek száma	1.734	2.218	25.693	78,2	7,7	1.127	153,9
Saját tőke, mdFt	50,6	398,2	8.703,9	12,7	0,6	608,6	8,3
- ebből külföldi	49,0	363,4	7.020,7	13,5	0,7	581,6	8,4
- a kf-i tőke aránya, %	96,8	91,3	80,7	106,0	120,0	95,6	101,3
Egy lakosra jutó külföldi tőke, eFt	83,6	233,8	692,2	35,8	12,1	1.324,7	6,3
Egy cégre jutó							
- saját tőke, mFt	29,2	179,5	338,8	16,3	8,6	540,0	5,4
- külföldi tőke, mFt	28,3	163,8	273,3	17,3	10,4	516,1	5,5

A rendszerváltás utáni gazdasági stabilizálódásban és a növekedés beindulásában nagy szerepe volt a külföldi tőkebefektetéseknek, az általuk gerjesztett technikai és technológiai fejlesztéseknek. Hatásukra javult a magyar gazdaság exportteljesítménye (és a kivitel minőségi összetétele) és elindult a gazdasági szerkezet modernizációja.

Mindeddig az országos átlaghoz képest nagyon kevés külföldi tőke került Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe, s a külföldi tulajdonrészrel (is) rendelkező szervezetek többsége minimális tőkével jött létre. 2002-ben az 1.734 megyei külföldi érdekeltségű vállalkozás jegyzett tőkéje az országos összes külföldi érdekeltségű szervezet jegyzett tőkéjének mindössze 0,53%-a volt! A korábban ismertetett előnytelen beruházási összetétel mellett a külföldi befektetések alacsony színvonala az egyik oka a megye tartós gazdasági lemaradásának, a hagyományos gazdasági szerkezet lassú átalakulásának.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának vizsgálata a 2000-2002-es években a kereskedelem, javítás ágazat részarányának gyors növekedését jelzik, melynek háttérben döntően az alacsony tőkével létrehozott ukrán kereskedelmi vállalkozások megalapítása áll. Ennek következtében jelentős mértékben csökkent az egy vállalkozásra eső jegyzett tőke a megyében: 2002-ben csupán töredéke (8%-a) volt az országos átlagnak.

2.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Az üzleti infrastruktúrák körébe a szakirodalom szerint a vállalkozási övezetek, ipari parkok, logisztikai és innovációs központok, valamint inkubátorházak, az üzleti szolgáltatásokhoz ezen intézmények szolgáltatásai, a pénzügyi, üzletviteli tevékenységek, tanácsadások, valamint a kommunikációs szolgáltatások tartoznak.

Az üzleti infrastruktúra megyei intézményeit áttekintve látható, hogy a struktúra ma még meglehetősen egyoldalú és számos tekintetben kiépítetlen. Az Észak-Alföldi régió 25 ipari parkja közül 8 található Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében:

- Nyíregyházi Ipari Park
- Nyírbátori Ipari Park
- Mátészalkai Ipari Park
- Záhonyi Ipari Park
- Tuzsér Ipari Park
- Fehérgyarmati Ipari Park
- Csengeri Ipari Park
- Nyírbogdányi Ipari Park

A megyei ipari parkokkal szemben a nyugati országrészben található telephelyek előnyét elsősorban a jobb elérhetőségi feltételek, a főváros és az európai piacok közelsége, másrészt jobb infrastrukturális felszereltségük, közművesítettségük adja. A parkokban – a nyíregyházi kivételével – alig-alig vannak multinacionális cégek, ugyanakkor vitathatatlan, hogy az itt működő KKV-k már most is fontos szerepet játszanak a foglalkoztatottságban.

A megye egyéb üzleti infrastruktúrákkal való ellátottsága gyenge. Az egyetlen működő inkubátorház Nyíregyházán található, a Záhonyi Logisztikai Központ és az Újfehértói Inkubátorház gyakorlatilag még csak logisztikai szolgáltatásokat nyújtó irodaház funkciót tölt be. A megyében innovációs és technológia-transzfer szolgáltatásokra alkalmas központ jelenleg nincsen.

A vállalkozói innovációs potenciál szempontjából nagyon fontos az üzleti szolgáltatások közül a banki, innovációs és üzleti tanácsadások elérhetősége.

A pénzügyi-banki szolgáltatások vonatkozásában megállapítható, hogy a megyeszékhelyen gyakorlatilag minden bank képviseltetve van, a megye többi részén a nagyobb bankok (OTP, K&H), illetve a különböző takarékszövetkezetek rendelkeznek fiókkal vagy kirendeltséggel. A speciális pénzügyi szolgáltatásokat (pl. bróker tevékenység) nyújtó szervezetek megyén belül gyakorlatilag csak Nyíregyházán érhetők el.

Hazánkban és az EU-ban is jellemző, hogy a vállalkozások egyre nagyobb mértékben vannak ráutalva külső szolgáltatásokra. Ez a tendencia a magas költségekkel járó, illetve speciális szaktudást igénylő szolgáltatásokra jellemző, s leginkább a KKV-k esetében, mert a nagyvállalatok ezeket a tevékenységeket saját erőforrásaikból is meg tudják oldani.

Az üzleti szolgáltatások terén a megyék közül a kilencvenes évek eleje óta Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működött fajlagosan a legkevesebb szervezet. Ugyanakkor az utóbbi években új tevékenységi körök jelentek meg, pl. a jogi, adó- és ügyviteli tanácsadás, ingatlanügyletekhez kapcsolódó szolgáltatások, informatikai tevékenységek stb. A közeli régióközpontokban, Debrecenben és Miskolcon elérhető K+F és üzleti tanácsadási lehetőségeket jelenleg a megyei vállalkozások kevésbé használják ki.

Összességében a megyei szolgáltató szféra számos strukturális gyengeséggel küzd:

- A szervezetek a szükségesnél kisebb méretűek, tőkeellátottságuk alacsony, a pénzügyi beruházások részaránya csekély. A tőkehiány miatt a megyei szervezetek nem tudnak kellő mértékben fejlődni, különösen az informatikai fejlesztések terén.
- Alacsony a műszaki fejlesztéseket és az innovációk terjedését támogató, valamint az üzleti információk áramlását elősegítő szaktanácsadók, szaktanácsadó szervezetek száma.
- A banki és biztosítási szférában nincsenek a helyi igényekhez igazodó pénzügyi konstrukciók.

A megyében nagy arányban jelenlévő KKV-k versenyképességének növeléséhez szükséges lenne az üzleti szolgáltatások profiljának szélesítése. A növekvő hazai és nemzetközi versenyben való helytállás elengedhetetlen feltétele a naprakész üzleti információk ismerete, a legújabb technológiák, menedzsment és marketing módszerek gyors adaptálásának képessége. A kis- és középvállalkozások jelenleg nem rendelkeznek elegendő forrással ahhoz, hogy ennek a kihívásnak saját erejükből megfeleljenek.

A kommunikációs szolgáltatások terén ugyancsak számottevő a hátrány. Az ezer lakosra jutó távbeszélő fővonalak száma 2002-ben itt volt a legalacsonyabb az országban; a lemaradás a régiós szinthez képest 10, az országoshoz 28, a Gy.-M.-S. megyeihez mérve 31 százalékpont. A kistelepüléseken ISDN vonalak és minőségi telefon-szolgáltatások szinte egyáltalán nincsenek, Internet-hozzáférés csaknem kizárólag a teleházakban vagy a polgármesteri hivatalokban lehetséges.

10. táblázat: Kommunikációs infrastruktúra, 2002

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
A távbeszélő-fővonalak száma, ezer	128,7	381,8	3.095,2	33,7	4,2	136,6	94,2
A távbeszélő-fővonalak 1000 lakosra jutó száma	220	246	305	89,4	72,1	314	70,1
- ISDN vonalak száma	24	31	57	77,4	42,1	63	38,1

Az információs társadalom fejlődésének egyik megjelenítési formája a gyakori internetes kommunikáció. Az MTA RKK felmérése szerint (SZOBOSZLAI, 2003) az információs társadalom (fejlesztendő) kulcsterületei, azaz a civil és a kulturális szféra, valamint a kis- és középvállalkozások között erős „netes” kommunikáció regisztrálható. Kiemelkedő a hálózati kapcsolat az államigazgatási szervek és a regionális intézmények között, s kevésbé jellemző az internetes kapcsolat a megyei önkormányzat és intézményei, a nagyvállalatok és a települési önkormányzatok, valamint az intézmények között.²³

A megyei vállalkozások információtechnológiai ellátottságáról nincsenek adataink, a megyei háztartásokról azonban rendelkezünk becslésekkel.²⁴ A 2003. évi felmérésünk szerint a megyei háztartások felszereltsége, a felszereltség jellege nem különbözik az országosan tapasztalhatóktól, vagyis pl. a hűtőszekrény, a színes televízió ma már nem számítanak luxuscikkeknek, a háztartások alapfelszerelése közé sorolhatók.

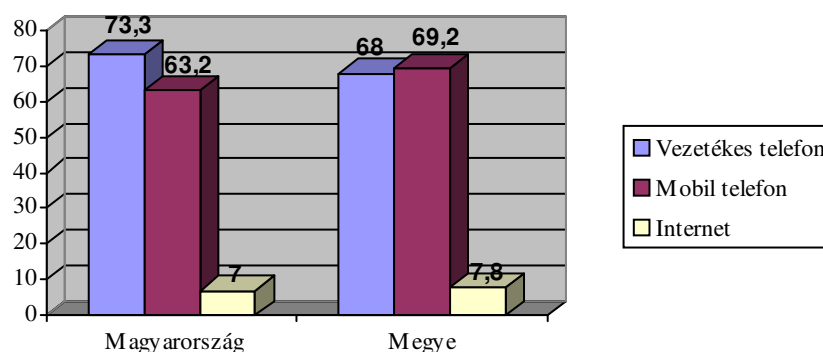
²³ Érdekes kiegészítő elemet jelenít meg Rechnitzer kutatásában, amikor felhívja a figyelmet a városok szerepére az információ-kommunikációs infrastruktúra fogadásában: a regionális nagyközpontok és a megyeszékhelyek fogadási dominanciája érvényesül, amihez felzárkózik néhány tradicionális középváros, illetve kedvező gazdasági helyzetben lévő kisváros (üdülővárosok, ipari központok). A többi város, kistérségi centrum helyzete már kedvezőtlen, azokban az újdonságok megtelepedése lassú, sőt az újabban városi rangot kapott településeknél nem is mérhető. A városok gazdasági, közigazgatási szerepköreinek ellátottsága és az információ-kommunikációs infrastruktúra között nagyon szoros, mondhatni függvényszerű kapcsolat ismerhető fel. Ez magyarázható a piaci méretekkel, a funkciók sokszínűségével, a humán erőforrások jelentős koncentrációjával, az intézményi ellátottság magasabb szintjével, az információval való ellátottsággal. (RECHNITZER, 2003)

²⁴ 2003-ban a megyei lakosság egészségügyi és szociális helyzetének feltárása érdekében 1.452 háztartásból álló mintán felmérést végeztünk; a kérdőív egyik blokkja többek között a háztartások felszereltségére vonatkozott. (FILEPNÉ, 2003)

A megye egyfajta elmaradottsága a vezetékes telefon esetében figyelhető meg, bár ebben az esetben sem jelentős a lemaradás. A megyei adatokat a Szonda Ipsos 2003 elején végzett országos adatfelvételének eredményeivel összevetve az alábbi kép rajzolódik ki:

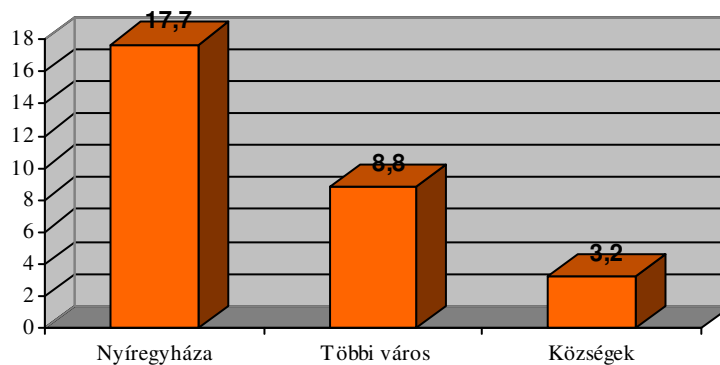
7. ábra: A kommunikációs eszközök elterjedtsége a háztartásokban, %

A vezetékes telefonnal való ellátottság alacsonyabb arányát némileg ellensúlyozza a mobil telefonok magasabb aránya, mely részben a telefon ellátottság egyfajta lakossági „ellensúlyozását” jelenti, részben pedig azt az általános hazai tendenciát követi, mely nemcsak a mobil telefonok rohamos terjedését, hanem annak jelentős árcsökkenését jelenti. A lakossági Internet-hozzáférés aránya megegyezik az – egyébként alacsony – országos aránnyal.

A fejlett információtechnológiai eszközökkel való ellátottság egyébként a megyében is követi az ún. „urbanizációs lejtőt”, azaz a legkedvezőbb mutatókkal a megyeszékhely rendelkezik, míg a községekben szignifikánsan rosszabb a felszereltség.

8. ábra: Az Internet-hozzáféréssel rendelkező Sz.-Sz.-B. megyei háztartások aránya a településtípusok függvényében, %

2.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási struktúra

A népesség iskolázottsága, a felhalmozott szakmai tudás és tapasztalat a gazdasági szervezetek hatékony működésének, az innováció terjedésének egyik legfontosabb tényezője. Napjaink vezető ágazatai (az informatika, a biotechnológia, az automatizálás) felhívják a figyelmet a világgazdaságban végbement értékvtásra, amikor is a nyersanyag és az emberi fizikai munka korszakai után a szellemi produktum válik igazán értékké. „Az a közösség képes fenntartható fejlődésre és az azt elősegítő fejlesztési folyamatok sikeres működtetésére, amely képes meglévő fizikai adottságaihoz minél nagyobb szellemi tartalmat mellérendelni és képes a közös gondolkodásban rejlő többletenergiaikat a közösség érdekében hasznosítani.” (G. FEKETE, 1997)

11. táblázat: A lakosság képzettségének összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2001²⁵

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
Iskolai végzettség							
Az ált. iskola 1. osztályát sem végzettek aránya a 10-x évesek körében, %	1,2	1,0	0,7	120,0	171,4	0,4	300,0
Az ált. iskolát végzettek aránya a 15-x évesek körében, %	83,8	85,0	88,8	98,6	94,4	91,0	92,1
Az érettségizettek aránya a 18-x évesek körében, %	28,3	30,9	38,2	91,6	74,1	38,1	74,3
Az egyetemet, főiskolát végzettek aránya a 25-x évesek körében, %	8,3	9,4	12,6	88,3	65,9	11,7	70,9
Nyelvismeret: a lakosságon belül az anyanyelven kívül más nyelvet is beszélők aránya, %							
- angol	4,21	5,95	9,79	70,8	43,1	7,32	57,5
- cigány	0,54	0,35	0,28	154,3	192,9	0,15	360,0
- eszperantó	0,08	0,07	0,04	114,3	200,0	0,03	266,7
- francia	0,45	0,57	1,14	78,9	39,5	0,66	68,2
- német	3,68	4,70	9,87	78,3	37,3	16,95	21,7
- olasz	0,14	0,23	0,60	60,9	23,3	0,36	38,9
- orosz	1,95	1,83	1,91	106,6	102,1	1,38	141,3
- szlovák	0,11	0,06	0,48	183,3	22,9	0,24	45,8

²⁵ Népszámlálási adatok.

Bár a lakosság iskolai végzettsége az 1980-as évek óta folyamatosan javult, a 2001. évi népszámlálás adatai szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának képzettségi színvonala továbbra sem éri el az országos átlagot. A legalább középiskolai érettségivel rendelkezők aránya a megfelelő korcsoporton belül több mint tíz százalékponttal alacsonyabb az országos mutatónál, a főiskolai, egyetemi végzettségűek aránya pedig kevesebb, mint az országos átlag kétharmada. Ha az elemzést leszűkítjük a foglalkoztatottakra, láthatjuk, hogy képzettségi színvonaluk meghaladja ugyan a teljes népességét, de az országos szintet továbbra sem éri el.

Az idegen nyelv ismerete továbbra is alacsonyabb mind a regionális, mind az országos szintnél – különösen szembetűnő a lemaradás az EU-s nyelvek tekintetében, míg – összefüggésben a megye nemzetiségi és etnikai összetételével, illetve határmenti helyzetével – magasabb a cigányul, szlovákul, románul vagy oroszul beszélők aránya. (Az eszperantó nyelv egy sajátos helyzetet tükröz: a nyíregyházi felsőoktatásban tanulók egy meghatározott része ezt a nyelvet választja diplomája megszerzéséhez.)

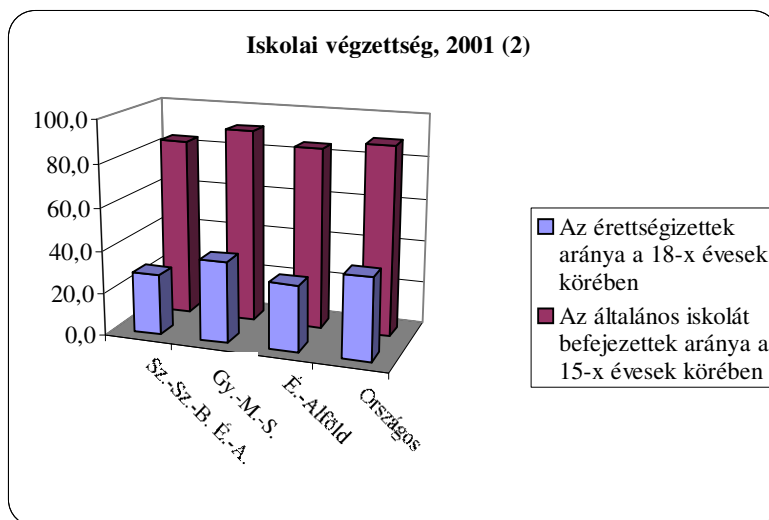
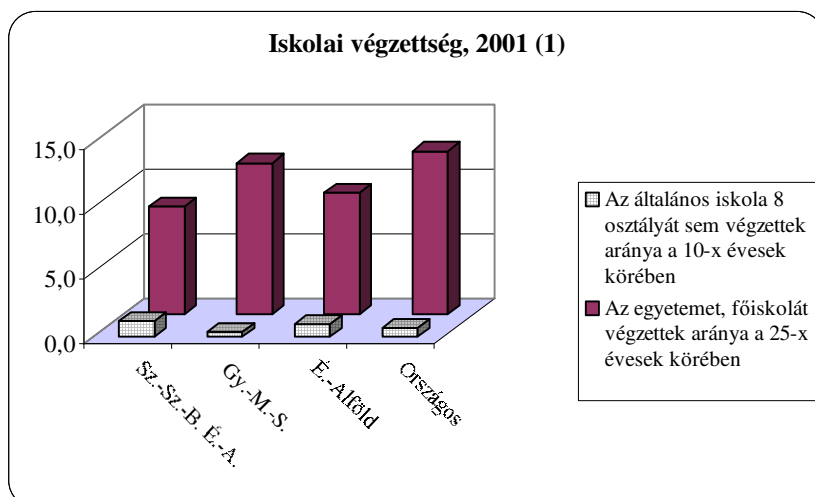
12. táblázat: Az oktatási rendszer összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	SZ.-SZ.-B. A GY.-M.-S. MEGYE I %-ÁBAN
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
Általános iskolák							
A tanulók száma, fő ²⁶	64.661	163.085	930.386	39,6	6,9	38.082	169,8
- ezer lakosra jutó, fő	110	105	92	104,8	119,6	88	125,0
Középiskolák							
A tanulók száma, fő ²⁷	22.481	63.085	426.301	35,6	5,3	19.871	113,1
- ezer lakosra jutó, fő	38	41	42	92,7	90,5	46	82,6
- ebből: a szakközépiskolai tanulók aránya, %	54,6	56,6	56,2	96,5	97,2	56,3	97,0
Szakiskolák							
A tanulók száma, fő ⁹	8.947	23.215	130.541	38,5	6,9	6.422	139,3
- ezer lakosra jutó, fő	15,3	14,9	12,9	102,7	118,6	14,8	103,4

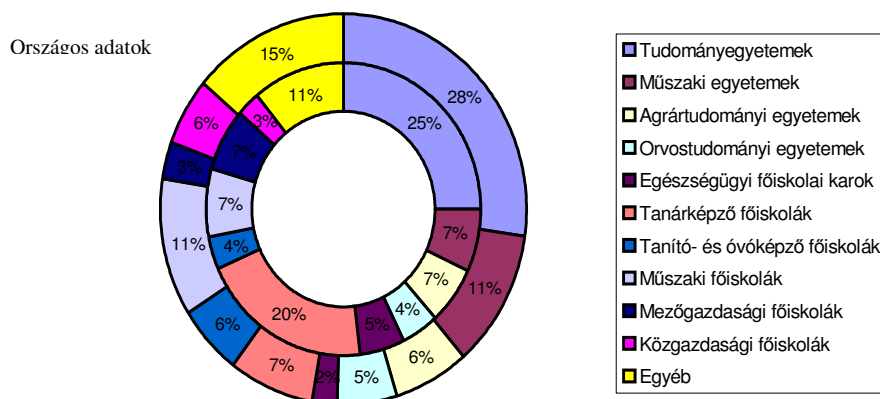
²⁶ Nappali tagozaton, a gyógypedagógiai oktatással együtt.

²⁷ Nappali tagozaton.

9. ábra: Iskolai végzettség, 2001

10. ábra: A nappali tagozatos hallgatók megoszlása felsőoktatási intézmények között, a szülők lakóhelye szerint, 1999

A képzési struktúra jellemzői alapvetően befolyásolják a népesség képzettségi színvonalának alakulását. A megyében a szakiskolában tanulók részaránya meghaladja az országos átlagot, a szakközépiskolában és gimnáziumban tanulóké pedig elmarad attól. A megszerzhető szakmák közül több ma már nem versenyképes. A speciális tudással bíró szakemberek iránti növekvő igényt a piaci változások gyorsasága miatt az iskolarendszer egyelőre nehezen tudja követni.

A megyei felsőfokú oktatás kínálatában pedagógus, agrár, műszaki, gazdasági és egészségügyi főiskolai képzés szerepel. Az itt élő diákok több mint 60%-a megyén kívüli intézményben tanul, s a diploma megszerzése után sokan nem térnek vissza, hanem az ország más részein helyezkednek el. A visszatérők között arányában kevesen vannak a piacképes, gazdaságilag leginkább hasznosítható tudással rendelkező pályakezdők.

A megyei diákok többsége tudományegyetemre, tanárképző főiskolára jár, illetve agrárképzésben vesz részt. Ezzel szemben a műszaki, gazdasági vagy jogi felsőoktatási intézményben tanulók alulreprezentáltak a megyei diákok körében.

2.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A tudásközpontok (felsőoktatási intézmények, kutatóhelyek) az innovációs lánc kínálati oldalát jelentik: egyrészt ők az alap- és alkalmazott kutatási eredmények létrehozói, másrészt pedig innovatív és humán-erőforrás fejlesztéssel kapcsolatos szolgáltatásokat is nyújtanak a vállalkozások számára, harmadrészt képzési szerepvállalásukkal megalapozzák a jövő K+F humán erőforrás bázisát.

Tény, hogy változatlanul centralizált a kutatás-fejlesztés, annak fővárosi súlya nem csökkent az átmenet időszakában, a vállalati kutató-fejlesztő intézmények száma és aktivitása mérséklődött, a vállalkozások fejlesztési aktivitás erőtlene, ezekben a regionális szervezetek mérsékelt szerepet játszanak.

A tudásközpontok megyei adatbázisa a következő szereplőket tartalmazza:

- Gyümölcsstermesztési Kutató és Szaktanácsadó Kht., Újfehértó
- Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum, Nyíregyházi Kutató Központ
- Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum, Teichmann Vilmos Kutatóintézet, Kisvárd
- Nyíregyházi Főiskola
- Debreceni Egyetem, Egészségügyi Főiskolai Kar, Nyíregyháza
- Gábor Dénes Főiskola, Nyíregyháza, Mátészalka és Kisvárd

Jelenleg egyetlen olyan kutatóintézet sem működik a megyében, mely versenyképes alkalmazott kutatási eredmények felmutatása mellett aktív kapcsolatot tartana fenn vállalatokkal és számukra komplex innovációs szolgáltatásokat nyújtana. A szolgáltatások viszonylag szélesebb palettája csak a mezőgazdasági vállalkozásoknak áll rendelkezésére. A kapcsolatfelvételt mind a kutatóhelyek (Gyümölcsstermesztési Kutató és Szaktanácsadó Kht., DE Nyíregyházi Kutató Központ, Nyíregyházi Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Főiskolai Kara), mind a vállalkozások kezdeményezik.

A Nyíregyházi Főiskola kutatási profilja markánsan nem határozható meg, de az intézményben dolgozó oktatók minősítettségi aránya magas és vannak olyan kutatók, akik megfelelő üzleti érzékkel rendelkeznek egy-egy, a kutatásból kinövő vállalkozás létrehozásához. A magas kutatói létszám ellenére az alkalmazott kutatás szerepe nem meghatározó, a főiskolai kutatás és a vállalkozói szféra közti kapcsolat gyenge, az együttműködések alapvetően az oktatás területén folynak.

Figyelemreméltóan magas az alkalmazott kutatások részaránya mindkét agrárkutatási intézményben és az egyik főiskolai karon is, mindhárom szervezet együttműködik a megyében, illetve a régióban található cégekkel.

Összességében tehát az alapkutatástól a vállalati hasznosításig tartó innovációs lánc egyedül mezőgazdasági témákban működik a megyében. Ugyanakkor az e téren kimutatott jobb eredmények ellenére itt is hiányzik több innovációs szolgáltatás, pl. a prototípuskészítés.

A hiányosságok nem ismeretlenek a felmért intézmények vezetői előtt, akik aktívan keresik a lehetőségeket arra, hogy vállalkozásokkal működhessenek együtt. A partnerkapcsolatok kialakításának legfőbb nehézségeit a szereplők megítélése szerint jelenleg a finanszírozási források elégtelensége és a cégek igényeinek megfelelő technikai színvonal hiánya jelentik. (MEGAKOM, 2003)

A Nyíregyházi Főiskola fejlesztési stratégiájában a kutatás-fejlesztés összehangolása és gyakorlat-orientáltság növelése fontos stratégiai célkitűzésként szerepel.²⁸ A régióban található Debreceni Egyetem kutatás-fejlesztési tevékenysége jóval kiterjedtebb, eredményei és kapcsolatai jelentősebbek, ezért megfontolandó lehet az is, hogy a főiskola az egyetem mely projektjeibe tud bekapcsolódni, illetve melyek azok a területek, ahol versenyelőnyre tehet szert.

---

²⁸ A főiskola fejlesztési stratégiája szerint szükséges a főiskola erősségeire és a megyei gazdasági szereplők szükségleteire építő kutatási profil kialakítása, valamint annak reális megítélése, hogy az intézményben adottak-e a feltételek egy ilyen lépés megtételére, ill. versenyképesek-e a kutatási eredmények.

A megyei (kis- és közép-) vállalkozások által hasznosítható kutatások forrásának nagy része valószínűleg nem a megyei felsőoktatási intézményből fog kikerülni, míg a nagyobb vállalkozások többsége saját K+F tevékenységgel rendelkezik, számukra fontosabb a főiskola oktatási profiljának megfelelő fejlesztése, a munkaerőigények kielégítése érdekében.

13. táblázat: A kutató-fejlesztő helyek összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002

Megnevezés	Sz.-Sz.-B. megye regionális és országos összehasonlításban					Sz.-Sz.-B. megye és Gy.-M.-S. megye összehasonlítása	
	Sz.-Sz.-B. megye	Észak-Alföldi régió	Országos	Sz.-Sz.-B.		Gy.-M.-S. megye	Sz.-Sz.-B. a Gy.-M.-S. megyei %-ában
				az É.-A. régió %-ában	az országos %-ában		
A kutató- és fejlesztő helyek száma	59	256	2.426	23,0	2,4	119	49,6
A kutató és fejlesztő munkakörök száma	445	2.724	29.764	16,3	1,5	1.123	39,6
- ebből: minősített ²⁹	142	1.085	10.370	13,1	1,4	308	46,1
Összes ráfordítás, mFt	791	11.142	164.048	7,1	0,5	4.419	11,1
- ebből: beruházás	56	1.819	26.125	3,1	0,2	883	6,3
A K+F ráfordítások a GDP, %-ában (2001)	0,2	0,6	0,9	33,3	22,2	0,8	25,0
Egy K+F helyre jutó ráfordítás, mFt	13,4	43,5	67,6	30,8	19,8	37,1	36,1
Kutatási téma, fejlesztési feladat	381	1.933	22.228	19,7	1,7	1.107	34,4
Tudományos művek:							
- könyv (magyarul)	91	400	3.888	22,7	2,3	135	67,4
- könyv (idegen nyelven)	533	2.339	21.472	22,8	2,5	1.104	48,3
- cikk (magyarul) ³⁰	10	61	1.018	16,4	1,0	14	71,4
- cikk (idegen nyelven) ³⁰	128	1.465	13.950	8,7	0,9	291	44,0

²⁹ A tudomány doktora (az MTA rendes és levelező tagjaival együtt), illetve kandidátusa, PhD.

³⁰ Szakfolyóiratban.

Magyarországon a K+F tevékenységek terén is erős területi koncentráció érvényesül: Közép-Magyarország és Budapest domináns részt tudhat magáénak mind a kutatóhelyek, mind a kutatásban foglalkoztatottak létszámát tekintve. A kutatói potenciál a régióközpontokban összpontosul, ennek megfelelően az Észak-Alföldön is a legjelentősebb kutatói kapacitás a Debreceni Egyetem keretei között koncentrálódik. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a régió kutató-fejlesztői helyeinek mindössze 23%-a található, a kutatóhelyeken dolgozók létszáma pedig 2002-re az 1997-es érték nyolctizedére csökkent.

2001-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az összes K+F ráfordítás (805 millió Ft) a GDP-nek mindössze 0,2%-át tette ki, ami nem éri el az országos átlag (0,91%) hamadát sem és jóval elmarad az EU-s értékektől (1,5-2 %) – az EU 2010-re kitűzött 3%-os részaránya a jelenlegi megyei értéknek 15-szöröse.

2002-ben az összes hazai ráfordításnak elenyésző, mindössze 0,5%-a jutott a megyére, szemben a korábbi évek 1%-ot némileg meghaladó, de még így is alacsony részarányával. A tendencia ráadásul továbbra is negatív: az utóbbi években mind a kutatási témák száma, mind azoknak a megyére eső részaránya csökkent. 2002-ben az országosan folyó kutatási témák, fejlesztési feladatok 1,7%-át (381 db projekt) folytatták Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében; ez még a 2001. évinél (408) is kevesebb.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a K+F tevékenység tekintetében mára perifériára szorult, a tevékenység volumene alacsony, az egyébként is alacsony fejlesztési ráfordítások pedig csökkenő tendenciát mutatnak.

A közvetítő szervezetek feladata a „technológia-előállító” tudásközpontok kínálata és az eredményeket alkalmazó vállalatok kereslete közötti hídképzés. Az innováció közvetítő rendszerek hálózta csak lassan épül ki, azok működését számos tényező akadályozza.

Potenciálisan innováció-közvetítő szerepet a vállalkozásfejlesztéssel foglalkozó szervezetek, a gazdasági kamarák, az ipari parkok menedzsmentjei, illetve a területfejlesztési intézményrendszer, esetleg az innovációs lánc szereplői által létrehozott közös szerveződések tölthetnek be.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő (potenciális) közvetítő szervezetek körében 2003. évben végzett felmérésből kiderül, hogy a klasszikus értelemben vett innováció-közvetítő tevékenység volumene elenyésző. (MEGAKOM, 2003) Az innováció-ösztönzés egyes elemei fellelhetők ugyan, de komplex, integrált szemléletű szolgáltatást jelenleg egyetlen szervezet sem nyújt. A létező néhány fejlesztési elképzelés, kezdeményezés nem tekinthető megyei szintű megoldási alternatívának. A felmért szervezetek többségére jellemző továbbá a forráshiány és a tevékenységek nagyfokú (pályázati programoktól függő) diverzifikálása a fennmaradás biztosítása érdekében.

III. A SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI KISTÉRSÉGEK INNOVÁCIÓS KÉPESSÉGE

3.1. Nyíregyházi kistérség

3.1.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.1.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közép-nyugati részén, a Nyírség szívében található az a 9 település, amely a Nyíregyházi statisztikai körzetet alkotja. A térségben különös adottságot jelent a megyeszékhely kistérséghez tartozása. A többi település többsége vagy határos Nyíregyházával, vagy a megyeszékhelyről induló (4-es, 41-es, 38-as és 36-os) főútvonalak mentén fekszik. A kistérség a megye területének mintegy 9%-át foglalja el, ezzel a 6. legnagyobb kiterjedésű a megyei kistérségek között.

14. táblázat: A Nyíregyházi kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
1.000 - 1.999	3	-	5.068	-	-
2.000 - 2.999	1	-	2.109	-	-
3.000 - 4.999	3	-	11.589	-	-
5.000 - 9.999	1	-	7.146	-	-
100.000 -	1	1	116.899	116.899	100,0
Összesen	9	1	142.811	81,9	81,9

Az 539,26 km² területű kistérségbe egy város – Nyíregyháza – és 8 község tartozik: Kálmánháza, Kótaj, Nagycserkesz, Napkor, Nyírpazony, Nyírtelek, Nyírtura, Sényő. E települések megyei viszonylatban viszonylag nagyok: mindössze Sényő és Nagycserkesz lélekszáma nem éri el a kétezret, Kótajé több, mint 4,5 ezer, Kálmánházáé pedig meghaladja a 7,1 ezer főt.

3.1.1.2. Gazdasági helyzet

A megyeszékhely környéke tipikus mezőgazdasági terület, ugyanis a Nyírség ezen része mezőgazdasági művelésre kiválóan alkalmas. A mezőgazdasági ágazat tevékenységei a térség foglalkoztatási és jövedelmi viszonyaiban még mindig meghatározóak. Több településen a mezőgazdaság hagyományosan erős, pl. Napkoron a zöldség- és gyümölcs-, Nagycserkeszen a dinnyetermesztés.

Ezekon a településeken a mezőgazdasági tevékenység jól jövedelmez, helyileg megvan a termesztéshez kapcsolódó felvásárlási rendszer is. Jó példa erre Nagycserkesz, ahol a termékek nagy részének felvevő piaca Nyíregyháza, s a lakosság is döntően a mezőgazdasági tevékenységből él.

Az iparon belül szinte minden ágazat jelen van; az ipar sokszínű, de alapvetően Nyíregyházára koncentrálódik. Leginkább élelmiszerek, italok, dohánytermékek és cipők gyártása folyik, ugyanakkor jelentős a gumiipar is. Ezen kívül fajsúlyos még a ffeldolgozás, a bútorgyártás, a kohászati és gépipari tevékenység.

A KSH által egy 18 mutatóból összeállított komplex mutatószámrendszer alapján a kistérség a megyében a legfejlettebb: a 4,8-es megyei átlaghoz képest a kistérségi átlag 5,23 – ezen belül csupán két település marad el (kismértékben) a megyei szinttől (Nagycserkesz és Kálmánháza), miközben Nyírpazony (6,33) és Nyíregyháza (7,17) mutatói kiugróan magasak.

3.1.1.3. Fizikai infrastruktúra

A térségben a közművek (víz, gáz, áramszolgáltatás) a belterületeken szinte teljesen kiépültek, a lakások ellátottsága ezekkel a szolgáltatásokkal 90%-on felüli. A külterületek közművesítése is általában jó, azonban sok helyen fejlesztésre vár a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése. A lakások szennyvízhálózatba kötöttségének aránya 60%-os, ami a megyei átlagot 25%-kal meghaladja; a közüzemi vízhálózatba kapcsolt lakások aránya (több mint 95%) szintén jobb a megyei átlagnál.

A vezetékes gázhálózat a térség valamennyi településén kiépült, a lakások bekötöttsége 70%-os. Szennyvízcsatorna nincs Napkoron és Nyírpazonyban. A többi település közül Nyírtúrán jól kiépített a rendszer, a lakások hattizedét csatlakoztatták a közműhálózatra, emellett Sényőn és Kálmánházán 25% fölötti a mutató értéke. A vízvezeték-rendszerre bekapcsolt lakások vonatkozásában is előfordulnak még hiányosságok: 80% az arány Kálmánházán, Nyírtelken, Nyírtúrán és Nagycserkeszen – utóbbiban a lakásoknak mindössze 68%-ában van vezetékes ivóvíz.

A körzet közlekedési adottságai igen jók, mivel a közutak és a vasútvonalak sugárirányban befutnak. Nyíregyházára, így a megyeszékhely maximum 30 percen belül elérhető. A forgalom egyre növekvő részét a személygépkocsi forgalom bonyolítja le, amihez a térségben több mint 40 ezer személyautó áll rendelkezésére. A személygépkocsi ellátottság jó, ezer lakosra itt 282 autó jut a megyei 208-cal szemben. Legtöbb autójuk a nyíregyháziaknak van, legkevesebb a Kálmánházán és Kótajban élőknek.

A települések vasúton már kevésbé közelíthetők meg jól; vasútállomással a 9 település közül 5 (Sényő, Nyírpazony, Nyírtúra, Nagycserkesz és Kálmánháza) nem rendelkezik.

3.1.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

A térség lakossága 2002 év végén 142.811 fő volt, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának mintegy 24%-át teszi ki. Központja Nyíregyháza megyei jogú város – egyben a megye székhelye is –, a népességszám alapján az ország hetedik legnagyobb városa. Az egy km²-nyi területre jutó lakosságszám (265 fő/km²) a megyeszékhely és a körzetében levő települések miatt igen magas népsűrűséget jelez, a megyei átlagnak ez a szám közel két és félszerese. A települések közel felének (a Nyíregyháza szomszédságában lévőknek) a népsűrűsége magasabb a megyei átlagnál, míg néhány településé (pl. Nagycserkesz, Kálmánháza) a megyei átlag feléhez közelít.

A térség lakónépessége a kilencvenes évek elejétől kezdve mérsékelten fogy. Ez a jelenség különösen érvényes Nyíregyházára, ahol a lakosság a környező, lassanként kertváros jellegű településekre, a „zöldbe” költözik ki, ahonnan a megyeszékhely könnyen és gyorsan elérhető.

A gyermekkorúak aránya 2,5 százalékponttal, (17%), az időseké egy százalékponttal (16%) kevesebb a megyeinél. A 18-59 év közötti népességnek így a megyeinél kisebb az eltartási kötelezettsége.

A térség „legfiatalosabb” települése Kótaj és Nagycserkesz, míg az időskorúak aránya Kálmánházán és érdekes módon ugyancsak Nagycserkeszen a legmagasabb.

A térség települései a helyi foglalkoztatás mértéke és lehetőségei szerint is erősen különbözöek. Legnagyobb foglalkoztatóként mindenhol az önkormányzatok szerepelnek (közalkalmazottak, köztisztviselők, közoktatás, egészségügy). Ahol a helyi gazdasági élet prosperáló, ott a közelben lévő településekről a munkaerő-áramlás ide irányul, így kisebb gazdasági vonzáskörzetek jöttek létre; példa erre Kálmánháza.

A munkanélküliség mértéke a megyében itt a legkisebb, a megyei átlagnak alig valamivel több, mint a fele. 2002-ben 4.189 fő munkanélkülit regisztráltak, akik a térség munkavállalási korú népességének 5%-át, a megyeinél (10%) jóval kisebb részét adják. Ennek fő oka, hogy Nyíregyháza központi jelentőségű a foglalkoztatás szempontjából, a munkahely-csökkenések ellenére továbbra is jelentős munkaerő-felvevő. A környező települések megyeszékhelyhez való közelsége és a megfelelő közlekedési viszonyok miatt a munkaképes korú népesség a településekről nagy számban képes Nyíregyházán munkát vállalni.

Azonban vannak olyan települések is, ahol a körzet átlagához viszonyítva magas a munkanélküliek aránya, pl. Sényő, itt több mint 15%, valamint Nagycserkesz esetében 12%.

Viszonylag magas mind a pályakezdő, mind a tartósan munkanélküliek aránya. 2002-ben a térségben regisztráltaknak 43%-a volt 180 napnál is régebben állástalan, 10%-ot pedig a pályakezdő munkanélküliek tettek ki. A tartós munkanélküliség súlya különösen Nagycserkesz és Nyírtelek, a pályakezdő munkanélküliség Nyíregyháza mellett Nagycserkesz, Napkor és Nyírpazony településeken számottevő. Érdemes megjegyezni, hogy – a megyeszékhely és Nyírpazony mutatói miatt – az átlagosnál nagyobb a szellemi foglalkozású állástalanok aránya (31%, szemben a megyei 11%-kal).

3.1.2. Az innovációs képességet tükrözö tényezök

3.1.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A '90-es évek változásai után a magyar piacgazdaság átalakulása során egyre több gazdasági társaság jött létre és ugrásszerűen megnöött az egyéni vállalkozások száma. Ez a folyamat természetesen végbement a nyíregyházi statisztikai körzet területén is. A társas vállalkozásokon belül legkedveltebb a betéti társasági forma, de a kft. forma választása is gyakori. A részvénytársaságok köre itt a legnagyobb (a 68 megyei rt-ből 41 Nyíregyházán, egy Nyírteleken működik), s ugyancsak jelentős a közkereseti és közhasznú társaságok száma.

A vállalkozások nagy része mikro- vagy kisvállalkozás. 250 dolgozónál nagyobb gazdasági egység mindössze Nyírteleken (1) és Nyíregyházán (15) található. Nagycserkeszen és Sényőn nincs is olyan cég, ahol legalább tízen dolgoznának.

A vállalkozások ágazati megoszlását tekintve a térségben – a megyeihez hasonlóan – abszolút számban a kereskedelmi és a szolgáltató cégek túlsúlya figyelhető meg. Átlag feletti ugyanakkor az ipari, s kevesebb a mezőgazdasági besorolásúak aránya.

15. táblázat: Vállalkozási struktúra a Nyíregyházi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Nyíregyháza	A kistérség a megyei	Nyh. a kistérségi	
			% -ában		
A működő vállalkozások száma	15.609	14.299	43,1	91,6	
Ebből: ipari	1.418	1.264	46,6	89,1	
Ezer lakosra jutó - társas vállalkozás	47	55	250,0	117,0	
- egyéni vállalkozás	62	68	170,0	109,7	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	4.693	4.322	43,6	92,1
10 – 19		285	262	47,9	91,9
20 – 49		159	148	44,5	93,1
50 – 249		82	76	41,4	92,7
250 –		16	15	53,3	93,8

A térségben a vállalkozások elterjedtsége nagyobb, mint az amúgy mérsékelt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átlag. Ezer lakosra 109 (47 társas és 62 egyéni) működő vállalkozás jut a gazdasági szervezeteket székhelyük szerint nyilvántartó regiszterek adatai alapján. Legtöbb a megyeszékhelyen (a kistérség vállalkozásainak 92%-a); Nyírpazonyban és Nyírturán is viszonylag számottevő a vállalkozói szféra jelenléte, a legmérsékeltőbb pedig Nagycserkeszen.

Pontos adatok nem állnak rendelkezésre a településeken működő külföldi tulajdonú vállalkozásokról³¹, azonban így is elmondható, hogy a megye Nyíregyháza-koncentráltságának, illetve Nyíregyháza erősebb tőkevonzó képességének megfelelően itt található relatíve a legtöbb külföldi vállalkozás. A kistérség többi településén elvételre és kis tőkeerővel van jelen a külföldi tőke (Kálmánházaán egy ukrán, Kótajban egy olasz, Nyírtelken két német tulajdonú cég).

3.1.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

A pénzügyi ellátottság jónak nevezhető. Nyíregyházán az országban működő valamennyi nagyobb banknak létesült fiókintézménye; a megyeszékhelyen kívül az alábbi pénzügyintézetek találhatók meg a térségben:

- OTP Bank Rt. : Kemece, Újfehértó
- Rakamaz és Vidéke Takarékszövetkezet: Napkor, Nyírtelke,
- Ibrány és Vidéke Takarékszövetkezet: Kemece, Kótaj
- Nagyhalász és Vidéke Takarékszövetkezet: Nyírbogdány
- Újfehértó és Vidéke Takarékszövetkezet: Újfehértó, Kálmánháza
- Tiszavasvári Takarékszövetkezet: Nagycserkesz

Fentiekben túl bizonyos pénzügyi szolgáltatások a minden településen működő postahivatalokban vehetők igénybe.

³¹ A KSH Sz.-Sz.-B. Megyei Igazgatósága nem rendelkezik tételes kimutatással, így azok település- és kistérségi szintű bemutatásával sem.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei nyolc ipari parkból a térségben egy működik, a Nyíregyházi Ipari Park. Vállalkozási övezet a körzetet nem érinti, azonban a megye egyetlen valóban működő inkubátorháza Nyíregyházán található.

A telekommunikációs helyzetet vizsgálva megállapítható, hogy ISDN-vonallal egy kivétellel (Nagycserkesz) valamennyi település rendelkezik. A távbeszélő fővonalak 85%-át a lakásokban szerelték fel. Az ellátottságban igen gyors javulás zajlott le az elmúlt években, figyelembe véve a mobil telefonhálózatok ugrásszerű térhódítását is; két település, Nyírtura és Nyírpazony egyelőre még csak a Westel hálózaton érhető el. A kistérségek közül itt a legjobb a vonalas telefonnal való ellátottság: ezer lakosra 279 fővonal jut (ezen belül Nyíregyházán 296).

Kábeltelevízió-hálózattal a térségben Nyíregyházán kívül négy település rendelkezik (Kótaj, Napkor, Nyírpazony, Nyírtelek), míg Internet-eléréssel csak Nagycserkesz nem. Teleház négy településen működik (Kálmánháza, Kótaj, Napkor, Nyírtura).

3.1.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A humán erőforrások egyik legfontosabb minőségi mutatója a képzettség, iskolázottság szintje. Az egyes településeknél már említett elvándorlás sajnos a lakosság képzettségi színvonalát negatív irányban befolyásolja, de a térségben ez az arány jobb az amúgy országos viszonylatban is kedvezőtlen megyei átlagnál.

16. táblázat: *Iskolai végzettség a Nyíregyházi kistérségben, 2001*

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Nyíregyháza	A kistérség a	Nyh. a
			megyei	kistérségi
			%-ában	
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	607	449	10,0	74,0
- aránya a 10-x évesek körében, %	0,47	0,42	40,5	89,4
Az általános iskolai végzettségűek száma, fő	29.997	22.672	20,0	75,6
- aránya a 15-x évesek körében, %	25,28	23,14	80,2	91,5
A legalább érettségizettek száma, fő	49.129	45.151	39,8	91,9
- aránya a 18-x évesek körében, %	44,10	49,15	160,7	111,5
A diplomások száma, fő	14.703	13.901	47,0	94,5
- aránya a 25-x évesek körében, %	15,75	18,11	188,8	115,0

Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek aránya kiugróan magas Kótajban és Nagycserkeszen – a legmérsékeltebb Nyíregyházán, Kálmánháza és Napkoron. Az érettségizettek vonatkozásában a kistérségi átlagot egyedül Nyíregyháza múlja felül, a megyeinél Nyírpazony adata jobb; kedvezőtlenebb (mindössze 14-15% körüli) viszont Kálmánháza, Sényőn és Nagycserkeszen.

Még nagyobbak a különbségek a felsőfokú végzettségűek tekintetében: a legalább 25 éves korosztályon belül arányuk a térségben közel kétszer több a megyei átlagnál (Nyíregyházára koncentrálódik az összes megyei diplomás 44%-a). A térségen belül arányuk ugyanakkor elenyésző, 3% alatti Kálmánháza, Nagycserkeszen és Sényőn; a falvak közül legmagasabb Kálmánháza (8,14%).

17. táblázat: Közoktatási rendszer a Nyíregyházi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Nyíregyháza	A kistérség a	Nyh. a
			megyei	kistérségi
%-ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	13.819	11.394	21,4	82,5
- szakiskolai	3.248	3.248	36,3	100,0
- szakközépiskolai	10.299	10.299	45,8	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	1.749	1.749	45,2	100,0
- felnőttoktatási	563	563	38,3	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	82	69	23,4	84,1
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	85	76	30,7	89,4
A számítógépek száma, db	2.714	2.571	33,7	94,7
- ezer lakosra, db	19	22	135,7	115,8

Alapjában véve elmondható, hogy a térségben az alapfokú oktatás feltételei megvannak és a középfokú intézmények is könnyen elérhetőek. Óvoda és általános iskola minden településen van. A térség 35 általános iskolájából 26 Nyíregyházán található. Az intézményi beruházások, valamint az általános iskolai tanulók számának csökkenése miatt ma az általános iskolai oktatás feltételei jobbak a térségben, mint egy-két évtizede voltak.

Valamennyi középiskola (12 gimnázium, ill. 12 szakközépiskola) Nyíregyházán működik. A közoktatási intézmények számítógéppel viszonylag jól ellátottak, 2002-ben Internet-es lehetőség egyedül Nagycserkeszen nem volt. Könyvtárral minden település rendelkezik; ezek többségében van számítástechnikai felszerelés is.

A kistérségben (Nyíregyházán) a következő felsőoktatási intézmények működnek:

- Nyíregyházi Főiskola;
- Debreceni Egyetem Orvostudományi Centrum Egészségügyi Főiskolai Kara,
- Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Egyetem,
- Gábor Dénes Műszaki Főiskola kihelyezett tagozata,
- Pénzügyi és Számviteli Főiskola kihelyezett tagozata.

3.1.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A felsőoktatási intézmények egyrészt részt vesznek az alap- és alkalmazott kutatásokban, másrészt pedig innovatív és humán-erőforrás fejlesztéssel kapcsolatos szolgáltatásokat is nyújtanak a térség (és a megye többi térsége) vállalkozásai számára.³²

A fent említett felsőoktatási intézményeken kívül a térségben kutató-fejlesztő munkával a Nyíregyházi Kutató Központ foglalkozik. Ez az intézmény a homokkutatás, a homoki gazdálkodás fellelvára, a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumának alegysége.²⁸

³² Mivel ezek az intézmények megyei, sőt regionális hatásúak, ezért részletesebb ismertetésük itt nem releváns (lásd megyei helyzetfeltárás).

A térség helyzeti előnyét jól mutatja, hogy a megyei szintű, megyei hatáskörrel működő (potenciális) innováció-közvetítő szervezetek mind nyíregyházi székhelyűek. Kistérségi hatáskörrel, kistérségi feladatokkal az ugyancsak nyíregyházi székhellyel működő Első Nyírségi Fejlesztési Társaság rendelkezik, mely működési területére vonatkozóan 2003-ban elkészítette innovációs fejlesztési stratégiáját.

A kistérség innovációs készségét szemléletesen tükrözi az itteni vállalkozások projekt-aktivitása.³³

1998 és 2002 között MFC típusú támogatásban 223 projekt részesült a Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanács decentralizált keretéből, héttizedük (152 db) a nyíregyházi térségből. Az első évben ISO minőségbiztosítási rendszer kiépítésére volt lehetőség, ehhez 17 nyíregyházi vállalkozás kapott pénzügyi segítséget. A következő évektől mód volt egyéb fejlesztésekre is, így előtérbe kerültek az egyéb – köztük informatikai, kutatás-fejlesztési, egyéb speciális fejlesztési – projektek. A térségen belül is egyértelmű a megyeszékhely dominanciája: a 152 támogatott projektből mindössze 6 került ki valamelyik másik településről (Kálmánháza 1, Nagycserkesz 1, Nyírtura 2, Nyírtelek 2).

18. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Nyíregyházi kistérségben, 2003³⁴

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	15	12	65	26
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	3	9	26	14
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	16.506	1.943	856.989	1.483.030
- összes megítélt támogatás, eFt	13.453	325.595	261.351	133.771
- átlagos projektnagyság, eFt	5.502	215.850	32.961	57.040
- átlagos támogatási érték, eFt	4.484	36.177	10.052	5.145
- átlagos támogatottság, %	81,5	16,8	30,5	9,0

³³ A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz decentralizált forrásokat dolgoztuk fel oly módon, hogy 1998 és 2002 között az innovációt leginkább támogatni hivatott Műszaki Fejlesztési Céllelőirányzat (MFC) adatait összegeztük, 2003-ra vonatkozóan pedig emellett megnéztük az egyéb olyan vállalkozói típusú pályázati rendszereket is, amelyek közvetlenül vagy közvetetten technológia-fejlesztést indukáltak. Ezek a következők: Beruházásfejlesztési Céllelőirányzat (BC), Kis- és Középvállalkozói Fejlesztési Céllelőirányzat (KKC), Területfejlesztési Céllelőirányzat (TFC). A továbbiakban ezeket a rövidítéseket használjuk.

³⁴ A 2003. évi feldolgozás során kiemeltük a Nyíregyházi kistérségből a megyei szintű szervezetek által, megyei megvalósítású projekteket. Ilyen pályázatok többségében az MFC és a TFC rendszerben fordultak elő. A TFC rendszer a legkevésbé innovatív, itt ugyanis a fő cél a munkahely-teremtés, de ennek technológiai fejlesztéshez kell kapcsolódnia. Ezek a projektek többnyire forráskoordinációval, azaz több támogatási rendszer igénybe vételével valósultak meg.

3.2. Baktalórántházi kistérség

3.2.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.2.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Magyarország keleti szegletében, a Nyírség középső részén helyezkedik el a 19 település, amely a Baktalórántházi statisztikai körzetet alkotja. A 451,75 km² területű kistérségbe egy város (Baktalórántháza) és 18 község tartozik: Apagy, Berkesz, Besenyőd, Laskod, Levelek, Magy, Nyíribrony, Nyírbákó, Nyírkarász, Nyírkércs, Nyírmada, Nyírtass, Nyírtét, Ófehértó, Petneháza, Pusztadobos, Ramocsaháza, Rohod.

19. táblázat: A Baktalórántházi kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
500 - 999	5	-	4.445	-	-
1.000 - 1.999	7	-	9.537	-	-
2.000 - 2.999	5	-	12.621	-	-
3.000 - 4.999	2	1	9.080	4.309	47,5
Összesen	18	1	35.683	4.309	12,1

A kistérséget főként kisebb és közepes lélekszámú települések alkotják, hat településen 1-2 ezer fő közötti a lakosok száma. Öt község lakossága 1.000 fő alatti, a legkisebb Besenyőd, az itt élők száma nem éri el a 700-at. A térségközpontban, Baktalórántházán mintegy 4,3 ezren lagnak; lélekszám tekintetében a megyében két várost megelőzve a harmadik legkisebb. A térség legnépesebb települése Nyírmada (közel 4,8 ezer fő), emellett Leveleken és Ófehértón lagnak 2 és félezernél többen. Gyakorlatilag valamennyi település vidéki jellegűnek tekinthető.

A kistérség mind területe, mind lakosság száma alapján a legkisebbek közé tartozik a megyében – csupán a csengeri területet előzi meg.

3.2.1.2. Gazdasági helyzet

A Középső-Nyírség mezőgazdasági kistáját lefedő térség gazdaságára a mezőgazdaság-erdőgazdálkodás dominanciája jellemző. A mezőgazdasági terület aránya alacsony, az erdőszültség viszont – a nyírbátori körzetet követően – itt a legnagyobb a megyében; különösen magas a térség központjában, Baktalórántházán (ahol erdő foglalja el a terület 45%-át), de Magy határában is 44, Ófehértón pedig 36%-os ez a mutató. (Kiemelésre érdemes, hogy itt található Európa legértékesebb akácgyűjteménye.)

A szántóföldi növénytermesztés szerkezete a Nyírségre jellemzőtől nem tér el, de a búzánál biztonságosabban termelhető triticales került előtérbe. A gazdasági szervezetek állattartása nem számottevő, piaci volumenben folytatott állattenyésztés Nyírkércsen folyik. A térségben élők nagy része valamilyen formában szorosan kötődik a mezőgazdasághoz, mégis főfoglalkozásban igen kevesen foglalkoznak vele. A lakosság főként saját fogyasztásra tart sertést, baromfit.

A térség ipari tevékenysége nem számottevő; a gyümölcs- és zöldségfeldolgozásnak, valamint a könnyűiparnak vannak hagyományai, azonban a megye legnagyobb ipari üzemei közül egy sem működik itt.

A 18 mutató alapján számított komplex fejlettségi index a kistérségben 4,42 – a megyei átlagnál alacsonyabb. Legkedvezőbb a mutató Leveleken (5,17) és Baktalórántházán (5,11), leggyengébb Pusztadoboson (3,83).

3.2.1.3. Fizikai infrastruktúra

A legfontosabb infrastrukturális elemek jelen vannak a kistérségben, ennek ellenére a megyei átlagtól van még elmaradás. A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén kiépült, de a lakások bekötöttségi aránya kisebb a megyeinél, mindössze 40%-os.

A vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (89%) térségi szinten a megyei átlagot közelíti, ezen belül 100%-os a kiépítettség Baktalórántházán, legalább 95%-os Laskodon, Leveleken és Nyírfákön, 75% alatti viszont Besenyődön és Ófehértón. Közcsatorna-hálózat a térségben mindössze hat településen, Baktalórántházán, Berkeszen, Besenyődön, Leveleken, Nyírtasson és Rohodon van, a legmagasabb, 57% körüli a bekötöttségi arány Berkeszen és Nyírtasson.

A közlekedési infrastruktúrával kapcsolatosan elmondható, hogy a települések közúton viszonylag jól megközelíthetőek, vasúton már kevésbé. Laskod továbbra is zsáktelepülés. A távolsági buszok útvonalából kiesik Gyulaháza és Magy, ezen települések lakóinak Kisvárdára vagy Levelekre kell eljutniuk ahhoz, hogy buszra szállhassanak. Vasútállomással a 19 település közül mindössze 6 rendelkezik: Baktalórántháza mint térségközpont, Apagy, Levelek, Nyírmada, Magy és Ófehértó.

A kistérségben lakók személygépkocsi-állománya hatezer körüli, 2002-ben ezer lakosra 169 db jutott, ami a legkevesebbek között van a megyében. A megyei átlagnál Rohodon kívül sehol sem magasabb az ellátottság, relatíve legkevesebb autó Besenyődön, Laskodon, Ófehértón, Petneházán és Ramocsaházán van.

3.2.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

A lakosság szám 2002 év végén 35.683 fő volt, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 6,1%-át teszi ki. A kistérség a megye területének mindössze 7,6%-át foglalja el, vagyis az egy km²-nyi területre jutó lakosság szám térségi átlagban (79 fő/km²) alacsonyabb népsűrűséget jelez, a megyei átlagnak (99) mindössze nyolctizede.

A kis lélekszámú települések általában ritkán lakottak, de három (Baktalórántháza, Levelek és Nyírmada) népsűrűsége magasabb a megyei átlagnál, míg egy kistelepülés (Magy) a megyei átlag felét sem éri el.

A térség lakónépessége a kilencvenes évek elején még mérsékelten fogyott, a kilencvenes évek második felétől viszont gyakorlatilag változatlan maradt. Ez annak tudható be, hogy vándorlási mérlege csak kevéssé negatív, a természetes népmozgalmi folyamatok, a születések és halálozások egyenlege viszont képes a vándormozgalom okozta veszteséget kompenzálni.

A kistérség a megye egyik legfiatalabb korstruktúrárt mutató térsége. A gyermekkorúak aránya (21%) a megyeinél magasabb, miközben az időskorúaké (a 60 éveseké és az ennél idősebbeké) alacsonyabb. Ebből következően az öregedési index alacsony. A 18-59 év közötti népesség aránya átlagos.

A térségben a jövedelmi viszonyok nem túl kedvezően alakulnak. Ez részben abban mutatkozik meg, hogy a foglalkoztatási színvonal rosszabb, mint átlagosan a megyében, illetve magasabb a regisztrált munkanélküliek aránya. A jövedelmet az eltartottsági viszonyok is befolyásolják, amelyek a térségben nem kedvezőbbek a megyei átlagnál, a gyermeknépesség magasabb eltartottsága következtében.

A kistérségben 2002-ben 2.856 munkanélkülit regisztráltak, akik a térség munkavállalási korú népességének 14%-át, a megyeinél (10%) nagyobb részét adják. A tartósan munkanélküliek aránya 2002-ben a térségben regisztráltak 41%-át tette ki; különösen magas, 58% körüli volt Besenyőd, Magy és Rohod községekben. A pályakezdő munkanélküliség legnagyobb mértékben Baktalórántházát (22%) és Rohodot (16%) sújtotta.

3.2.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.2.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A Baktalórántházi kistérségben a társas vállalkozásokon belül igen kedvelt a korlátozott felelősségű társasági forma, de a leggyakoribb a betéti társaság. Részvénytársaság nincs a térségben, mint ahogyan nem számottevő a közkereseti és közhasznú társaságok száma sem.

20. táblázat: Vállalkozási struktúra a Baktalórántházi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Bakta- lórántháza	A kistérség a	Baktalórántháza a	
			megyei	kistérségi	
			%-ában		
A működő vállalkozások száma	1.265	195	3,5	15,4	
Ebből: ipari	108	21	3,5	19,4	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	9	16	40,9	177,8	
- egyéni vállalkozás	26	29	65,0	111,5	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	397	68	3,7	17,1
10 – 19		19	7	3,2	36,8
20 – 49		14	3	3,9	21,4
50 – 249		13	3	6,6	23,1
250 –		-	-	-	-

A vállalkozások elterjedtsége kisebb, mint az egyébként is mérsékelt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átlag. Ezer lakosra 35 működő vállalkozás jut; az elmaradás főként a társas vállalkozások körében számottevő. Néhány településen különösen mérsékelt a vállalkozói szféra jelenléte, ezer lakosra vetítve 20 alatti vagy ahhoz közeli értéket mutat (a legalacsonyabb Besenyődön: 14). A térségközpont Baktalórántháza a vállalkozások szempontjából nem tölt be centrum szerepet.

A kistérségben a megyei átlagnak kétszerese a mezőgazdasági/erdőgazdálkodási jellegű gazdálkodók aránya; az ipari vállalkozások a megyeivel megegyező súlyt képviselnek.

A térségben mindössze egy külföldi tulajdonú vállalkozás működik, Ramocsaházán a német tulajdonban levő Ricosta Cipógyár.

3.2.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Minden településen van postahivatal. A bankfiókhálózat tekintetében a helyzet már nem ilyen kedvező: az OTP Bank egyedül Baktalórántházán működtet kirendeltséget, ezen kívül még három településen, Gyulaházán, Petneházán és Ramocsaházán találhatóak különféle takarékszövetkezet-fiókok. A többi település lakóinak általában a térségközpontba, Baktalórántházára vagy a megyeszékhelyre kell utazniuk banki ügyeik intézésére.

A térségben nem létezik sem kutatóbázis, sem inkubátorház vagy innovációs központ, sőt, még ipari park sem.

A telekommunikációs helyzetet vizsgálva megállapítható, hogy egyedül Gyulaházán nincs távbeszélő fővonal, itt a szolgáltató mobilközpontot helyezett el. Ennek következtében a település az Internet-hálózatba sem tud kapcsolódni, ugyanis ezt ez a fajta konstrukció nem teszi lehetővé. ISDN-vonalakkal hét település, Apagy, Nyírmada, Baktalórántháza, Nyírtass, Nyírkarász, Rohod és Ramocsaháza rendelkezik. Ezer lakosra 178 telefon fővonal jut.

A mobiltelefon-rendszerek működése terén is vannak hiányosságok, például Nyírkércsen, Petneházán és Szabolcsbákán egyik hálózat sem érhető el, míg egyes településeken csak a Pannon vagy a Westel hálózata működik.

Kábeltelevízió-hálózat mindössze a térségközpontban, Baktalórántházán épült ki, Internet-elérés is csak tizenegy településen lehetséges. Teleház négy községben, Apagyon, Leveleken, Petneházán és Ramocsaházán működik.

3.2.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A térségben a lakosság képzettségi színvonala jelentősen elmarad még az országos viszonylatban amúgy is kedvezőtlen megyei átlagtól is.

Az általános iskolát sem végzettek aránya közelíti a megyei átlagot, az érettségizetteké, illetve a főiskolát, egyetemet végzetteké számottevően elmarad attól. A „funkcionális analfabétának” tekinthető népesség súlya különösen magas Apagy, Nyíribrony, Ramocsaháza és Rohod községekben; legalacsonyabb e mutató értéke Baktalórántháza, Magy, Nyírmada, Petneháza és Puszradobos településeken. Az érettségizettek aránya egyedül a kistérség központjában, Baktalórántházán jobb a megyei átlagnál. Hasonló a helyzet a diplomások terén is: a legjobb a helyzet Baktalórántházán, bár ott is alig haladja meg a 25-x évesek diplomás-aránya a megyei szintet. Hat településen 3% alatti, sőt kettőben (Besenyőd, Magy) mindössze 1,5% körüli.

21. táblázat: Iskolai végzettség a Baktalórántházi kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Baktalórántháza	A kistérség a	Baktalórántháza
			megyei	za a kistérségi
% -ában				
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	331	15	5,5	4,5
- aránya a 10-x évesek körében, %	1,08	0,46	93,1	42,6
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	10.849	1.089	7,2	10,0
- aránya a 15-x évesek körében, %	38,79	37,60	123,1	96,9
A legalább érettségizettek száma, fő	4.675	789	3,8	16,9
- aránya a 18-x évesek körében, %	17,80	33,03	64,9	185,5
A diplomások száma, fő	948	207	3,0	21,8
- aránya a 25-x évesek körében, %	4,32	9,39	51,8	217,4

A térség minden településen van óvoda, általános iskola felsőtagozattal, Baktalórántházán kettő is. Gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai képzésre a térségközpontban van lehetőség, a környező településekről ide, Kisvárdára vagy Nyíregyházára járnak a tanulók. Felsőoktatási intézmények legközelebb a megyeszékhelyen, Nyíregyházán találhatóak.

22. táblázat: Közoktatási rendszer a Baktalórántházi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Baktalórántháza	A kistérség a	Baktal. a a
			megyei	kistérségi
% -ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	3.993	425	6,2	10,6
- szakiskolai	357	357	4,0	100,0
- szakközépiskolai	947	947	4,2	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	143	143	3,7	100,0
- felnőttoktatási	12	12	0,8	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	25	2	7,1	8,0
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	15	5	5,4	33,3
A számítógépek száma, db	442	189	5,5	42,8
- ezer lakosra, db	12	44	85,7	366,7

A közoktatási intézmények – különösen a térség központjában – számítógéppel jól ellátottak, azonban 2002-ben 9 településen nem volt még lehetőség az Internet alkalmazására.

Könyvtárral a térségben tíz település rendelkezik, ezek közül csak egyben nincs számítástechnikai felszerelés.

3.2.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A kistérségben érdemi K+F tevékenység nem folyik, ennek jelenleg sem a humán erőforrás, sem az intézményi feltételei nem adottak. Az ország nyugati része, illetve Nyíregyháza „agyelszívó” hatásának köszönhetően a humán erőforrás-bázis folyamatosan épül le és a térség elszegényedése is folytatódik.

1999 és 2002 között csak néhány kutatás-fejlesztéshez, innovatív vagy ahhoz közel álló tevékenység végrehajtásához készült projekt valósult meg; ezek közül kettő valódi K+F jellegű fejlesztés volt (Besenyődön, illetve Magyon), egy a HACCP rendszer bevezetéséhez kapcsolódott (Laskod), egy pedig a gazdaságfejlesztési szakemberek idegen nyelvi felkészülését segítette elő (Levelek).³⁵

A kistérségben a baktalórántházi székhellyel működő Közép-Nyírségi Fejlesztési Egyesület adminisztratív szervezete potenciálisan alkalmas lehet az egyre bővülő innováció-közvetítő tevékenység elvégzéséhez. A társulás gondozásában 2003-ban elkészült a kistérség innovációs koncepciója.

23. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Baktalórántházi kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	2	9	4
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	1	3	3
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	374.181	76.277	456.921
- összes megítélt támogatás, eFt	-	80.000	14.000	62.321
- átlagos projektnagyság, eFt	-	374.181	25.426	152.307
- átlagos támogatási érték, eFt	-	80.000	4.667	20.774
- átlagos támogatottság, %	-	21,4	18,4	13,6

³⁵ A besenyődi projektet egy tatai vállalkozás valósította meg (Újtípusú mikrobiális termékek és termékelőállító rendszer kifejlesztése), míg a magyi fejlesztés címe: „Új energiaforrás megjelenés és Sz.-Sz.-B. megye erdőgazdálkodásának és fejlesztési lehetőségének összehangolása”.

3.3. Csengeri kistérség

3.3.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.3.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

A magyar-román országhatár mentén, az Ecsedi-láp mellett, a Tisza és a Szamos folyók által határolva, a Szatmári síkságon belül a Szamosháton terül el az a 11 település, amely a Csengeri statisztikai körzetet alkotja. A 246,56 km² területű kistérségbe Csenger város mellett a következő községek tartoznak: Csengersima, Csengerújfalva, Komlódtótfalu, Pátyod, Porcsalma, Szamosangyalos, Szamosbecs, Szamostatárfalva, Tyukod, Ura.

24. táblázat: A Csengeri kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
1 - 199	1	-	114	-	-
200 - 499	2	-	731	-	-
500 - 999	5	-	3.586	-	-
2.000 - 2.999	2	-	4.911	-	-
5.000 - 9.999	1	1	5.211	5.211	100,0
Összesen	11	1	14.553	5.211	35,8

A kistérséget inkább kis lélekszámú települések alkotják, csak három településen ezer fő fölötti a lélekszám. Három község lakossága 500 fő alatti, a legkisebb Komlódtótfalu esetén ez mindössze 114 fő. A térség központjában, Csengerben mintegy 5,2 ezer fő él.

A kistérség mind területét, mind népességét tekintve a legkisebb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

3.3.1.2. Gazdasági helyzet

A térség gazdaságában – a kistérségek többségéhez hasonlóan – a mezőgazdaság dominanciája fedezhető fel, ennek megfelelően itt a gyümölcs- és zöldségfeldolgozásnak vannak a legnagyobb hagyományai; megemlítendő a térségben termelők könnyűipari termelési tapasztalata is.

A megye legkisebb statisztikai körzetében a terület héttizedén folytatható mezőgazdasági termelés. A megyeinél magasabb a szántó, s alacsonyabb az erdő és a kert aránya.

A lakosság alapvetően az agrárágazatból él, általában kevés területtel rendelkezik és ma már kevés állatot tart. Ennek ellenére ez a terület hagyományosan nagy állattartó, különösen a szarvasmarha, a sertés és a juh vonatkozásában.

A 18 mutató komplex kistérségi fejlettségi mutató (4,04) településszinten mindenhol a megyei átlag alatti, egyedül Csengerben (5,06) haladja azt meg kis mértékben.

3.3.1.3. Fizikai infrastruktúra

Bár a legfontosabb infrastrukturális elemek jelen vannak, a megyei átlagtól minden téren megfigyelhető az elmaradás.

A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén kiépült, a lakások 69%-ában használható. A vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (83%) a Nyírbátori térség után itt a legkisebb, a csatornázottság (a lakások 14%-a) tekintetében pedig a térség a megyében az utolsó helyen áll. Közcsatorna-hálózattal hat település, Csenger, Csengersima, Porcsalma, Szamosbecs, Szamostatárfalva és Tyukod rendelkezik, közülük egyedül Tyukodon számottevő a kiépítettség. A vízvezeték-hálózat tekintetében Komlódtótfalun 100%-os a lakások felszereltsége, 80% alatti viszont 7 településen, sőt Szamosangyalos községben csupán 63%.

A települések közúton viszonylag jól megközelíthetőek, vasúton már kevésbé. A távolsági buszok útvonalából egyik település sem esik ki, de vasútállomással a 11 település közül mindössze 4 rendelkezik: Csenger mint térségközpont, Porcsalma, Szamosangyalos és Tyukod.

A települések átlagos személygépkocsi-ellátottsága szerény, ezer lakosra mindössze 175 autó jut: a legtöbb Szamosbecsen, Csengerben és Csengersimán, a legkevesebb Komlódtótfaluban, Szamosangyaloson és Csengerújfaluban.

3.3.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

A térség lakossága 2002. év végén 14.553 fő volt, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 2,5%-át tette ki. Központja Csenger, a megye egyik legkisebb lélekszámú városa. A kistérség a megye területének mindössze 4%-át foglalja el, vagyis az egy km²-nyi területre jutó lakosságszám térségi átlagban (59 fő/km²) jóval alacsonyabb népsűrűséget jelez, a megyei átlagnak (99) alig több mint a fele.

A kis lélekszámú települések általában ritkán lakottak, csak Csenger (144) népsűrűsége magasabb a megyei átlagnál, míg egy kistérségi település (Komlódtótfalu) a megyei átlag ötödét sem éri el.

A térség lakónépessége egyre kevesebb: 1970 és 1989 között a fogyást elsősorban a vándorlási veszteség okozta, az utóbbi években – összefüggésben az időskorúak magas arányával – a természetes népmozgalmi folyamatok negatív hatásai a számottevőbbek. A gyermekkorúak aránya 19,6%, gyakorlatilag megegyezik a megyei átlaggal, miközben az időskorúaké (19,3%) magasabb annál. Ebből következően az öregedési index magas.

A foglalkoztatási színvonal rosszabb, mint átlagosan a megyében, magasabb a munkanélküliek aránya. 2002-ben 1.430 munkanélkülit regisztráltak, akik a térség munkavállalási korú népességének 17%-át, a megyeinél nagyobb részét adták. Magas mind a pályakezdő, mind a tartósan munkanélküliek aránya: 2002-ben az itt regisztráltaknak 43%-a volt 180 napnál is régebben állástalan; a pályakezdő munkanélküliség 10,2%-ot tett ki. A tartós munkanélküliség Csengerújfaluban a legnagyobb mértékű (közel 65%), a pályakezdő munkanélküliek aránya pedig Porcsalmán és Szamosbecsen kiugró.

3.3.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.3.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A kistérségben a társas vállalkozásokon belül leggyakoribb a betéti társaság, ezt követően a korlátolt felelősségű társasági forma. Egyetlen részvénytársaság működik Csengerben, s nem számottevő a közkereseti és közhasznú társaságok száma sem.

25. táblázat: Vállalkozási struktúra a Csengeri kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Csenger	A kistérség a	Csenger a	
			megyei	kistérségi	
% -ában					
A működő vállalkozások száma	585	280	1,6	47,9	
Ebből: ipari	53	29	1,7	54,7	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	11	16	50,0	145,5	
- egyéni vállalkozás	29	37	72,5	127,6	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	180	97	1,7	53,9
10 – 19		9	3	1,5	33,3
20 – 49		7	5	2,0	71,4
50 – 249		6	4	3,0	66,7
250 –		1	1	3,3	100,0

A vállalkozások elterjedtsége mindössze kétharmada a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átlagnak: ezer lakosra 40 működő vállalkozás jut. A vállalkozói szféra jelenléte Szamostatárfalván a legkisebb mértékű (ezer főre csupán 15). Legkedvezőbb a helyzet Csenger városban, ahol a vállalkozások mintegy fele összpontosul.

A vállalkozási szerkezetre jellemző, hogy a kistérségek között itt a legmagasabb a mezőgazdasági besorolásúak aránya (21%), az ipariaké pedig a megyei átlagtól számottevően nem tér el.

A külföldi tőke elterjedése még várat magára; egyelőre még csak egy német tulajdonú cég telepedett le Csengerben.

3.3.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

A 11 település közül csupán Komlódótfaluban nem működik postahivatal. A bankfiókhálózat tekintetében a helyzet már nem ilyen kedvező: az OTP Bank egyedül Csengerben működtet kirendeltséget, ezen kívül még két településen, Csengerújfalun és Porcsalmán találhatóak takarékszövetkezet-fiókok. A többi település lakóinak általában a térségközpontba, Csengerbe, a legközelebbi nagyobb városokba (Mátészalkára vagy Fehérgyamatra), esetleg a megyeszékhelyre kell utazniuk banki ügyeik intézésére.

A térségben nem létezik sem kutatóbázis, sem inkubátorház vagy innovációs központ. A 12 ha kiterjedésű Csengeri Ipari Parkban egyelőre két mezőgazdasági termékfeldolgozó cég működik. A park Budapesttől 340, Nyíregyházától 70 km-re található.

Valamennyi településen van távbeszélő fővonal, ISDN-vonalakkal hét település, Csenger, Pátyod, Porcsalma, Szamosangyalos, Szamostatárfalva, Tyukod és Ura rendelkezik; Internet-elérés ezeken a településeken lehetséges. Kábeltelevízió-hálózat mindössze a térségközpontban és Pátyodon épült ki. Teleház egyik településen sem működik. Az ezer lakosra jutó távbeszélő fővonalak száma 220.

3.3.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A Csengeri térségben a lakosság képzettségi színvonala a 2001. évi népszámlálás adatai szerint igen kedvezőtlen. Az általános iskola 1. osztályát sem járta ki a legalább 10 éves korosztály 1,6%-a – ez közel négytizeddel magasabb arány a megyeinél. Különösen rossz a helyzet Csengerben, Cserngersimán, Szamosangyaloson és Szamostatárfalván, szemben Komlódtótfalu és Szamosbecs kedvezőbb mutatóival. Az érettségizettek aránya sehol sem éri el a megyei átlagot, Csengerben és Pátyodon 24-26% közötti, Komlódtótfalu és Szamostatárfalva községekben 10% alatti.

26. táblázat: Iskolai végzettség a Csengeri kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Csenger	A kistérség a	Csenger a
			megyei	kistérségi
% -ában				
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	210	98	3,5	46,7
- aránya a 10-x évesek körében, %	1,61	2,06	138,8	128,0
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	4.094	1.344	2,7	32,8
- aránya a 15-x évesek körében, %	33,80	30,52	107,3	90,3
A legalább érettségizettek száma, fő	2.226	1.061	1,8	47,7
- aránya a 18-x évesek körében, %	19,27	25,59	70,2	132,8
A diplomások száma, fő	448	224	1,4	50,0
- aránya a 25-x évesek körében, %	4,62	6,40	55,4	138,5

A diplomások jelenléte a megyei szintnek alig több mint fele; a kistérségen belül minden második főiskolai vagy egyetemi végzettségű lakos a centrumtelepülésen él. Egyedül Porcsalmán és Pátyodon haladja meg minimálisan súlyuk a kistérségi átlagot.

27. táblázat: Közoktatási rendszer a Csengeri kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Csenger	A kistérség a	Csenger a
			megyei	kistérségi
% -ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	1.660	704	2,6	42,4
- szakiskolai	57	57	0,6	100,0
- szakközépiskolai	337	337	1,5	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	77	77	2,0	100,0
- felnőttoktatási	24	24	1,6	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	9	3	2,6	33,3
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	8	4	2,9	50,0
A számítógépek száma, db	142	87	1,8	61,3
- ezer lakosra, db	10	17	71,4	170,0

Óvoda Komlódtótfalun és Szamostatárfalván, általános iskola felsőtagozattal Komlódtótfalun, Szamosangyaloson és Szamosbecsen nincsen. Gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai továbbtanulás Csengerben lehetséges. Felsőoktatási intézmények legközelebb a megyeszékhelyen, Nyíregyházán találhatóak.

A közoktatási intézmények számítógéppel viszonylag jól ellátottak, nincs azonban Internetes lehetőség Csengersimán, Komlódtótfaluban, Pátyodon, Szamosangyaloson, Szamosbecsen és Szamostatárfalván.

Könyvtárral a térségben hét település rendelkezik, ezek közül csak egyben nincs számítástechnikai felszerelés.

3.3.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A kistérségben érdemi K+F tevékenység nem folyik, ennek jelenleg sem a humán erőforrás, sem az intézményi feltételei nem adóttak. 1998 és 2002 között egyetlen egy kutatás-fejlesztéshez, innovatív vagy ahhoz közel álló tevékenység végrehajtásához készült projekt sem valósult meg a térségben. A csengeri székhellyel működő Szatmár-Beregi Települések és Közösségek Szövetsége potenciálisan alkalmassá válhat az innováció-közvetítő szerep betöltésére; e szervezet 2003-ban elkészítette a térség innovációs stratégiáját.

28. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Csengeri kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	-	3	4
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	-	1	4
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	-	42.382	122.073
- összes megítélt támogatás, eFt	-	-	20.000	17.540
- átlagos projektnagyság, eFt	-	-	42.382	30.518
- átlagos támogatási érték, eFt	-	-	20.000	4.385
- átlagos támogatottság, %	-	-	47,2	14,4

3.4. Fehérgyarmati kistérség

3.4.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.4.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Magyarország keleti szegletében, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye talán legegységesebb természetföldrajzi adottságokkal rendelkező kistáján, a Szatmári-síkságon található az a 49 település, amely a Fehérgyarmati statisztikai körzetet alkotja. A 702,63 km² területű térségbe az alábbi települések tartoznak: Botpalád, Cégénydányád, Csaolc, Császló, Csegöld, Darnó, Fehérgyarmat, Fülesd, Gacsály, Garbolc, Gyügye, Hermánszeg, Jánkmajtis, Kérsemjén, Kisar, Kishódos, Kisnamény, Kispalád, Kisszekeres, Kölcse, Kömörő, Magosliget, Mánd, Méhtelek, Milota, Nábrád, Nagyar, Nagyhódos, Nagyszekeres, Nemesborzova, Olcsvaapáti, Panyola, Penyige, Rozsály, Sonkád, Szamossályi, Szamosújlak, Szatmárcseke, Tiszabecs, Tiszacsécse, Tizsakóród, Tisztaberek, Tunyogmatolcs, Túristvándi, Túrricse, Uszka, Vámosoroszi, Zajta, Zsarolyán.

29. táblázat: A Fehérgyarmati kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
1 - 199	5	-	617	-	-
200 - 499	14	-	4.890	-	-
500 - 999	23	-	16.236	-	-
1.000 - 1.999	5	-	6.874	-	-
2.000 - 2.999	1	-	2.636	-	-
10.000 - 19.999	1	1	8.932	8.932	100,0
Összesen	49	1	40.185	8.932	22,2

A térséget döntően kis lélekszámú települések alkotják, mindössze hét településen haladja meg a lélekszám az ezer főt. Tizenkilenc településen a lakosság nagysága még az 500 főt sem éri el, sőt, Kishódoson és Nemesborzován ez a szám alig száz. A térség egyetlen városa Fehérgyarmat mintegy 8,9 ezer fővel, lélekszám tekintetében a megyében a kilencedik. A második legnépesebb település Tunyogmatolcs (2,6 ezer fő).

Területe alapján a 7. legnagyobb, lakosságszáma szerint a 9., településszám tekintetében viszont az első a megyebeli kistérségek között.

3.4.1.2. Gazdasági helyzet

A kistérségben a mezőgazdasági terület aránya magas, az erdőszültség alacsony. A megyei átlagnál kisebb súlyt képvisel a gyümölcsös, s nagyobb a szántó, illetve a gyep, a rét és a legelő. A térség gazdaságában a föld viszonylag alacsony aranykorona értéke ellenére még mindig határozottan a mezőgazdaság dominanciája fedezhető fel.

Az ipari vállalkozások körében számottevő a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, emellett Fehérgyarmaton gépipari és könnyűipari cégek is működnek.

A 18 mutató komplex fejlettségi szint 4,2, a megyei átlagnál alacsonyabb; legmagasabb értékkel Fehérgyarmat (6,11), 5,0-5,3 közöttivel Nagyhódos, Nábrád és Tiszabecs rendelkezik, míg 4 településen a mutató a 3,6-et sem éri el (Kishódos, Hermánszeg, Magosliget, Olcsvaapáti).

3.4.1.3. Fizikai infrastruktúra

A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén kiépült, a lakásállomány 55%-a csatlakozott eddig rá. Közcsonna-hálózat 21 településen épült ki, de még nagyon alacsony a bekötöttségi arány (összességében 25%); viszonylag magas a lakások rácsatlakozása Fehérgyarmaton, Tiszacsécsén, Tiszakóródon, Tisztabereken és Rozsályban. A megyei átlag körüli a vízvezetékes lakások aránya – teljesen lefedett Fehérgyarmaton, közelíti a 100%-ot Cégénydányádon, Gyügyén, Kérszemjénben, Nábrádon, Panyolán és Szamosújlakon, 70% alatti viszont Botpaládon, Garbolcon (57%), Kishódoson (54%), Kispaládon, Magosligeten (54%), és Uszkán (66%).

A települések között viszonylag jól megközelíthetőek, bár a távolsági buszok útvonalából kiesik 11 település, az itt lakóknak Fehérgyarmatra, Jánkmajtisra vagy Penyigére kell eljutniuk ahhoz, hogy buszra szállhassanak. A vasút a 49 település közül mindössze huszat érint.

A térség lakosai átlagos szinten rendelkeznek személygépkocsival (194 db/ezer fő), kiugróan sok az autó Csegöldön, Fehérgyarmaton, Gyügyén és Tiszabecsen, kevés Garbolcon, Hermánszegen, Kispaládon és Uszkán.

3.4.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

2002 év végén 40.185 fős lakossága Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népességének 6,8 %-át tette ki. A kistérség a megye területének közel 12%-át foglalja el, vagyis az egy km²-nyi területre jutó lakosság szám térségi átlagban (57 fő/km²) jóval alacsonyabb népsűrűséget jelez, a megyei átlagnak alig több mint a fele. Az említett kis lélekszámú települések igen ritkán lakottak, mindössze Fehérgyarmat és Tunyogmatolcs népsűrűsége magasabb a megyei átlagnál, míg több 500 fő alatti kistelepülés (Kishódos, Nagyhódos, Kisnamény, Garbolc) a megyei átlag ötödét sem éri el.

A térség lakónépessége a kilencvenes évek elejétől kezdve mérsékelten fogy. A legtöbb településen mind a születések-halálozások, mind a vándormozgalmak egyenlege erősen negatív, ami lassan az adott települések elnéptelenedéséhez vezethet.

Ez a terület a megye egyik előregedő térsége. A gyermekkorúak aránya (19,6%) a megyeihez hasonló, miközben az időskorúaké (18,7%) magasabb a megyei átlagnál. Ebből következően az öregedési index elég magas. Különösen sok idős ember él Nagyhódos, Hermánszeg és Gyügye községekben.

A térségben a jövedelmi viszonyok kedvezőtlenül alakulnak. A foglalkoztatási színvonal rosszabb, mint átlagosan a megyében, magasabb a regisztrált munkanélküliek aránya, s nagyobb az idősök eltartottsága is.

A kistérségben 2002-ben 3.369 munkanélkülit regisztráltak, akik a térség munkavállalási korú népességének 14%-át, a megyeinél nagyobb részét adják. A pályakezdő munkanélküliek aránya 9,6%-ot, a tartósan munkanélkülieké 33,5%-ot tett ki.

A tartós munkanélküliség 50% fölötti Kishódos, Kisnamény, Méhtelek, Olcsvaapáti, Uszka és Zajta községekben. A pályakezdő munkanélküliség főként Darnó, Fehérgyarmat, Fülesd, Kispalád, Kisszekeres és Nagyhódos településeken okoz gondot.

3.4.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.4.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A társas vállalkozásokon belül a betéti társaságok után a korlátolt felelősségű társasági forma a leggyakoribb. A két részvénytársaság közül az egyik CsaHolcra, a másik Nagyszekeresre települt. A közkereseti és közhasznú társaságok száma alacsony.

30. táblázat: Vállalkozási struktúra a Fehérgyarmati kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Fehérgyarmat	A kistérség a	Fehérgyarmat	
			% -ában		
A működő vállalkozások száma	1.865	727	5,1	39,0	
Ebből: ipari	152	74	5,0	48,7	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	10	19	45,5	190,0	
- egyéni vállalkozás	37	63	92,5	170,3	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	523	221	4,9	42,3
10 – 19		26	17	4,4	65,4
20 – 49		13	6	3,6	46,2
50 – 249		9	6	4,5	66,7
250 –		1	1	3,3	100,0

A vállalkozások elterjedtsége főként a társas vállalkozások esetén kisebb, mint a megyei átlag. Ezer lakosra 46 működő vállalkozás jut, 10 társas és 37 egyéni. Néhány településen különösen mérsékelt a vállalkozói szféra jelenléte, az ezer lakosra vetített szám Uszkan és Darnóban a legalacsonyabb. Az átlagosnál több egyéni vállalkozó van Kölcshén, Kisarban és Fehérgyarmaton. 2002 év végén nem volt társas vállalkozás 9 településen (Cégénydányád, Darnó, Garbolc, Kishódos, Kispalád, Kömörő, Mánd, Nagyhódos, Tiszacsécse). Fehérgyarmat térségközponti szerepét is jelzi, hogy a vállalkozások negytedede, ezen belül az ipari jellegűek közel fele itt található.

A kistérségben minden ötödik vállalkozás mezőgazdasági tevékenységet folytat, ezzel a Csengeri kistérség után a második. Az ipar súlya a vállalkozásokon belül a megyei átlaggal megegyező. Az üzemek tevékenységei közül a következők hagyományosan jelen vannak: mezőgazdasági termékek feldolgozása és értékesítése, faipar, építőipar, ipari lakókocsik és lakókonténerek gyártása, mezőgazdasági gépek és berendezések gyártása és javítása, szerkezetlakatos termékek gyártása, textil és egyéb ruházat gyártása, ruházati és textil kis- és nagykereskedelem.

Termelő tevékenységet folytató külföldi tulajdonrészrel rendelkező vállalkozás eddig nem telepedett le egyik térségbeli településen sem.

3.4.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Mindössze 4 településen nem működik postafiók. A bankfiókhálózat tekintetében a helyzet rosszabb: az OTP Banknak és a K&H Banknak egyedül Fehérgyarmaton van kirendeltsége, valamint Gacsályon és Tiszabecsen működik takarékszövetkezeti egység.

A térségben nincs sem kutatóbázis, sem inkubátorház vagy innovációs központ, de Fehérgyarmat rendelkezik egy ipari parkkal. A park a város határán helyezkedik el, városi tömegközlekedés igénybevételével megközelíthető. Területe 61 hektár, ebből szabad 14 ha ipari terület, 44 hektáron repülőtér kialakítását tervezik. A parkban működő vállalkozások jelenleg még nincsenek. A területen kiépítettek az ivóvíz-, mobiltelefon hálózatok, az ipari áram rendelkezésre áll, a belső utak szilárd burkolatúak, aszfaltozottak. Az ipari parktól Budapest közúton 310 km, míg Nyíregyháza 69 km. Az ipari park közelében lévő határátkelőhelyek Ukrajna irányába Záhony (65 km), Beregsurány (20 km) és Tiszabecs (27 km), míg Románia irányába Csengersima mindössze 23 km.

Távbeszélő fővonalon a kistérség települései közül Kérsemjén nem érhető el, itt a szolgáltató mobilközpontot helyezett el. Ennek következtében a település az Internet-hálózatba sem tud kapcsolódni. ISDN-vonalakkal a települések több mint fele rendelkezik. Ezer lakosra térségi szinten 212 távbeszélő fővonal jut.

A mobiltelefon-rendszerek működése terén is vannak hiányosságok, ugyanis egyes településeken csak a Westel, esetleg a Pannon hálózata működik (Cégénydányád, Gyügye, Sonkád, Nagyhódos, Kishódos, Garbolc, Csaolc, Szamosújlak és Zsarolyán).

Kábeltelevízió-hálózattal, amely szélessávú Internet kapcsolatra és telefonálásra is alkalmas, a településeknek több mint a fele nem rendelkezik. Teleház öt településen, Cégénydányádon, Túrístvándiban, Rozsályon, Kölcсэн és Tunyogmatolcson működik.

3.4.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A már említett elvándorlás a lakosság képzettségi színvonalát negatív irányban befolyásolja. A térségben a lakosság képzettségi színvonala jelentősen elmarad a megyei átlagtól is.

Az általános iskola első osztályát sem végzettek aránya meghaladja a megyei átlagot, a magasabb iskolafokozatúaké viszont elmarad attól; egyedül a kistérségi centrum szerepet betöltő Fehérgyarmat esetén jobbak következetesen a mutatók.

A 0 iskolai végzettségűek aránya 3% fölötti tíz községben (Botpalád, Gacsály, Kispalád, Mánd, Penyige, Szamosújlak, Tiszacsécse, Tiszakóród, Tisztaberek és Zajta); az érettségizetteké egyedül Fehérgyarmaton magasabb a megyei szintnél. A kistérségek közötti összehasonlításban a terület a középmezőnyben helyezkedik el a felsőfokú végzettségűek gyakorisága alapján, azonban ez az „előkelő” hely egyértelműen Fehérgyarmat városnak köszönhető. A többi településen – 3-4 kivétellel – 4% alatti az arányuk a legalább 25 évesek körében, sőt a kistépülések többségében abszolút számuk is tíz alatti.

31. táblázat: Iskolai végzettség a Fehérgyarmati kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Fehérgyarmat	A kistérség a megyei	Fehérgyarmat a kistérségi
			%ában	
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	660	25	10,9	3,8
- aránya a 10-x évesek körében, %	1,84	0,32	158,6	17,4
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	10.020	1.662	6,7	16,6
- aránya a 15-x évesek körében, %	30,29	22,93	96,1	75,7
A legalább érettségizettek száma, fő	6.644	2.813	5,4	42,3
- aránya a 18-x évesek körében, %	21,07	41,81	76,8	198,4
A diplomások száma, fő	1.559	782	5,0	50,2
- aránya a 25-x évesek körében, %	5,93	13,41	71,1	226,1

Óvoda 15 községben hiányzik; a térség településeinek mintegy a felében van általános iskola felsőtagozattal, Fehérgyarmaton kettő is. Leginkább a kisebb, ezer lélekszám alatti településeken nincs általános iskola. Gimnázium, szakközépiskola és szakiskola csak a térségközpontban működik, a környező településekről ide járnak a tanulók. Felsőoktatási intézmények legközelebb a megyeszékhelyen, Nyíregyházán találhatóak.

32. táblázat: Közoktatási rendszer a Fehérgyarmati kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Fehérgyarmat	A kistérség a megyei	Fehérgyarmat a kistérségi
			%ában	
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	4.347	1.089	6,7	25,1
- szakiskolai	748	748	8,4	100,0
- szakközépiskolai	995	995	4,4	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	177	177	4,6	100,0
- felnőttoktatási	109	85	7,4	78,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	29	7	8,3	24,1
Internettel ellátott feladat-ellátási helyek száma	19	7	6,9	36,8
A számítógépek száma, db	476	254	5,9	53,4
- ezer lakosra, db	12	28	85,7	233,3

A közoktatási intézmények számítógéppel csak elégségesen ellátottak, nem mindenhol biztosított a hozzáférés. Internetezés mindössze 13 településen lehetséges.

Könyvtárral a térségben tizenhat település rendelkezik, ezeknek csupán a felében van számítástechnikai felszerelés.

3.4.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A térségben érdemi K+F tevékenység nem folyik, ennek jelenleg sem a humán erőforrás, sem az intézményi feltételei nem adóttak.

1998 és 2002 között csak néhány kutatás-fejlesztéshez, innovatív vagy ahhoz közel álló tevékenységek végrehajtásához készült projekt valósult meg:

- 1999-ben egy ISO 9002 rendszer kiépítése, egy energia-gazdálkodási és egy szivattyú-gyártáshoz kapcsolódó technológia-fejlesztési; mindhárom fehérgyarmati projekt);
- 2000-ben Kölcseén egy ipari fa szárítási automatizálási fejlesztés;
- 2001-ben a szivattyú-gyártáshoz kapcsolódó technológia továbbfejlesztése;
- 2002-ben elkészült a kistérség innovációs koncepciója.

33. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Fehérgyarmati kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	1	13	5
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	1	2	3
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	57.010	70.892	83.305
- összes megítélt támogatás, eFt	-	15.000	30.000	22.500
- átlagos projektnagyság, eFt	-	57.010	35.446	27.768
- átlagos támogatási érték, eFt	-	15.000	15.000	7.500
- átlagos támogatottság, %	-	26,3	42,3	27,0

A kistérségben három kistérségi társulás működik: fehérgyarmati székhellyel a Felső-Tiszavidéki Területfejlesztési Önkormányzati Társulás, Uszka központtal a Tiszaháti Területfejlesztési Önkormányzati Társulás és Méhtelek központtal a Túrmelléki-Erdőhát Kistérségfejlesztési Önkormányzati Társulás; e szervezetek potenciálisan alkalmasak lehetnek a hiányzó innováció-közvetítő tevékenységek elvégzésére; mindhárom szervezet rendelkezik innovációs stratégiával.

3.5. Ibrány-Nagyhalászi kistérség

3.5.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.5.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Magyarország keleti szegletében, a Rétközben található az a 17 település, amely Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legújabb, az Ibrány-Nagyhalászi kistérséget alkotja. Az 521,06 km² területű kistérségbe 3 város (Demecser, Ibrány, Nagyhalász) és 14 község (Balsa, Beszterec, Buj, Gávavencsellő, Gégény, Kék, Kemece, Nyírbogdány, Paszab, Székely, Tiszabercel, Tiszarád, Tiszatelek, Vasmegyer) tartozik.

34. táblázat: Az Ibrány-Nagyhalászi kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
500 - 999	2	--	1.480	-	-
1.000 - 1.999	5	-	6.697	-	-
2.000 - 2.999	4	-	8.669	-	-
3.000 - 4.999	3	1	11.549	4.551	39,4
5.000 - 9.999	3	2	17.872	12.860	72,0
Összesen	17	3	46.267	17.411	37,6

A kistérséget nagyobb számban közepes lélekszámú települések alkotják, csupán öt településen 1-2 ezer fő közötti a lélekszám. Két község lakossága ezer fő alatti, a legkisebb Tiszarád esetén ez mindössze 542 fő. A három város is viszonylag kicsi: lélekszám tekintetében Ibrány a 10., Nagyhalász a 13., Demecser pedig a 17. a megyében. A községek között nagyinak számít Kemece, Rakamaz és Nyírbogdány.

A megyebeli kistérségek között ez a területi egység kiterjedtsége szerint a 7., népessége alapján az 5. legnagyobb.

3.5.1.2. Gazdasági helyzet

A térség gazdaságában még mindig határozottan a mezőgazdaság dominanciája fedezhető fel. A termőterületi adottságok – a föld viszonylag alacsony aranykorona értéke – és a hagyományok behatárolják a mezőgazdasági termelést.

Elsősorban a gyümölcsstermesztés dominál, a szántóföldi növények nagyrészt a saját fogyasztást, illetve az állatok takarmányozását fedezik. Eladásra leginkább cukorrépát, napraforgót és gabonaféléket termelnek. A birtokstruktúra a kárpótlás lezajlása óta igencsak elaprózódott, a kisebb területek nehezen művelhetőek gazdaságosan. Ez a felosztottság nem kedvez az egységes és hatékony növényvédelemnek sem.

A térségben élők nagy része valamilyen formában szorosan kötődik a mezőgazdasághoz, bár főfoglalkozásban igen kevesen foglalkoznak vele. Piaci volumenben folytatott állattenyésztést a térségben nem végeznek, a térség lakosai főként saját fogyasztásra tartanak sertést, baromfit.

Az ipari üzemek közül az élelmiszer-feldolgozásnak és a könnyűiparnak vannak hagyományai.

A 18 mutató komplex fejlettségi mutató a megyei átlagnál kismértékben alacsonyabb (4,67) – háromnál átlag feletti (Ibrány: 4,94, Demecser: 5,06, Kemece: 5,33), kettőnél (Tiszarád, Tiszatelek) viszont nem éri el a 4,0-t.

3.5.1.3. Fizikai infrastruktúra

A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén kiépült, a lakások rácsatlakozása 59%. Az ivóvíz-hálózat kiépítettsége alacsonyabb, mint a megyei átlag, a közcsonnázottság azzal megegyező. Legjobb, 90% fölötti a lakások vízvezetékkel való felszereltsége Balsán, Gávavencsellőn és Ibrányban, míg 70% alatti Paszab, Tiszatelek és Tiszarád községekben – utóbbiban mindössze 56%.

Érdemes megfigyelni, hogy a közcsonn-hálózat a térségben már csak négy településen, Beszterecen, Gégényben, Tiszarádon és Tiszatelken nem épült ki. Demecser, Gégény és Nyírbogdány kivételével a lakások bekötöttsége viszont nem éri el az 50%-ot.

A települések közúton viszonylag jól megközelíthetőek. A távolsági buszok útvonalából egyik település sem esik ki, vasútállomással a 17 település közül mindössze 4 nem rendelkezik: Beszterec, Székely, Tiszarád és Vasmegyer.

A relatív személygépkocsi-ellátottság a megyében itt a legalacsonyabb, ezer lakosra mindössze 157 autó jut. Száz alatti e mutató értéke Beszterec, Paszab és Tiszarád községekben.

3.5.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

Lakossága 2002 év végén 46.267 fő volt, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 7,9%-át teszi ki. A térség a megye területének 8,7%-át foglalja el, vagyis az egy km²-nyi területre jutó lakosságszám térségi átlagban (89 fő/km²) alacsonyabb népsűrűséget jelez, a megyei átlagnak ez 90%-a.

A kis lélekszámú települések általában ritkán lakottak, a három város népsűrűsége meghaladja a megyei átlagot, míg két településé (Balsa és Tiszatelek) a megyei átlag felét sem éri el. Ki kell emelni Kemecset, ahol még néhány városnál is magasabb a népsűrűség (129 fő/km²).

A térség lakónépessége a kilencvenes évek elején mérsékelten fogyott, a kilencvenes évek második felétől viszont gyakorlatilag változatlan maradt. Vándorlási mérlege csak kevésbé negatív, a természetes népmozgalmi folyamatok, a születések és halálozások egyenlege képes a vándormozgalom okozta veszteséget kompenzálni.

Mind a gyermekkorúak aránya (20,9%), mind az időseké (17,5%) mérsékelten meghaladja a megyei átlagot, így a 18-59 év közötti, ún. munkaképes korú népesség aránya kismértékben elmarad a megyei szinttől.

A kistérségben 2002-ben 2.702 munkanélkülit regisztráltak, akik a térség munkavállalási korú népességének 5,8%-át, a megyeinél jóval kisebb részét adják. Mind a pályakezdő, mind a tartósan munkanélküliek aránya a megyei átlag alatti. 2002-ben a térségben regisztráltaknak közel 41,6%-a 180 napnál is régebben állástalan, Balsán és Tiszabercelen 60% körüli volt ez az arány. A pályakezdő munkanélküliség Gégény és Tiszabercel községekben a leghosszabb.

3.5.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.5.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A kistérségben 214 betéti társaság, 174 kft., 19 szövetkezet, 2 részvénytársaság (1-1 a két városban) és 1.357 egyéni vállalkozás működik.

Mind az egyéni, mind a társas vállalkozások elterjedtsége kisebb, mint a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átlag. Ezer lakosra 38 vállalkozás jut, a megyeinek mindössze hattizede. Néhány településen különösen mérsékelt a vállalkozói szféra jelenléte, ezer lakosra vetítve 20 alatti vagy ahhoz közeli értéket mutat (Tiszarád, Paszab és Beszterec); Tiszarádon társas vállalkozás nincs is. Arányaiban legtöbb vállalkozás Nyírbogdányban és Ibrányban telepedett le.

Mind az ipari, mind a mezőgazdasági tevékenységet folytató vállalkozások aránya 2-3 százalékponttal meghaladja a megyei átlagot.

35. táblázat: Vállalkozási struktúra az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a	
			megyei	kistérségi	
% -ában					
A működő vállalkozások száma	1.776	801	4,9	45,1	
Ebből: ipari	191	100	6,3	52,4	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	9	10	40,9	111,1	
- egyéni vállalkozás	29	36	72,5	124,1	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	509	227	4,7	45,0
10 – 19		26	13	4,4	50,0
20 – 49		22	11	6,2	50,0
50 – 249		9	2	4,5	22,2
250 –		2	2	6,7	100,0

A térség városaiban működik néhány külföldi tulajdonú vállalkozás, főként a textiliparhoz kapcsolódóan (Demecser, Nagyhalász).

3.5.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Minden településen van postahivatal. A bankfiókhálózat tekintetében a helyzet már nem ilyen kedvező: a Postabank a térségben egyedül Ibrányban működtet kirendeltséget, ezen kívül még hét településen, Balsán, Bujon, Demecserben, Gávavencsellőn, Gégényben, Kéken, Nagyhalászon és Tiszabercelen találhatóak különféle takarékszövetkezet-fiókok. A többi település lakóinak általában a térségközpontba vagy a megyeszékhelyre kell utazniuk banki ügyeik intézésére.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén működő nyolc ipari parkból a kistérségben egy működik, mégpedig az újonnan létesített Nyírbogdányi Ipari Park. A park a 4. számú főútról érhető el, területe 20,5 ha. Jelenleg három vállalkozásnak ad helyet.

A telekommunikációs helyzetet vizsgálva elmondható, hogy a térség minden települése rendelkezik távbeszélő fővonallal, összesen 9.183-cal; ezer lakosra azonban mindössze 187 fővonal jut. Teleház Beszterecen, Ibrányban és Tiszabercelen működik.

3.5.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A 2001. évi népszámlálás adatai azt mutatják, hogy a kistérségben az általános iskola első osztályát sem végzettek aránya a megyeihez hasonló, az általános iskolai végzettségűeké magasabb, az érettségivel, illetve diplomával rendelkezőké viszont alacsonyabb. A legalacsonyabb végzettségűek aránya Paszabon a legnagyobb (2,34%), Balsán, Beszterecen és Gávavencsellőn a legkisebb. Az érettségizettek részaránya sehol sem éri el a megyei szintet. A térség három városának mutatói a kistérségi átlag körül alakulnak, minimális mértékben Demecserben jobb az iskolai végzettség szerinti összetétel.

36. táblázat: Iskolai végzettség az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
			%-ában	
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	466	172	7,7	36,91
- aránya a 10-x évesek körében, %	1,15	1,13	99,1	98,3
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	13.091	4.704	8,7	35,93
- aránya a 15-x évesek körében, %	35,28	33,90	112,0	96,1
A legalább érettségizettek száma, fő	6.325	2.605	5,1	41,2
- aránya a 18-x évesek körében, %	18,01	19,82	65,6	110,0
A diplomások száma, fő	1.242	499	4,0	40,2
- aránya a 25-x évesek körében, %	4,26	4,63	51,1	108,7

A lakosság mintegy 32%-a még a nyolc általánost sem végezte el, 33%-a nyolc általánost, 25%-uk középiskolát végzett érettségi nélkül. A térségben élők mindössze 12%-a érettségizett, egyetemi vagy főiskolai diplomával pedig 3%-uk rendelkezik; utóbbiak súlya a legalább 25 éves korosztályon belül csupán 4,26%. Érdemes megjegyezni, hogy a kistérség városaiban is legfeljebb 1-1,5 százalékponttal jobb a helyzet.

A térség minden településén van óvoda és általános iskola felsőtagozattal. Gimnázium a térségközpontban és Demecserben működik, a környező településekről ide vagy Nyíregyházára járnak a tanulók. Szakiskolai képzés folyik Kéken, Nyírbogdányban és Tiszabercelen. Felsőoktatási intézmények legközelebb a megyeszékhelyen, Nyíregyházán találhatóak.

A közoktatási intézmények számítógéppel közepesen ellátottak; internetezni nem lehet négy településen (Gégény, Székely, Tiszarád, Vasmegyer).

Könyvtár minden településen működik, ezek számítástechnikával átlagosan felszereltek.

37. táblázat: Közoktatási rendszer az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
%-ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	5.282	2.059	8,2	39,0
- szakiskolai	355	80	4,0	22,5
- szakközépiskolai	499	499	2,2	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	102	102	2,6	100,0
- felnőttoktatási	73	73	5,0	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	21	6	6,0	28,6
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	18	6	6,5	33,3
A számítógépek száma, db	466	164	5,8	35,2
- ezer lakosra, db	10	9	71,4	90,0

3.5.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A kistérségben érdemi K+F tevékenység jelenleg nem folyik, igazi tudásközpont vagy innováció-közvetítő szervezet nem található itt. A gávavencsellői székhelyű Felső-Dadai Térségi Fejlesztési Szövetség részben lefedi a területet – elvileg ez a szervezet mint kistérségi társulás alkalmassá válhat az innováció-közvetítő szerep ellátására.

1998 és 2002 között csak néhány kutatás-fejlesztéshez, innovatív vagy ahhoz közel álló tevékenységek végrehajtásához készült projekt valósult meg: kettő minőségbiztosítási projekt (Ibrány, Nagyhalász), egy képzési (Kemece), egy vállalati kutatási (fém szerkezetek komplex analitikai, biológiai és mikrobiológiai vizsgálata, Nyírbogdány), emellett a Felső-Dadai Térségi Fejlesztési Szövetség elkészítette kistérségi innovációs stratégiáját.

38. táblázatA Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	1	12	2
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	-	5	2
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	-	174.644	258.938
- összes megítélt támogatás, eFt	-	-	63.852	76.500
- átlagos projektnagyság, eFt	-	-	34.929	129.469
- átlagos támogatási érték, eFt	-	-	12.770	38.250
- átlagos támogatottság, %	-	-	36,6	29,5

3.6. Kisvárdai kistérség

3.6.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.6.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Magyarország északkeleti szegletében található a 32 településből álló Kisvárdai statisztikai körzet. Ez a terület magába foglalja a Rétközi kistáj északi részét, valamint a Nyírség északi, északnyugati csücskét.

Az 589,65 km² területű kistérségbe három város (Kisvárd, Záhony és Dombrád), valamint 29 község tartozik: Ajak, Anarcs, Benk, Döge, Eperjeske, Fényeslitke, Győröcske, Gyulaháza, Jéke, Kékcse, Komoró, Lövöpetri, Mándok, Mezőladány, Nyírlövő, Pap, Pátroha, Rétközberencs, Szabolcsbáka, Szabolcsveresmart, Tiszabездéd, Tizsakanyár, Tizsamogyorós, Tizsaszentmárton, Tornyospálca, Tuzsér, Újdombrád, Újkenéz és Zsurk.

39. táblázat: A Kisvárdai kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
1 - 199	1	-	124	-	-
200 - 499	1	-	491	-	-
500 - 999	6	-	4.206	-	-
1.000 - 1.999	11	-	15.448	-	-
2.000 - 2.999	6	-	13.547	-	-
3.000 - 4.999	6	2	23.980	9.076	37,8
10.000 - 19.999	1	1	18.028	18.028	100,0
Összesen	32	3	75.824	27.104	35,7

A kistérségben a települések nagysága változatos képet mutat: 11 községben 1-2 ezer fő közötti a lélekszám, 13-ban pedig kétezer fő fölötti. Nyolc község lakossága 1.000 fő alatti, a legkisebb Benk esetén ez mindössze 491 fő. Kisvárd (18 ezer fő) Mátészalka után a megye második legnagyobb „vidéki” városa. Két kisebb lélekszámú település, Dombrád (4,3 ezer) és Záhony (4,8 ezer) a kisvárosok kategóriájába tartozik. A községek közül viszonylag nagy Anarcs, Mándok és Tuzsér.

A térség a területi kiterjedtség alapján a negyedik, a népesség- és a településszám tekintetében pedig a második helyet foglalja el a megyében.

3.6.1.2. Gazdasági helyzet

Kisvárd gazdaságának alapja a mezőgazdaságra épülő élelmiszeripar (gabona-feldolgozás, malomipar, baromfi-feldolgozás, italgyártás, -palackozás). A mezőgazdasági termőterületen nagyobb mennyiségben almát, burgonyát, dohányt termesztenek; mezőgazdaságát az intenzív kultúrák átlagosnál magasabb aránya jellemzi. Egyes településeken a területükön található erdők, ill. vizek miatt jelentős a vadászat és a halászat is (Aranyosapáti, Lövöpetri, Nyírlövő, Szabolcsveresmart).

A települések ipara sokszínű, de alapvetően Kisvárdá és Tuzsér közé koncentrálódik. Ezen kívül megtalálható még a könnyűipar (fafeldolgozás, bútorgyártás, textil-, cipőipar), a kohászati, fémfeldolgozási, fényforrásgyártási tevékenység is. A térségben jelentős szállítmányozási, kereskedelmi tevékenység folyik, elsősorban a Tuzséri Ipari Park területén.

A kistérség gazdasági fejlettsége (4,57) közelíti a megyei átlagot (4,80), a legalacsonyabb Újdombrádon (3,56), átlag fölötti 12 településen – ezek közül is kiugróan magas Kisvárdán (6,04) és Záhonyban (5,94).

3.6.1.3. Infrastrukturális helyzet

A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén kiépült, a lakások bekötöttségi aránya 65%-os. A közüzemi szennyvízcsatorna-hálózat Záhonyban, Győröcskén, Mándokon, Tiszabezdén, Tuzséron, Eperjeskén, Kékcén, Fényeslitkén, Ajakon, Dombrádon, Tuzséron Kisvárdán, illetve Kékcén van részlegesen vagy teljesen kiépülve. A rendszer a lakások 32%-át érinti; szerepe jelenleg Dombrádon, Győröcskén, Mándokon, Pátróhán, Tiszabezdén, Tuzséron és Záhonyban számottevő. Az ivóvízhálózat-kiépítettsége közelíti a megyei szintet, Győröcskén és Jékén teljeskörű a lakások felszereltsége, azonban Lövépetriben, Szabolcsbákán 60% alatti.

A térség települései közúton viszonylag jól megközelíthetők. A közúti közlekedés fő útvonala a 4. számú, Budapest és Záhony közötti országos közlekedési főút, amely a települések egy részét közvetlenül érinti (Fényeslitke, Döge, Komoró), míg a többiek kisebb-nagyobb távolságra helyezkednek el. Ettől a vonaltól némileg távolabb esik Tornospálca, Aranyosapáti, Nyírlövő és Lövépetri. Ezek a települések viszont a Vásárosnaményt Záhonyval összekötő ún. „almaút” mentén helyezkednek el.

A kistérség része a záhonyi nemzetközi határátkelőhely, ahol a 4-es főút átlépi az országhatárt Ukrajna irányába. Ez az átkelőhely az ukrán-magyar határszakaszon az egyetlen nemzetközi teherforgalomra is alkalmas határállomás.

A vasúti közlekedés útvonalai a térségben a közúti útvonalakkal közel párhuzamosan húzódnak. Távolsági autóbuszjárat szinte minden településen van.

Ezer lakosra itt 188 személygépkocsi jut; a megyei átlagon felüli Fényeslitkén, Győröcskén, Jékén, Kisvárdán és Záhonyban. Relatív kevés az autó Eperjeskén, Pátróhán és Rétközberencsn.

3.6.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

A kistérség lakossága 2002 év végén 75.824 fő volt, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 13%-a. A kistérség a megye területének 10%-át foglalja el, az egy km²-nyi területre jutó lakosság szám (129 fő/km²) a megyei átlagnál magasabb népsűrűséget jelez. A kis lélekszámú települések általában ritkán lakottak, de például Záhony népsűrűsége a megyei átlagnak több mint hétszerese.

A térség lakónépességének száma 1990 óta kismértékben növekedett. Bár számottevő a migráció, a születések és halálozások egyenlege térségi szinten képes volt az elköltözések által okozott veszteséget kompenzálni, amiben fő szerepet a kedvező korstruktúra játszik: ez a megye egyik legfiatalosabb térsége. A gyermekkorúak aránya a megyeinél magasabb (21%), miközben az időskorúaké alacsonyabb (15,3%). Ebből következően az öregedési index alacsony, száz gyermekkorúra csupán 61 idős ember jut (a megyei átlag 71).

Relatív a legtöbb (25% fölötti) gyermek Nyírlövön, Mezőladányban, Rétközberencsen, Tiszabezdédén és Tunyogmatolcson él.

A kistérségben 2002-ben 4.531 munkanélkülit regisztráltak, akik a térség munkavállalási korú népességének 9,8%-át, a megyeinél valamivel kisebb részét adják. A munkanélküliség összetétele viszont kedvezőtlenebb a megyeinél: mind a pályakezdő (15,3), mind a tartós munkanélküliség (57,4) aránya magasabb. A 180 napnál régebben állástalanok aránya 70%-nál több Győröcskén, Mándokon, Rétközberencsen és Szabolcsveresmarton, míg a pályakezdő munkanélküliség aránya kiugró, 20% fölötti Fényeslitke, Komoró, Tuzsér és Újkenéz településeken.

3.6.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.6.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A térségben 2002. év végén 4,4 ezer vállalkozás működött, a társas vállalkozásokon belül 1.525 betéti társaság, 354 korlátolt felelősségű társaság, 28 szövetkezet és 6 részvénytársaság; az egyéni vállalkozások köre 2.430-at tett ki.

40. táblázat: Vállalkozási struktúra a Kisvárdai kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a	
			megyei	kistérségi	
%-ában					
A működő vállalkozások száma	4.379	2.744	12,1	62,7	
Ebből: ipari	177	111	5,8	62,7	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	26	53	118,2	203,8	
- egyéni vállalkozás	32	48	80,0	150,0	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	1.025	595	9,5	58,0
10 – 19		53	35	8,9	66,0
20 – 49		32	21	9,0	65,6
50 – 249		16	11	8,1	68,7
250 –		3	3	10,0	100,0

A vállalkozások elterjedtsége nagyobb, mint a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átlag. Ezer lakosra 58 regisztrált vállalkozás jut – különösen magas a vállalkozássűrűség Kisvárdán, Záhonyban és Tiszabezdédén, míg Rétközberencsen 20 alatti a mutató értéke. Kisvárdai centrum szerepét mutatja, hogy a városban több mint 2,2 ezer vállalkozás telepedett le.

A térség településeinek nagy része beletarozik a Záhony és Térsége Vállalkozási Övezetbe. Záhony „Kelet kapuja” szerepköre következtében a vasúti szállítással összefüggő tevékenységek igen jelentősek és fontosak a körzetben. A MÁV a térség talán legnagyobb munkáltatója a kapcsolódó egységeket is beleértve. Mindezek alapján nem meglepő, hogy a logisztikai, illetve a kereskedelmi, egyéb szolgáltatási tevékenységet folytató gazdálkodók túlsúlyban vannak a térség vállalkozásai között.

A vállalkozói övezet³⁶ jelenthetne előnyt az új befektetések számára, azonban eddig nem vonzott jelentős új befektetőket a térségbe.

3.6.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Győröcske kivételével minden településen működik postahivatal. A térségközpontban, Kisvárdán 5 kereskedelmi bank (OTP, Konzumbank, Takarékszövetkezet, Kereskedelmi és Hitelbank, Postabank) képvisellete is megtalálható, míg a másik két városban, Dombrádon az OTP és a Takarékszövetkezet van jelen, Záhonyban pedig a Postabank, az OTP és egy takarékszövetkezet működik. Ezen kívül Dögén, Gyulaházán, Fényeslitkén, Jékén és Tuzséron van valamelyik takarékszövetkezet fiókja.

Hivatalosan nincs a kistérségben sem inkubátorház, sem innovációs központ, bár Záhonyban inkubációs tevékenység folyik. Az országban elsőként létrehozott Záhony és Térsége Vállalkozási Övezet területén két ipari park (Tuzsér, Záhony), logisztikai központ (Záhony), valamint több közvámraktár található. Az Övezet adta előnyök igazi kiugrást eddig nem biztosítottak, a rossz elérhetőségi viszonyokat, a képzett munkaerő hiányát, a terület fejletlenségét a nyújtott kedvezmények nem tudták kompenzálni, így a várt jelentős befektetői érdeklődés elmaradt. A gyengeségek ellenére a térségben jelentős logisztikai szolgáltatási, raktározási és csomagolási tevékenység folyik.

A telekommunikációs helyzetet vizsgálva ki kell emelni, hogy Nyírlövön és Lövöpetriben nincs távbeszélő fővonal, itt a szolgáltató mobilközpontot helyezett el. Ennek következtében e települések az Internet-hálózatba sem tudnak bekapcsolódni. ISDN-vonalakkal a legtöbb település rendelkezik. Az összes településen működik legalább kettő mobil-szolgáltató hálózat, sőt a települések túlnyomó többségében mindhárom szolgáltató elérhető. A távbeszélő fővonalak ezer lakosra jutó száma 191, Kisvárdán és Záhonyban átlag fölötti.

Kábeltelevízió-hálózattal négy település, Jéke, Záhony, Kisvárdá és Fényeslitke rendelkezik. Teleház szintén négy településen, Gyulaházán, Tiszakanyáron, Fényeslitkén és Tornyospálcán működik.

3.6.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

Kisvárdá térségében az iskolai végzettség a többi kistérséggel összehasonlítva viszonylag kedvező, ami különösen az általános iskola első osztályát sem elvégzettek alacsonyabb arányában mutatkozik meg. (Kivételt képez egy határmenti, lassan elnéptelenedő kistélepülés, Győröcske). Az érettségizettek súlya a megyei átlagnál is nagyobb Fényeslitkén, Kisvárdán és Záhonyban.

---

³⁶ A vállalkozási övezet (különleges gazdasági övezet és más hasonló elnevezésekkel illetett gazdaságpolitikai elképzelés) megvalósítása először a '80-as évek második felében vetődött fel Magyarországon, arra az elgondolásra alapozva, hogy különleges (egyedi) gazdasági feltételrendszer megvalósításával ugrásszerűen fokozhatók a teljesítmények pl. a határzónákban. A vállalkozási övezetek létesítése a Kormány 1995 júniusában hozott határozatához köthető, amely rendelkezett – kísérleti jelleggel – a Záhony és Térsége Vállalkozási Övezet létrehozásáról.

A felsőfokú végzettségük tekintetében a nyíregyházi térséget követően itt a legjobb a helyzet, köszönhetően Kisvárdára és Záhony kiváló mutatóinak. A többi település esetén viszont igen nagy a szóródás, a 25-x évesek körében a legalacsonyabb a súlyuk Győröcskén (1,14%), a legmagasabb Mezőladányban (4,43%).

41. táblázat: Iskolai végzettség a Kisvárdai kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
% -ában				
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	614	86	10,2	14,0
- aránya a 10-x évesek körében, %	0,92	0,35	79,3	38,0
A legalább általános iskolai végzettségük száma, fő	20.469	6.048	13,6	29,5
- aránya a 15-x évesek körében, %	33,43	26,85	106,1	80,3
A legalább érettségizettek száma, fő	15.173	8.127	12,3	53,6
- aránya a 18-x évesek körében, %	26,16	38,47	95,3	147,1
A diplomások száma, fő	3.356	2.128	10,7	63,4
- aránya a 25-x évesek körében, %	7,05	12,32	84,5	174,8

Óvoda Győröcskén, alsó tagozatos általános iskolai oktatás Győröcskén és Zsurkon hiányzik, a többi településen Jéke kivételével mindenhol működik általános iskola felső tagozattal; Nyírlövő és Lövépári községek közösen üzemeltetik iskolájukat. Középszintű oktatás a térség városaiban, valamint szakközépszintű Gyulaházán folyik. Szakiskolai képzésre Kisvárdán és Gyulaházán van lehetőség. Felsőoktatási intézmények – a Gábor Dénes Főiskola Kisvárdára kihelyezett Konzultációs Központján kívül – legközelebb a megyeszékhelyen, Nyíregyházán találhatóak.

42. táblázat: Közoktatási rendszer a Kisvárdai kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
% -ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	9.197	3.404	14,2	37,0
- szakiskolai	918	811	10,3	88,3
- szakközépszintű	2.705	2.673	12,0	98,8
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	549	549	14,2	100,0
- felnőttoktatási	199	199	13,5	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	51	21	14,5	41,2
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	29	18	10,5	62,1
A számítógépek száma, db	911	543	11,3	59,6
- ezer lakosra, db	12	23	85,7	191,7

A közoktatási intézmények számítógéppel relatíve jól ellátottak, azonban internetezni csak a települések mintegy felében lehet. Könyvtárral a térségben minden település rendelkezik, ezek legtöbbjében van számítástechnika felszerelés.

3.6.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

Kisvárdán működik kutatóközpont: a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrumának Teichmann Vilmos Kutatóintézete, amely mezőgazdasági kutatással foglalkozik.

Az 1998 és 2002 közötti időszakban itt is csak néhány innovációs projekt valósult meg: 4 minőségbiztosítási (mind Kisvárdán), egy takarmánykeverő üzem technológiai korszerűsítése (Dombrád), valamint néhány tanulmány elkészítése és innovációs rendezvény szervezése. A térségben működő három önkormányzati kistérségi társulás elkészítette innovációs stratégiáját.

43. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Kisvárdai kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	-	10	9
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	-	6	8
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	-	178.578	199.265
- összes megítélt támogatás, eFt	-	-	66.388	59.604
- átlagos projektnagyság, eFt	-	-	29.763	24.908
- átlagos támogatási érték, eFt	-	-	11.065	7.451
- átlagos támogatottság, %	-	-	37,2	29,9

A kistérség több területfejlesztéssel, ill. gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szervezettel rendelkezik, melyek innováció-közvetítő szerepet tölthetnek be:

- Felső-Szabolcsi Térségi Fejlesztési Társulás – Záhony
- Első-Szabolcsi Térségi Fejlesztési Társulás – Fényeslitke
- Nyírvidék Térségi Fejlesztési Egyesület – Kisvárdá
- Záhony és Térsége Fejlesztési Kft. (1995-ben alakult a Záhony és Térsége Vállalkozási Övezet kialakítására vonatkozó fejlesztési program elkészítésére és megvalósítására).
- Záhonyi Vállalkozási Övezet Szolgáltató Kht.(2003);.
- KIÚT Térségfejlesztési Egyesület (2000).

3.7. Mátészalkai kistérség

3.7.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.7.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Magyarország keleti szegletében, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye délkeleti részén található a Mátészalkai statisztikai körzetet alkotó 26 település. Ez a kistérség három természetföldrajzi kistáj egy-egy részletét fedi le. Hét település a Délkelet-Nyírség, kilenc az Északkelet-Nyírség, tíz pedig a Szatmári-síkság területére esik.

A 624,74 km² területű kistérségbe a következő települések tartoznak: Fábiánháza, Fülöpösdaróc, Géberjén, Győrtelek, Hodász, Jármí, Kántorjánosi, Kocsord, Mátészalka, Mérc, Nagydobos, Nagyecsed, Nyírcsaholy, Nyírkáta, Nyírmeggyes, Nyírparasznya, Ópályi, Ökörítőfülpös, Ór, Papos, Rápolton, Szamoskér, Szamosszeg, Tiborszállás, Vaja, Vállaj.

44. táblázat: A Mátészalkai kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
1 - 199	1	-	172	-	-
200 - 499	2	-	785	-	-
500 - 999	3	-	2.379	-	-
1.000 - 1.999	7	-	10.307	-	-
2.000 - 2.999	7	-	15.870	-	-
3.000 - 4.999	4	-	13.385	-	-
5.000 - 9.999	1	1	6.868	6.868	100,0
10.000 - 19.999	1	1	18.558	18.558	100,0
Összesen	26	2	68.324	25.426	37,2

A kistérségben mind kisebb, mind viszonylag nagyobb falvak megtalálhatók. Hét településen 1-2 ezer fő közötti a lélekszám, 11 településen pedig kétezer fölötti. Hat község lakosság száma nem éri el az ezret, a legkisebb községben, Rápolton 2003. év elején mindössze 172 fő lakott.

A központi szerepet betöltő Mátészalka 18,8 ezer fős népességével Nyíregyháza után a megye második legnagyobb városa; a másik városi rangú településen, Nagyecsedben mintegy 6,9 ezren élnek. A községek között viszonylag nagyoknak számít Hodász, Kocsord, Ópályi és Vaja.

A Mátészalkai kistérség mind területét, mind lakosság számát tekintve a harmadik legnagyobb a megyében.

3.7.1.2. Gazdasági helyzet

Ez a kistérség a megyében Nyíregyháza után az egyik leginkább iparosodott terület. Az ipari tevékenységek között a bútorgyártás, az optikai műszerek gyártása, a fémfeldolgozás, valamint az élelmiszeripar (zöldség-, gyümölcs-feldolgozás, hús- és tejfeldolgozás, sütőipar) dominál.

A mezőgazdasági terület legnagyobb része szántó, de nem elhanyagolható az erdőszűcség sem. A gyümölcsstermesztés mértéke a megyei átlagnak felel meg. Az állattartáson belül a szarvasmarha- és juhtenyésztés jellemző.

A gazdasági fejlettség tekintében nagy a szóródás a térség települései között. A kistérségi átlag (4,28) számottevően kisebb a megyeinél, ezen belül öt községben nem éri el a 4,0-t (a legkisebb – 3,17 – Rápolton), Jármiban és Kocsordon 5,0 fölötti, Mátészalkán 6,33.

3.7.1.3. Fizikai infrastruktúra

A legfontosabb infrastrukturális elemek jelen vannak a kistérségben. A vezetékes gázfogyasztó lakások hányada a megyében 63,5%, a kistérségben 56,6%.

A közüzemii vízvezeték hálózatba bekapcsolt lakások részaránya (88%) közelíti a megyei szintet, a szennyvízhálózatba bekapcsolt lakásoké (27%) attól elmarad. A lakások vezetékes ivóvíz-ellátottsága egyedül Mátészalkán teljes, két településen, Rápolton és Szamoskőren viszont alig haladja meg a 60%-ot. Közcsatorna a 26 település közül 12-ben van: Fülpösdaróc, Géberjén, Győrtelek, Kántorjánosi, Kocsord, Mátészalka, Nagydobos, Nyírparasznya, Ópályi, Ór, Szamoszeg és Vaja. A lakások rákötöttsége Kocsordon, Mátészalkán és Vaján legalább 50%-os.

A települések között viszonylag jól megközelíthetők, vasútállomás 15 településen nincs. Helyközi autóbusz-járat csupán Tiborszállást nem érinti itt viszont van vasútállomás).

Ezer lakosra a térségben 198 személygépkocsi jut – legtöbb Jármiban, Mátészalkán és Nyírmeggyesen, legkevesebb Mérken, Rápolton és Tiborszálláson.

A kistérség közúthálózatában a mellékutak dominálnak. Magas a rossz burkolatállapotú utak aránya. A közutakon az utóbbi években jelentősen növekedett a személy- és teherforgalom, s ezzel emelkedett a balesetveszély és a zaj.

3.7.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális tényezők

Lakossága 2002 év végén 68.324 fő volt, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 11,6%-át teszi ki. Központja Mátészalka, a megye második legnagyobb városa. A kistérség a megye területének 10,5%-át foglalja el, vagyis az egy km²-nyi területre jutó lakosság szám a megyeinél (109 fő/km²) magasabb népsűrűséget jelez. A kis lélekszámú települések általában ritkán lakottak, de a települések felének népsűrűsége magasabb a megyei átlagnál, míg több kistérségi település (Nyírkáta, Tiborszállás) a megyei átlag felét sem éri el.

A térség lakónépessége a kilencvenes évek elején még igen mérsékelten fogyott, a kilencvenes évek második felétől viszont kismértékben bővült. A legutóbbi évtizedben a vándorlási egyenleg megfordult, pozitívvá vált, döntően Mátészalka kistérségi centrum helyzetének erősödése következtében. A természetes népmozgalom ugyanakkor mára negatív előjelű.

A korstruktúra a megyeihez hasonlóan kedvezően alakul. A gyermekkorúak aránya 19,6%, az időskorúaké (a 60 éveseké és az ennél idősebbeké) 16,5%.

A térség jelentős részét alkotó roma lakosság aránya az összlakosságon belül becslések szerint 12-13%, ezen belül Hodász, Kántorjánosi, Ópályi esetében meghaladja a 15%-ot (a megyei mutató 12,5% körüli).

A jövedelmi szint elmarad a megyei átlagtól. A térségben a népesség gazdasági aktivása (az aktív keresők aránya) 23,9%, ami csak a negyedik érték a megyében. Ennek egyik oka a magas munkanélküliség és a fiatalos korstruktúra.

2002-ben a térségben regisztráltaknak több mint fele (54%-a) volt 180 napnál is régebben állástalan; különösen súlyos a helyzet (60% fölötti) Győrtelek, Hodász, Ópályi, Szamoszeg és Vállaj esetében. A megyei átlagnál magasabb a pályakezdő munkanélküliek aránya is (11,4%), itt Fábíánháza, Jármí és Nagydobos községek helyzete a legproblémásabb.

3.7.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.7.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A Mátészalkai kistérség vállalkozói körét 2002. év végén 3.280 egység alkotta, ezen belül 524 bt., 357 kft., 18 szövetkezet, 9 rt. és 2.326 egyéni vállalkozás. A vállalkozói aktivitás (az ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma) alapján a harmadik helyezést éri el a megyében (48 db/ezer fő). E vállalkozások közül – nem számítva a Nyíregyházi kistérséget – itt található a legtöbb iparban, építőiparban tevékenykedő vállalkozás (279); ezek nagyrészt Mátészalkán működnek.

45. táblázat: Vállalkozási struktúra a Mátészalkai kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a	
			megyei	kistérségi	
%-ában					
A működő vállalkozások száma	3.280	1.747	9,1	53,3	
Ebből: ipari	259	169	8,5	65,3	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	14	22	63,6	157,1	
- egyéni vállalkozás	34	47	85,0	138,2	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	1.036	582	9,6	56,2
10 – 19		48	26	8,1	54,2
20 – 49		33	22	9,2	66,7
50 – 249		22	17	11,1	77,3
250 –		1	1	3,3	100,0

A kilencvenes évek elejétől megkezdődött a cégek átalakulása és a privatizáció, melynek során a térségben talán legszemléletesebb változáson a MOM Mátészalkai Gyára esett át. Először MOM Mechanikai és Optikai Rt-vé alakult 92%-os állami tulajdonnal, majd létrejött a Buchmann-MOM Kft. Belga többségi tulajdonnal, a Carl Zeiss Hungária Optikai Kft. 100%-os német tulajdonnal, a MOM Vízméréstechnikai Rt. 100% magán tulajdonnal.

A Mátészalkai Ipari Park területén működő üzemek egy része csődbe ment, míg másik részének sikerült talpon maradni, sőt tökebevonással fejlődni. A MOM privatizációja után létrejött „utódvállalatok” megtartották és korszerűsítették termékeiket, technológiájukat, új termékek telepítésével (pl. gépkocsi visszapillantó tükrök) szélesedett az Ipari Parkban működő cégek termelési profilja. Mára már az e cégek által foglalkoztatott összes dolgozó létszám közel azonos a privatizáció előtti létszámmal. A külföldi tőke a térségben csak Mátészalkán telepedett le.

3.7.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

A telekommunikációs infrastruktúra-ellátottság terén megközelítőleg a megyei adatok jellemzőek a kistérségre. A megyében az 1000 lakosra jutó távbeszélő fővonalak száma 229, ehhez képest a kistérségi ellátottság 221. A kistelepüléseken ISDN vonalak és minőségi telefonszolgáltatás, szélessávú Internet hozzáférés szinte kizárólag az önkormányzatoknál és a teleházakban (Fábiánháza, Géberjén, Jármí, Nagydobos, Nyírmeggyes, Ópályi, Vaja) lehetséges. Hat önkormányzatnál nincs megfelelő minőségű telefon-, illetve Internet-ellátás. A kistérségben Mátészalka, Tiborszállás, Papos, Jármí, Nyírmeggyes, Kocsord, Kántorjánosi településeken elérhető a kábel TV szolgáltatás, ezen kábelhálózatok azonban nem alkalmasak a szélessávú Internet, illetve egyéb digitális szolgáltatások nyújtására. A mobil telefon rendszerek szolgáltatásai (20;30;70) minden településen elérhetőek.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 8 ipari parkja közül egy található a térségben, Mátészalkán. A park 78 ha területű, ebből szabad 27 ha. A területen működő vállalkozások a következők: Carl Zeiss Hungaria Optikai Kft., Hoya Szemüveglencsegyártó Magyarország Kft., MOM Vízméréstechnikai Kft., Schott Desag Hungaria Kft., Sandra form Bútoripari Kft. és a Sandra Kárpitos Rt. (120 fő). Az ipari park a város központjától alig néhány percre helyezkedik el. Megközelíthető a 471-es és a 49-es számú útról. A vasútállomástól 1,5 km-re található.

Mátészalkán Közép-Kelet-Európában is meghatározó szerepet betöltő optikai termékeket gyártó vállalkozások működnek, melyek optomechatronikai klasztert hoztak létre.

3.7.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A kistérségben a lakosság képzettségi színvonala elmarad a megyei átlagtól: másfélszeres az általános iskola első osztályát sem végzettek aránya, a 8 általánost befejezettek a megyeivel azonos, az érettségizetteké azonban annak csak 88%-a. A két város közül Nagyecsed mutatói a kedvezőtlen helyzetű községekéhez hasonlóak, Mátészalkáé viszont minden tekintetben jobbak.

A legalacsonyabb képzettségi kategóriát tekintve Fülöpösdaróc, Győrtelek, Hodász, Kántorjánosi és Rápolc helyzete a legkedvezőtlenebb (5% fölötti), az érettségi vonatkozásában csupán Mátészalka (45%) haladja meg a megyei átlagot (27%), illetve a szomszédságában lévő Jármí közelíti azt (25%). A nyolc általánost végzettek aránya a megyei 80%-kal szemben 71%, a középszintű végzettség 18% (a megyei 28%), az egyetemi / főiskolai oklevéllel rendelkezőké 4% (a megyében 8%); ha a 25 évet elérő korcsoportot nézzük, arányuk a megyeinek 82%-a.

A diplomások hattizede mátészalkai, a másik város, Nagyecsed mutatója a kistérségi átlag alatti (a kistérségi átlag fölötti érték csupán két település, Vállaj és Jármí esetében fordul elő).

46. táblázat: Iskolai végzettség a Mátészalkai kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a megyei	A városok a kistérségi
			% -ában	
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	1.124	132	18,6	11,7
- aránya a 10-x évesek körében, %	1,84	0,57	158,6	31,0
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	17.526	5.537	11,7	31,6
- aránya a 15-x évesek körében, %	31,42	26,17	99,7	83,3
A legalább érettségizettek száma, fő	12.681	7.324	10,3	57,8
- aránya a 18-x évesek körében, %	24,10	37,19	87,8	154,3
A diplomások száma, fő	3.011	1.913	9,6	63,5
- aránya a 25-x évesek körében, %	6,86	11,64	82,3	169,7

Az óvodai és az általános iskolai oktatás hiányzik Fülöpösön és Rápolton. Három településen, Fábíánházán, Paposon és Rápolton nincs általános iskola felsőtagozattal, ezeken a településeken könyvtár sincsen.

47. táblázat: Közoktatási rendszer a Mátészalkai kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a megyei	A városok a kistérségi
			% -ában	
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	7.723	2.916	11,9	37,8
- szakiskolai	1.098	1.077	12,3	98,1
- szakközépiskolai	2.487	2.487	11,1	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	411	411	10,6	100,0
- felnőttoktatási	177	177	12,0	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	36	12	10,3	33,3
Internettel ellátott feladat- ellátási helyek száma	32	15	11,6	46,9
A számítógépek száma, db	891	603	11,1	67,7
- ezer lakosra, db	13	24	92,9	184,6

Gimnázium a térségközpontban és Nagyecsedben működik, a környező településekről ide vagy Nyíregyházára járnak a tanulók. Szakközépiskolai oktatás csak Mátészalkán, szakiskolai emellett Nagydoboson folyik. Főiskolai szintű képzésre a kistérségben belül Mátészalkán a Gábor Dénes Főiskola kihelyezett rendszerében van lehetőség.

A közoktatási intézmények számítástechnikai felszereltsége átlagos. Az általános iskola nélküli 5 településen kívül nincs internetes lehetőség Hodászon, Szamoskéren, Tiborszálláson és Vállajban.

3.7.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A tudásközpontok megyei adatbázisában szereplő intézmények közül egy működik a kistérségben, a Gábor Dénes Főiskola. A Főiskola tevékenysége kizárólagosan az oktatásra korlátozódik, kutatási tevékenységet nem végez. Kutatóintézet nincs a kistérségben.

1998 és 2002 között a térségben a következő típusú innovációs projektek valósultak meg a Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanács támogatásával:

- Minőségbiztosítási rendszer bevezetése (Vaja, Mátészalka, Ökörtófülpös);
- Technológia-fejlesztés (Mátészalka);
- Tanulmányok, képzések, rendezvények (Mátészalka).

2003-ban elkészült a kistérségre vonatkozó innovációs stratégia.

A kistérségben innováció-közvetítő tevékenységgel részben a mátészalkai székhellyel működő Szatmári Területfejlesztési Szövetség, részben az Ipari Park üzemeltetője foglalkozik.

48. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Mátészalkai kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	1	17	7
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	1	1	4
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	137.002	51.200	412.283
- összes megítélt támogatás, eFt	-	50.000	20.000	49.500
- átlagos projektnagyság, eFt	-	137.002	51.200	103.071
- átlagos támogatási érték, eFt	-	50.000	20.000	12.375
- átlagos támogatottság, %	-	36,5	39,1	12,0

3.8. Nagykállói kistérség

3.8.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.8.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

A Közép-Nyírség déli részén található az a 9 település, amely a Nagykállói statisztikai körzetet alkotja. Az 518,29 km² területű térséget két város (Nagykálló és Újfehértó), valamint hét község alkotja: Balkány, Biri, Bököny, Érpatak, Geszteréd, Kállósemjén, és Szakoly.

49. táblázat: A Nagykállói kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
1.000 - 1.999	3	-	5.055	-	-
2.000 - 2.999	1	-	2.902	-	-
3.000 - 4.999	2	-	7.256	-	-
5.000 - 9.999	1	-	6.768	-	-
10.000 - 19.999	2	2	24.448	24.448	100,0
Összesen	9	2	46.429	24.448	52,7

A két város közepes nagyságú, a térségközpontot betöltő Nagykállóban 10,7 ezer, az alközponti szerepű Újfehértón 13,7 ezer a lakosságszám. Az itt lévő községek megyei viszonylatban nagynak tekinthetők: a legkisebb 3 település (Biri, Érpatak, Geszteréd) 1000-2000 lakosságszámú, Szakoly lélekszáma 2,9 ezer, Bökönyé 3,3 ezer, Kállósemjéné közel négyezer, míg a Balkányban élők száma 6,7-6,8 ezer.

Fentiek alapján látható, hogy bár terület és településszám tekintetében a kistérség az utolsó harmadba tartozik, a népességszám vonatkozásában előkelő helyet foglal el: a 4. legnagyobb a megyei térségek között.

3.8.1.2. Gazdasági helyzet

A térség gazdasági szerkezetére a mezőgazdaság túlsúlya jellemző annak ellenére, hogy a növénytermesztéshez a talajadottságok gyengék. Meghatározó a gyümölcs, a dohány és néhány zöldségféle termesztése, az állattartáson belül pedig a juhtenyésztés dominál. Az ipari ágazatok közül jellemző a könnyűipar (cipőipar, textilipar), valamint a mezőgazdasági termékfeldolgozás.

9 települése közül kettő komplex gazdasági fejlettségi mutatója magasabb a megyei átlagnál (Nagykállóban 5,83, Biriben 5,00), 4,0 alatti Geszteréden és Érpatakon, de a városi státuszú Újfehértón is csak 4,72. A kistérségi átlag 4,49.

3.8.1.3. Fizikai infrastruktúra

A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén kiépült, a lakások bekötöttségi aránya 60%-os.

Közcsatorna-hálózat a térségben hat településen, Balkányban, Biriben, Kállósemjénben, Nagykállóban, Szakolyban és Újfehértón van, de Nagykálló kivételével mindenhol nagyon alacsony a lakás-bekötöttségi arány (a kistérségi átlag 21%). A közüzemi vízvezetékekkel való ellátottság átlagos szintű, ezen belül Nagykállóban 100%-os, s mindenhol eléri a 80%-ot.

A települések közúton viszonylag jól megközelíthetőek; a távolsági buszok útvonalából egyik település sem esik ki. Vasútállomással a 9 település közül 3 nem rendelkezik: Érpatak, Geszteréd és Szakoly.

188 személygépkocsi jut a térség ezer lakosára – a megyei átlagnál több Biriben és Nagykállóban, a legkevesebb (136) Bökönyben.

3.8.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális helyzet

A kistérségben 2002. év végén 46.429 fő lakott, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 8 %-a. A térség a megye területének mindössze 8,7 %-át foglalja el, az egy km²-nyi területre jutó lakosság szám térségi átlagban (90 fő/km²) alacsonyabb népsűrűségű a megyét jellemzőnél.

A térség lakónépessége az 1980-as években még fogyó volt, a '90-es évektől azonban mind a születések-halálozások egyenlege, mind a vándorlási mérleg pozitív. A korstruktúra a megyei átlagtól csak néhány tized százalékponttal tér el. A gyermekkorúak aránya 20%, az időskorúaké (a 60 éveseké és az ennél idősebbeké) 17%. A lakosság több mint ötöde legfeljebb 14 éves Balkányban, Bökönyben, Érpatakon és Újfehértón, miközben a térségi átlagnál több az idős ember Biri, Érpatak, Geszteréd és Kállósemjén községekben.

A kistérségben 2002-ben 2.274 munkanélkülit regisztráltak, akik a munkavállalási korú népességnek 8%-át, a megyeinél (10%) valamivel kisebb részét adják. A munkanélküliség a térségben is csökkenő, de vannak olyan települések, ahol a munkanélküliség mértéke a megyeinél jóval magasabb, pl. Biriben és Balkányban közel 15%-os.

Nagyon magas a tartósan munkanélküliek aránya (53,4%); 2002-ben a regisztráltak mintegy kétharmada 180 napnál is régebben állástalan volt Balkányban, Biriben és Geszteréden. A pályakezdő munkanélküliség súlya egy százalékponttal a megyei szint alatt maradt, de így is minden tizedik munkanélküli ebbe a kategóriába tartozik. Legsúlyosabb a helyzet Szakolyban (16,1%).

3.8.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.8.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A térségben 1.640 egyéni és 538 társas vállalkozás működik, utóbbiakon belül a legtöbb betéti (304) vagy korlátolt felelősségű (197) társaság formájában. A klasszikus szervezettípusok között többek között megjelenik a szövetkezet (20) is. Az egyetlen részvénytársaság Balkányban telepedett le.

50. táblázat: Vállalkozási struktúra a Nagykállói kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a	
			megyei	kistérségi	
% -ában					
A működő vállalkozások száma	2.178	1.374	6,0	63,1	
Ebből: ipari	210	157	6,9	75,8	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	12	14	54,6	116,7	
- egyéni vállalkozás	35	42	87,5	120,0	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	703	442	6,5	62,9
10 – 19		36	28	6,1	77,8
20 – 49		18	13	5,0	72,2
50 – 249		10	7	5,1	70,0
250 –		1	1	33,3	100,0

A térségben a vállalkozások elterjedtsége kisebb, mint az egyébként is mérsékelt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átlag. Ezer lakosra 47 működő vállalkozás jut a gazdasági szervezeteket székhelyük szerint nyilvántartó regiszterek adatai alapján. Átlag fölötti a vállalkozássűrűség Nagykállóban, Biriben és Újfehértón.

Külföldi tulajdonú termelő vállalat Nagykállóban (Benetton, Olaszország) és Újfehértón (Trokkenfruit Kft., Ausztria) telepedett le.

3.8.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Minden településen van postahivatal. Az OTP Bank Balkányban, Nagykállóban és Újfehértón működtet kirendeltséget, ezen kívül még négy településen, Biriben, Érpatakon, Kállósejnyben és Újfehértón találhatóak különféle takarékszövetkezet-fiókok.

Érpatakon és Szakolyban nincs távbeszélő fővonal, itt a szolgáltató mobilközpontokat helyezett el. Ennek következtében e települések az Internet-hálózatba sem tudnak bekapcsolódni. ISDN-vonalakkal hét település, Balkány, Biri, Bököny, Geszteréd, Kállósejny, Nagykálló és Újfehértó rendelkezik; itt megoldott az Internet-elérés is. Ezer lakosra viszonylag kevés, mindössze 191 távbeszélő fővonal jut.

A mobiltelefon-rendszerek működése terén is vannak hiányosságok, ugyanis egyes településeken csak a Pannon vagy a Westel hálózata működik (Bököny, Érpatak, Geszteréd).

Kábeltelevízió-hálózat három településen, Nagykállóban, Szakolyban és Újfehértón épült ki. Telehálózattal három település, Biri, Bököny és Szakoly rendelkezik.

3.8.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A kistérségben a lakosság képzettségi színvonala sajátos: mind a teljesen képzetlenek, mind pedig az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek a megyei átlagnál kisebb súlyt képviselnek, ugyanakkor az általános iskola 8 osztályát befejezettek részaránya nagyobb.

Szakolyban az általános iskola első osztályát sem végzettek aránya kiugróan magas (3%), míg relatíve legtöbb érettségizett Nagykállóban (31%) és Újfehértón (20%) él. A 25-x éves korosztályból csak Nagykállóban magasabb a diplomások aránya a megyei szintnél.

A népesség mintegy 24%-a még a nyolc általánost sem végezte el, 27%-a nyolc általánost, 13%-a középiskolát végzett érettségi nélkül. A térségben élők mindössze 9%-a érettségizett, egyetemi vagy főiskolai diplomával pedig 3%-uk rendelkezik. A nők képzettségi színvonala a férfiakénál jobb.

51. táblázat: Iskolai végzettség a Nagykállói kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
%-ában				
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	391	121	6,5	30,9
- aránya a 10-x évesek körében, %	0,96	0,57	82,8	59,4
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	13.964	6.791	9,3	48,6
- aránya a 15-x évesek körében, %	37,71	35,44	119,7	94,0
A legalább érettségizettek száma, fő	6.767	4.457	5,5	65,9
- aránya a 18-x évesek körében, %	19,41	24,97	70,7	128,6
A diplomások száma, fő	1.435	935	4,6	65,2
- aránya a 25-x évesek körében, %	4,92	6,25	59,0	127,0

A térség minden településen van óvoda, általános iskola felsőtagozattal, Nagykállóban kettő is. Gimnáziumi és szakközépiskolai oktatás a két városban, szakiskolai Szakolyban folyik. Felsőoktatási intézmények legközelebb Nyíregyházán és Debrecenben találhatóak.

A közoktatási intézmények számítógéppel átlagosan jól ellátottak, internetezni 2002-ben Biri és Kállósemjén iskolásai nem tudtak a tanintézményben.

52. táblázat: Közoktatási rendszer a Nagykállói kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
%-ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	5.450	2.825	8,4	51,8
- szakiskolai	445	273	5,0	61,3
- szakközépiskolai	1.687	1.687	7,5	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	215	215	5,6	100,0
- felnőttoktatási	61	26	4,1	42,6
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	26	14	7,4	53,8
Internetellátott feladatellátási helyek száma	21	14	7,6	66,7
A számítógépek száma, db	506	323	6,3	63,8
- ezer lakosra, db	11	13	78,6	118,2

Könyvtárral a térség valamennyi települése rendelkezik, ezek közül csak kettőben, Biriben és Geszteréden nincs számítástechnikai felszerelés.

3.8.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A térségben említésre méltó kutató-fejlesztő munkát az Újfehértón működő Gyümölcsstermesztési Kutató és Szaktanácsadó Kht. végez, melynek kutatómunkája már több évtizedes múltra tekint vissza. A társaság leginkább kertészeti termékekkel, megfelelő fajtákkal és technológiákkal kapcsolatos kutatásokkal foglalkozik; szakemberei nemzetközileg is elismert eredményeket értek el meggy tájszelekció terén.

1998 és 2002 között a Nyíregyházi kistérség után itt volt a legtöbb MFC-típusú projekt. Ezek egy része minőségbiztosítási rendszer kiépítését célozta meg (Nagykálló, Újfehértó), képzésre, tanulmány-készítésre irányult. Technológia-fejlesztés Újfehértón valósult meg (főként az itt lévő kutatóintézet keretében).

A kistérségben innováció-közvetítő tevékenységre potenciálisan alkalmas lehet a szakolyi székhellyel működő Dél-Nyírségi Térségi Fejlesztési Társulás.

53. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Nagykállói kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	5	1	17	3
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	2	-	3	3
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, mFt	12.961	-	143.807	58.793
- összes megítélt támogatás, mFt	11.664	-	24.895	19.832
- átlagos projektnagyság, mFt	6.481	-	47.936	19.598
- átlagos támogatási érték, mFt	5.832	-	8.298	6.611
- átlagos támogatottság, %	90,0	-	17,3	33,7

3.9. Nyírbátori kistérség

3.9.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.9.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

A megye délkeleti szegletében, a Nyírség déli részén, Hajdú-Bihar megyével és Romániával határosan terül el a Nyírbátori statisztikai körzetet alkotó 20 település. 695,94 km² nagyságú, területi kiterjedtsége alapján a megyében a 2. legnagyobb kistérségbe az alábbi települések tartoznak: Bátorliget, Encsencs, Kisléta, Máriapócs, Nyírbátor, Nyírbéltek, Nyírbogát, Nyírcsászári, Nyírderzs, Nyírgelse, Nyírgyulaj, Nyírlugos, Nyírmihálydi, Nyírpilis, Nyírvasvári, Ömböly, Penészlek, Piricse, Pócspetri, Terem.

54. táblázat: A Nyírbátori kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
200 - 499	1	-	466	-	-
500 - 999	4	-	2.852	-	-
1.000 - 1.999	7	-	11.149	-	-
2.000 - 2.999	6	1	14.334	2.172	100,0
3.000 - 4.999	1	-	3.334	-	-
10.000 - 19.999	1	1	13.389	13.389	100,0
Összesen	20	2	45.624	15.561	34,1

A kistérséget nagyobb számban közepes lélekszámú községek alkotják, hét településen 1-2 ezer fő közötti a lélekszám. Öt falu lakossága ezer fő alatti, a legkisebb Ömböly esetén mindössze 466 fő. Az itt lévő két város közül Nyírbátor lélekszámát tekintve a megye hatodik legnagyobb városa 13,4 ezer fővel, míg Máriapócs a legkisebb alig több mint 2 ezer lakosával. A községek között Nyírbéltek, Nyírbogát és Nyírlugos számít viszonylag nagyoknak. A kistérség a népesség- és a településszám alapján közepes nagyságúnak tekinthető a megyében.

3.9.1.2. Gazdasági helyzet

A térségben kiemelkedően sok az erdő, a szántó részesedése kisebb, sőt a gyümölcsös, a rét-legelő művelési ágak aránya sem éri el a megyei szintet. Az állattenyésztésen belül a juhágazat számít hagyományosnak.

Ipari szempontból a zöldség-, gyümölcs- és húsfeldolgozás, a ruházati cikkek és a lábbelik gyártása, a fafeldolgozás és a szerszámgyártás jellemző.

A 18 mutató alapján összeállított komplex kistérségi fejlettségi mutató mindössze 4,21 – a megyei átlagnál lényegesen kisebb. A megyében legalacsonyabb értékű Ömbölyben csupán 2,94, de nem éri el a 4,0-ot emellett még 6 településen. Legmagasabb az érték a két városban, Nyírbátorban (5,89) és Máriapócsban (5,00).

3.9.1.3. Fizikai infrastruktúra

A legfontosabb infrastrukturális elemek megvannak a kistérségben, ennek ellenére a megyei átlagtól minden téren van még elmaradás. A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén megtalálható, a lakások bekötöttségi aránya 54%-os.

A közcsatorna-hálózat a térségben mindössze öt településen, Máriapócs, Nyírbátorban, Nyírlugoson, Nyírmihálydiban és Pócsperiben épült ki, e helységekben a lakás-bekötöttség 30% (Máriapócs) és 64% (Nyírbátor) közötti. Vízvezeték-hálózat minden településen van, a lakások felszereltsége azonban a kistérségek sorában itt a legalacsonyabb. Különösen kedvezőtlen, 70% alatti a mutató értéke Bátorliget, Nyírpilis, Önböly és Terem községekben.

A települések közötti megközelíthetősége viszonylag jó. A távolsági buszok útvonalából egyik település sem esik ki, de vasútállomással a 20 település közül 13 nem rendelkezik: Bátorliget, Encsencs, Kisléta, Nyírbéltek, Nyírderzs, Nyírgyulaj, Nyírlugos, Nyírpilis, Nyírvasvári, Penészlek, Piricse, Pócsperri és Terem.

Az ezer főre jutó 196 személygépkocsi térségi összehasonlításban átlagos, kiugróan sok autó csak Nyírbátorban van, a legkevesebb pedig Nyírpilisen és Önbölyben.

3.9.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális helyzet

Lakossága 2002. év végén 45.524 fő volt, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 7,8%-át teszi ki. Központja Nyírbátor, a megye egyik nagyobb lélekszámú városa. A térség a megye területének 11,7%-át foglalja el, az egy km²-nyi területre jutó lakosság szám térségi átlagban (65 fő/km²) alacsonyabb, a megyei népsűrűségi átlagnak mindössze kétharmada. A kis lélekszámú települések általában ritkán lakottak, két kistérségi település népsűrűsége (Önböly és Terem) a megyei átlag hatodát sem éri el.

A természetes népmozgalmi folyamatok kiegyenlítettek, a migráció azonban továbbra is átlag fölötti, még a térségközpontban is népességfogyás következett be 2002-ben.

A kistérség a megye egyik legfiatalabb korstruktúrát mutató területe. A gyermekkorúak aránya 21,2%, az időskorúaké mindössze 16,4%, amiből következően az öregedési index alacsony.

A 18-59 év közötti népesség aránya átlagos. Legalább minden negyedik lakos gyermekkorú Encsencs, Nyírmihálydi, Nyírpilis és Piricse községekben, míg az idősek aránya Penészleken a legnagyobb (25%).

2002-ben 3.678 munkanélkülit regisztráltak itt, akik a térség munkavállalási korú népességének 14%-át, a megyeinél valamivel nagyobb részét adják.

A megyei átlaghoz hasonlóan magas mind a pályakezdő, mind a tartósan munkanélküliek aránya. 2002-ben a térségben regisztráltaknak közel a fele (47,5%-a) volt 180 napnál is régebben állástalan, 9 településen minden második munkanélküli ebbe a kategóriába tartozott, sőt három községben arányuk a 60%-ot is meghaladta (Nyírgyulaj, Nyírpilis, Nyírvasvári). A pályakezdő állástalanság 15% fölötti Nyírbátor városban, valamint Encsencsen, Önbölyben és Piricsén.

3.9.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.9.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

2002. december 31-én a kistérségben 2.045 működő vállalkozás szerepelt a KSH regisztrációjában: 1.549 egyéni és 496 társas; utóbbin belül legtöbb bt. (257) vagy kft. (188) formában működött. A két részvénytársaság közül az egyik Nyírbélteken, a másik Nyírlugoson telepedett le.

55. táblázat: Vállalkozási struktúra a Nyírbátori kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a megyei	A városok a kistérségi	
			% -ában		
A működő vállalkozások száma	2.045	1.027	5,6	50,2	
Ebből: ipari	163	95	5,4	58,3	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	11	17	50,0	154,6	
- egyéni vállalkozás	34	49	85,0	144,1	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	637	304	5,9	47,7
10 – 19		30	21	5,0	70,0
20 – 49		20	8	5,6	40,0
50 – 249		11	9	5,6	81,8
250 –		-	-	-	-

A vállalkozások elterjedtsége az átlagosnál kisebb, az ezer lakosra jutó egységek száma 45. A legnagyobb vállalkozássűrűség a kistérségi centrum szerepet betöltő Nyírbátort jellemzi (71), míg három településen ezer lakosra vetítve legfeljebb 19 vállalkozás jut (Nyírpilis, Önböly, Terem). Önbölyben a jelzett időpontban egyáltalán nem volt társas vállalkozás, de Nyírpilisen is csak mikrovállalkozás működött.

Az ipari vállalkozások aránya megyei összehasonlításban átlagos, a mezőgazdasági-erdőgazdálkodásiaké magas (13,5%).

A térségben jelenleg 3 nagyobb külföldi vállalat, mindhárom Nyírbátorban működik: az MSK Hungary Kft. német tulajdonban van, ipari csomagológépeket és szállító berendezéseket állít elő. A Unilever Kft. holland tulajdonú, vegyipari termékeket gyárt, míg a Ruggeri Kft.-nél cipőgyártással foglalkoznak.

3.9.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

A térségben minden településen működik postafiók. A bankfiókhálózat tekintetében a helyzet a többi kistérséghez hasonlóan kedvezőtlen: az OTP Bank, a Postabank és a K&H egyedül Nyírbátorban tart fenn kirendeltséget. A többi település lakóinak általában a térségközpontba vagy a megyeszékhelyre kell utazniuk banki ügyeik intézésére.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei 8 ipari park közül egy működik a nyírbátori térségben. A Nyírbátori Ipari Park infrastrukturális és közműellátottsága nem teljesen kiépített. A park területén jelenleg 17 cég működik, elsősorban KKV-k; az itt jelenlévő cégek fontos szerepet játszanak a foglalkoztatottságban. Az ipari parkon kívül még a rendszerváltás előtt termelő szövetkezetek tulajdonában lévő telepeken figyelhető meg – persze csak elvétve –, hogy több vállalkozás egy helyen valósít meg különböző beruházást, s bár ezek tőkevonzó képessége elenyésző, de az együttműködés saját fejlesztésük előremozdító rugója lehet.

Valamennyi településen van távbeszélő fővonal (összesen 9.276). ISDN-vonalakkal nyolc település, Máriapócs, Nyírbátor, Nyírbogát, Nyírmihálydi, Nyírcsászári, Nyírgyulaj, Nyírlugos és Pócspetri rendelkezik.

A mobiltelefon-rendszerek működése terén nagyobbak a hiányosságok, pl. Bátorligeten, Encsencsen, Nyírbélteken, Nyírgelsén, Nyírpilisen, Ömbölyben, Penészleken és Teremben, ahol csak a Pannon vagy a Westel hálózata működik.

Kábeltelevízió-hálózat mindössze a két városban, Nyírbátorban és Máriapócon épült ki. Internet-elérés három településen, Nyírderzsen, Nyírpilisen és Ömbölyben nem lehetséges. Teleház Kislétán, Máriapócon, Nyírcsászárban, Nyírlugoson és Pócsperiben működik.

3.9.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A térségben élők körében közel kétszerese az általános iskola első osztályát sem végzettek aránya, mint a megyei átlag, az általános iskolai végzettségüké ahhoz közeli, míg az érettségizetteké annak alig több mint 3/4-e. A képzetlenség különösen súlyos Kisléta, Nyírmihálydi, Nyírpilis, Ömböly községekben. Az érettségizettek aránya csupán a kistérségi központban, Nyírbátorban átlag fölötti (36%). A 25 éves és idősebb korcsoporton belül Nyírbátor város kivételével igen kevés a felsőfokú végzettségű; viszonylag több lakik Máriapócon (5,45%), a legkevesebb pedig Ömbölyben (0,64% – 2001-ben 2 fő).

56. táblázat: Iskolai végzettség a Nyírbátori kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
%-ában				
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	856	164	14,2	19,2
- aránya a 10-x évesek körében, %	2,17	1,18	187,1	54,4
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	11.717	3.251	7,8	27,7
- aránya a 15-x évesek körében, %	32,65	25,81	103,6	79,1
A legalább érettségizettek száma, fő	7.251	4.009	5,9	55,3
- aránya a 18-x évesek körében, %	21,34	34,09	77,8	159,7
A diplomások száma, fő	1.684	1.077	3,4	64,0
- aránya a 25-x évesek körében, %	5,91	11,16	70,9	188,8

Ömbölyben nem található óvoda, Nyírderzsen általános iskola felsőtagozattal. Nyírbátorban működik középfokú oktatási intézmény: gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai képzésre egyaránt van lehetőség. A szakmunkás diákok aránya meghaladja az országos és a megyei átlagot is, de a tanított szakmák nagy része nem elégíti ki a térségben működő vállalkozások igényeit. Felsőoktatás nincs a térségben, legközelebb Nyíregyházán vagy Debrecen található ilyen intézmények.

A közoktatási intézmények számítógéppel való ellátottsága átlagos, Internet-használat azonban csak öt községben és a két városban lehetséges.

Könyvtárral a térségben minden település rendelkezik és mindegyikben van számítástechnikai felszerelés is.

57. táblázat: Közoktatási rendszer a Nyírbátori kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
%-ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	5.538	2.146	8,6	38,8
- szakiskolai	569	569	6,4	100,0
- szakközépiskolai	767	767	3,4	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	138	138	3,6	100,0
- felnőttoktatási	58	58	3,9	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	26	9	7,4	34,6
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	17	13	6,1	76,5
A számítógépek száma, db	517	337	6,4	65,2
- ezer lakosra, db	11	22	7,9	200,0

3.9.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A térségben önálló K+F tevékenységet egy szervezet sem végez. Innováció-közvetítő szerepre alkalmas lehet a Nyírbátori Ipari Park szervezete, valamint kistérségi szinten a nyírbátori székhellyel működő Dél-Kelet Nyírségi Fejlesztési Társulás.

1998 és 2002 között csak néhány innovációs projekt valósult meg a térségben, többségük a minőségbiztosítási rendszer kiépítéséhez kapcsolódott. Technológiai fejlesztésre került sor két esetben (élelmiszeripari fejlesztés Nyírbátorban és textilruházati Máriapócon). 2003-ban elkészült a Dél-Kelet Nyírségi Fejlesztési Társulás innovációs stratégiája.

58. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Nyírbátori kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	3	12	6
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	3	4	4
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	83.353	248.038	28.927
- összes megítélt támogatás, eFt	-	25.000	37.400	6.000
- átlagos projektnagyság, eFt	-	83.353	62.096	7.232
- átlagos támogatási érték, eFt	-	25.000	9.350	1.500
- átlagos támogatottság, %	-	30,0	15,1	20,7

3.10. Tiszavasvári kistérség

3.10.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.10.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Magyarország keleti szegletében, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legnyugatibb sarkában, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék szomszédságában, a Tisza bal partján helyezkedik el a Tiszavasvári statisztikai körzet. A 479,05 km² területű kistérségben három város (Rakamaz, Tiszalök és Tiszavasvári), valamint hat község található: Szabolcs, Szorgalmatos³⁷, Tímár, Tiszadada, Tiszadob, Tiszaeszlár és Tiszanagyfalu.

59. táblázat: A Tiszavasvári kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
200 - 499	1	-	425	-	-
1.000 - 1.999	2	-	3.432	-	-
2.000 - 2.999	2	-	5.342	-	-
3.000 - 4.999	1	-	3.347	-	-
5.000 - 9.999	2	2	11.232	11.232	100,0
10.000 - 19.999	1	1	14.509	14.509	100,0
Összesen	9	3	38.287	25.741	67,2

A kistérséget nagyobb számban közepes lélekszámú települések alkotják, nyolc településen kétezer fő fölötti a lélekszám. A legkisebb község, Szabolcs népességszáma 2003 év elején mindössze 425 fő volt. A térség városai, Rakamaz (népessége 5,1 ezer fő), Tiszalök (6,1 ezer) és Tiszavasvári (14,5 ezer) lélekszám tekintetében a megyei városok között a 15., a 12. és a 4. helyet foglalják el. A legnagyobb községben, Tiszadobon mintegy 3,3-3,4 ezren élnek.

A kistérség mind területét, mind település- és lakosságát tekintve a legkisebbek közé tartozik a megyében.

3.10.1.2. Gazdasági helyzet

A Tiszavasvári kistérség a megye legjobb talajadottságaival rendelkező körzete, ahol az intenzív termelés természeti feltételei adottak. Ennek megfelelően nagy a mezőgazdasági terület, ezen belül is a szántó és a rét-legelő aránya. Az állattenyésztésben belül a szarvasmarha és a sertés tartása dominál.

A térség megyei összehasonlításban iparosodottnak számít, a vegyipar mellett a feldolgozásnak és a fémipari tevékenységnek vannak hagyományai, de megtalálható itt könnyűipari (textil, fa) és élelmiszeripari üzem is.

³⁷ Szorgalmatos község csak 2002-től önálló település, ezért sem a 2001-es népszámlálásról, sem a 2002-es évről településszintű adatokkal nem rendelkezünk. Ezért a település adatai a helyzetfeltárásban nem szerepelnek, ami lényeges eltéréseket nem okoz.

A 4,42-es komplex fejlettségi mutató mögött 3 település (Tiszaeszlár, Tiszadada, Tiszadob) igen kedvezőtlen, 4,0 alatti, s 3 (Tiszalök, Tiszavasvári, Rakamaz) viszonylag jobb, 5,0 fölötti értéke húzódik meg.

3.10.1.3. Fizikai infrastruktúra

A vezetékes gázhálózat a kistérség valamennyi településén kiépült, azonban a lakások bekötöttsége mindössze 52%-os. Közcsatorna-hálózat a térségben mindössze két településen, Tiszadobon és Tiszaeszláron nem épült ki, de egyelőre a többi településen is viszonylag alacsony a lakás-bekötöttség mértéke. A lakások vízvezeték-ellátottsága a megyei átlagnál jobb, minden településen eléri a 85%-ot.

A települések közúton való megközelíthetőségét az útviszonyok nehezítik. A távolsági buszok útvonalából kiesik Tiszalök, ezen település lakóinak Tiszavasváriba kell eljutniuk ahhoz, hogy buszra szállhassanak. Vasútállomással a 10 település közül mindössze 3 nem rendelkezik: Szabolcs, Tímár és Tiszanagyfalu.

A térségben viszonylag alacsony a személygépkocsik száma (ezer főre 169), a megyei átlagot egyedül Rakamazon haladja meg.

3.10.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális helyzet

A kistérségben 2002. év végén 38.278-an éltek, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 6,5%-át teszi ki. A kistérség a megye területének 8%-át foglalja el, az egy km²-nyi területre jutó lakosságszám (80 fő/km²) alacsonyabb népsűrűséget jelez. Rakamaz népsűrűsége (121 fő/km²) magasabb a megyei átlagnál, míg Tiszadobé a megyei átlag felét sem éri el.

A természetes népmozgalmi folyamatok nem képesek a vándorlási veszteséget kompenzálni. Egyes településein a természetes népmozgalmak negatív egyenlege is számottevő, ami lassan az adott települések elnéptelenedéséhez vezet (pl. Szabolcs község).

A kistérség a megye egyik idősödő korstruktúrárt mutató területe. A gyermekkorúak aránya 20%, alig több, mint a 60 éveseké és az ennél idősebbeké (19,2%). Ebből következően az öregedési index is magas. A legtöbb idős ember (34%) Szabolcson él, a legtöbb gyerek Timárban (24%).

2002-ben 2.562 munkanélkülit regisztráltak itt, ők a munkavállalási korú népesség 12%-át, a megyeinél valamivel nagyobb részét adják. A térségben a tartós munkanélküliség 2 százalékponttal a megyei átlag alatti, a pályakezdőké a megyei szinttel gyakorlatilag megegyezik. Utóbbi Szabolcs faluban kiugróan magas (20%), míg a legalább 180 napja állástalanok aránya 4 településen (Timár, Tiszaeszlár, Tiszanagyfalu és Tiszavasvári) 50% fölötti.

3.10.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.10.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

Az 1.680 működő vállalkozás közül 1.292 egyéni. A társas vállalkozások csoportjában meghatározók a bt-k (219 db) és a kft-k (135). Részvénytársaság nincs a térségben.

A vállalkozás-sűrűség (ezer lakosra 44) nem igazán magas, különösen a társas vállalkozások vonatkozásában számottevő az elmaradás. Népeségszámához viszonyítva a legtöbb vállalkozás Rakamazon található, abszolút számban pedig a kistérségi centrumban, Tiszavasváriban (680, 40%).

60. táblázat: Vállalkozási struktúra a Tiszavasvári kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok, a	
			megyei	kistérségi	
% -ában					
A működő vállalkozások száma	1.680	1.279	4,6	76,1	
Ebből: ipari	185	148	6,1	80,0	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	10	12	45,5	120,0	
- egyéni vállalkozás	34	38	85,0	111,8	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	574	434	5,3	75,6
10 – 19		31	23	5,2	74,2
20 – 49		25	20	7,0	80,0
50 – 249		14	12	7,1	85,7
250 –		2	2	6,7	100,0

A vállalkozások körében mind az ipari, mind a mezőgazdasági-erdőgazdálkodásúak aránya átlag fölötti, súlyuk a megyeit mintegy 3 százalékponttal meghaladja. A térség jelentősebb vállalkozásai bőrfeldolgozó, vegyipari, édesipari, gyümölcsfeldolgozó, gépipari, fémmegmunkáló, nyomdaipari vagy fafeldolgozó tevékenységet végeznek. Külföldi tulajdonú cég működik Tiszadán (francia) és Tiszavasváriban (USA).

3.10.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Valamennyi településen működik postahivatal. Az OTP Bank Tiszalőkön és Tiszavasváriban tart fenn kirendeltséget, a Postabank Tiszavasváriban. Ezen kívül még két településen, Rakamazon és Tiszanagyfalun találhatóak takarékszövetkezet-fiókok.

A térségben nem létezik sem kutatóbázis, sem inkubátorház vagy innovációs központ, sőt, még ipari park sem.

Tiszadobon és Tiszaeszláron nincs távbeszélő fővonal, itt a szolgáltató mobilközpontokat helyezett el. Ennek következtében a települések az Internet-hálózatba sem tudnak bekapcsolódni, ugyanis ezt ez a fajta konstrukció nem teszi lehetővé. ISDN-vonalakkal öt település, Rakamaz, Szabolcs, Tiszalök, Tiszanagyfalu és Tiszavasvári rendelkezik. A térségi szintű telefon-ellátottság ugyanakkor átlag fölötti, ezer lakosra 221 fővonal jut.

A mobiltelefon-rendszerek terén is vannak hiányosságok, pl. Tiszanagyfaluban egyik hálózat sem érhető el, míg egyes településeken csak a Pannon vagy a Westel hálózata üzemel.

Kábeltelevízió-hálózat Rakamazon, Tiszalőkön és Tiszavasváriban épült ki, Internet-elérés csak hat településen lehetséges. Teleház mindössze három településen, Tiszadán, Tiszadobon és Tiszaeszláron működik.

3.10.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási rendszer

A kistérségben az alacsonyabb képzettség szint tekintetében a megyeihez hasonló a helyzet, azonban az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek aránya már kisebb. A teljesen képzetlenek aránya a legnagyobb, legalább 2% Tiszanagyfaluban és Tiszaeszláron, a városok közül alacsony Rakamazon és Tiszalökön, azonban Tiszavasváriban átlag fölötti (1,3%).

61. táblázat: Iskolai végzettség a Tiszavasvári kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
%-ában				
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	414	239	6,9	57,7
- aránya a 10-x évesek körében, %	1,23	1,05	106,0	85,4
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	9.858	6.217	6,6	63,1
- aránya a 15-x évesek körében, %	31,90	29,79	101,2	93,4
A legalább érettségizettek száma, fő	6.663	5.300	5,4	79,5
- aránya a 18-x évesek körében, %	22,88	26,96	83,4	117,8
A diplomások száma, fő	1.601	1.268	5,1	79,2
- aránya a 25-x évesek körében, %	6,54	7,67	78,4	92,0

A legalább érettségivel rendelkezők csak a 3 városban érik el a 18 éves és idősebb lakosság minimum negyedét. A diplomások aránya a minimum 25 évesek körében a kistérségek között a magasabbak között van, azonban csak a térség központjában haladja meg a megyei mértéket. A többi település közötti szórás itt kisebb, a legalacsonyabb érték 2,7% (Tiszanagyfalu), a legmagasabb 5,67% (Tiszadob).

62. táblázat: Közoktatási rendszer a Tiszavasvári kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: városok	A kistérség a	A városok a
			megyei	kistérségi
%-ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	4.255	2.957	6,6	69,5
- szakiskolai	679	451	7,6	66,4
- szakközépiskolai	861	861	3,8	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	158	158	4,1	100,0
- felnőttoktatási	57	57	3,9	100,0
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	20	12	5,7	60,0
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	17	14	6,1	82,3
A számítógépek száma, db	503	414	6,2	82,3
- ezer lakosra, db	13	16	92,9	123,1

A térségben óvoda mindenhol, általános iskola felsőtagozattal Timár kivételével ugyancsak minden településen van, Tiszavasváriban kettő is. Gimnáziumi és szakközépiskolai képzés Tiszalőkön és Tiszavasváriban, szakiskolai csak a térségközpontban folyik. Felsőoktatási intézmények legközelebb a megyeszékhelyen, Nyíregyházán találhatóak.

A közoktatási intézmények számítógéppel viszonylag jól ellátottak, internetes lehetőség azonban a három város mellett csupán Tiszadadán, Tiszadobon és Tiszanagyfaluban áll rendelkezésre.

Könyvtárral a térségben hét település rendelkezik, ezek közül csak egyben, Szabolcson nincs számítástechnikai felszerelés.

3.10.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A kistérségben érdemi K+F tevékenység jelenleg nem folyik. 1998 és 2002 között is gyakorlatilag csak minőségbiztosítási rendszer bevezetése valósult meg a megyei MFC-s rendszer keretein belül. 2003-ban itt is elkészült egy kistérségi innovációs stratégia, a Tiszamenti Települések Térségfejlesztési Társulása gondozásában.

63. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Tiszavasvári kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	2	-	6	1
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	1	-	1	-
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	5.900	-	8.491	-
- összes megítélt támogatás, eFt	3.835	-	1.800	-
- átlagos projektnagyság, eFt	5.900	-	8.491	-
- átlagos támogatási érték, eFt	3.835	-	1.800	-
- átlagos támogatottság, %	65,0	-	21,2	-

A kistérségben innováció-közvetítő tevékenység végzésére a tiszavasvári székhellyel működő Tiszamenti Települések Térségfejlesztési Társulása lehet alkalmas..

3.11. Vásárosnaményi kistérség

3.11.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

3.11.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északkeleti részén, döntően a Beregi-síkság területén, az ukrán határ mellett található az a 27 település, amely a Vásárosnaményi statisztikai körzetet alkotja. A 567,67 km² területű kistérségbe Vásárosnamény város mellett a következő községek tartoznak: Aranyosapáti, Barabás, Beregdaróc, Beregsurány, Csaroda, Gelénes, Gemze, Gulács, Gyüre, Hetefejércse, Ilk, Jánd, Kisvarsány, Lónya, Márokpapi, Mátyus, Nagyvarsány, Olcsva, Tarpa, Tákos, Tiszaadony, Tiszakerecseny, Tiszaszalka, Tiszavid, Tivadar és Vámosatya.

64. táblázat: A Vásárosnaményi kistérség településszerkezete, 2002

Népesség-kategória, fő	Település-szám	Ebből: város	Lakosság, fő	Ebből: városi	A városi lakosság aránya, %
200 - 499	5	-	1.785	-	-
500 - 999	16	-	12.530	-	-
1.000 - 1.999	3	-	4.130	-	-
2.000 - 2.999	2	-	4.422	-	-
5.000 - 9.999	1	1	9.439	9.439	100,0
Összesen	27	1	32.306	9.439	29,2

A kistérséget főként kisebb lélekszámú települések alkotják, 21 településen legfeljebb ezer fő, háromban (Gyüre, Ilk és Nagyvarsány) 1000-2000 közötti a lélekszám. 2003 év elején a két legnépesebb községben, Aranyosapátiban és Tarpán 2.144, illetve 2.278, a két legkisebb faluban, Tivadarban és Hetefejércsén pedig 228, illetve 317 személy élt. Vásárosnamény a megye 7. legnagyobb városa a maga 9,4 ezer lakosával.

Fenti adatok tükrözik a kistérség helyét a megyei kistérségek nagyságrendi sorában: a településszám szerint a harmadik, a terület alapján az ötödik, a lakónépességet tekintve pedig a nyolcadik

3.11.1.2. Gazdasági helyzet

A térségben inkább a szolgáltató jelleg dominál, ipara nem túl jelentős. Az itt élők nagy része valamilyen formában szorosan kötődik a mezőgazdasághoz, de főfoglalkozásban igen kevesen foglalkoznak vele. A mezőgazdasági területen belül a szántó és a gyümölcsös részesedése a megyei átlagnál kisebb, a gyepfelületé pedig nagyobb. Hagyományosnak számít az állattartás, különösen a szarvasmarha-tenyésztés.

A kistérség főbb vállalkozásai Vásárosnaményban működnek. Bár az ipar foglalkoztatási szerepe mérsékelt, jelentős a faipari és építőipari tevékenység, de az élelmiszeripar is kiemelendő. Vásárosnaményban mindezek mellett szeszipari, gépipari, fémfeldolgozóipari, ruhaipari vállalkozások is megtalálhatók.

A gazdasági fejlettség komplex mutatója (4,55) 3,06 és 6,33 között mozog: hét településen 4,0 alatti (a legalacsonyabb Mátyusban), háromban (Nagyvarsány, Kisvarsány, Csaroda) kismértékben meghaladja az 5,0-t; Vásárosnamény rendelkezik a legjobb értékkel.

3.11.1.3. Fizikai infrastruktúra

A lakások közcsatornázottsága (27,58%) a 2002. évben elmaradt a megyei szinttől, közüzemi vízvezetékkel ellátottsága (89,1%) közelítette a megyei átlagot; kedvező a vezetékes gázt fogyasztók aránya is (68,5%, a kistérségek között a harmadik).

A vezetékes ivóvízellátás valamennyi településen kiépült, hat településen (Csaroda, Gulács, Jánd, Tarpa, Tivadar, Vásárosnamény) teljeskörű a lakások rákapcsolása. E téren Gemze és Hetefejércse helyzete a legkedvezőtlenebb. Közüemi szennyvízcsatorna viszont csak 9 településen van, e településeken – Ilk és Vásárosnamény kivételével – a lakások rákötése a rendszerre 50% alatti.

Közúton a kistérség valamennyi települése elérhető. A közúti közlekedés fő útvonala a kistérséget átszelő 41. számú, Nyíregyháza – Vásárosnamény – Beregsurány közötti főút, amely a települések egy részét közvetlenül érinti, míg a többiek ettől kisebb-nagyobb távolságra helyezkednek el.

Távolsági autóbuszjárat minden községben van, Vásárosnaményon keresztül a megyeszékhely és a többi megyei város is elérhető autóbuszon. Helyi autóbuszjárat a kistérség centrumában, Vásárosnaményban vehető igénybe, egy viszonylaton.

Vasútállomással vagy megállóhellyel 7 település rendelkezik. A térségen két fő vasútvonal megy át (Nyíregyháza – Vásárosnamény, ill. Záhony – Vásárosnamény – Mátészalka), mindkettő utas- és áruforgalom lebonyolítására egyaránt alkalmas.

A térségben viszonylag sok a személygépkocsi (204 db ezer lakosra), a megyei átlagot meghaladó Barabáson, Kisvarsányban, Nagyvarsányban és Vásárosnaményban, a legkevesebb pedig Hetefejércse és Mátyus községekben.

3.11.1.4. Demográfiai viszonyok, szociális helyzet

2002. év végén 32.306 fő lakott itt, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 5,5%-a. Az egyetlen város és egyben kistérségi központ Vásárosnamény.

A kistérség a megye területének 9,5%-át foglalja el, így az egy km²-nyi területre jutó lakosság szám (60 fő/km²) alacsonyabb népsűrűséget jelez, a megyei átlagnak mindössze kétharmada. A kistérség településeinek lélekszáma döntően ezer fő alatti. Ezer főnél népesebb települések Tarpa kivételével csak a Tisza folyó bal oldalán találhatóak. Településeinek népsűrűsége – Vásárosnamény és Nagyvarsány kivételével – alacsony.

A térségben a természetes népmozgalmi folyamatok kisebb, a migráció nagyobb fogyást eredményez. A migráció mértéke 2002-ben rendkívül magas volt, 8,1 ezrelék, a megyei átlagnak több mint kétszerese.

Az idősek aránya kismértékben magasabb, a gyermekkorúaké alacsonyabb, mint a megyei átlag, amiből látható, hogy az öregedési index magas. A 18-59 év közötti népesség aránya átlagos. A lakosság több mint negyede időskorú Hetefejércse, Lónya, Márokpapi, Mátyus és Tákos községekben, miközben ugyanilyen súllyal vannak gyerekek három településen (Aranyosapáti, Gemze, Tiszavid).

A jövedelmi viszonyok nem túl kedvezően alakulnak. Ez részben abban mutatkozik meg, hogy a foglalkoztatási színvonal rosszabb, mint átlagosan a megyében, nagyobb a regisztrált munkanélküliek aránya, s számottevő a munkaképes korosztály eltartottsági kötelezettsége is.

2002-ben 2.895 munkanélkülit regisztráltak itt, ők a térség munkavállalási korú népességének 15%-át, a megyeinél 5 százalékponttal nagyobb részét adják. A megyeihez hasonlóan magas mind a pályakezdő, mind a tartósan munkanélküliek aránya. A 180 napnál is hosszabb állástalanság 70% fölötti három településen (Beregsurány, Ilk, Lónya), míg a pályakezdő munkanélküliek legalább 15%-ot tesznek ki Aranyosapátiban, Gemzsén, Gyüirén, Kisvarsányban, Tivadarban és Vásárosnamény városban.

3.11.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

3.11.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A vásárosnaményi kistérségben az 1.180 egyéni vállalkozás mellett 378 társas vállalkozás működik, utóbbiakon belül 201 bt. és 147 kft. A három részvénytársaság közül kettő Vásárosnaményban, egy Aranyosapátiban található.

A vállalkozások elterjedtsége (48 db ezer lakosra) közelíti a megyei átlagot. A térségi vállalkozások 96%-a mikrovállalkozás, melyeknél a foglalkoztatottak száma nem éri el a 10 főt. Mind fajlagosan, mind abszolút értékben legtöbb vállalkozás a centrumtelepülésen, Vásárosnaményban van. Néhány településen a vállalkozássűrűség 20 alatti (Márokpapi, Mátyus); Gelénesen nincs társas vállalkozás.

Az ipari jellegű gazdálkodók aránya átlagos, a mezőgazdasági-erdőgazdálkodási tevékenységet folytatóké azonban a megyeinek duplája. Az apró- és kistalvák jórészt csak néhány szolgáltató jellegű egyéni vállalkozás működik.

65. táblázat: Vállalkozási struktúra a Vásárosnaményi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Vásáros- namény	A kistérség a	V.namény a	
			megyei	kistérségi	
			% -ában		
A működő vállalkozások száma	1.558	693	4,3	44,5	
Ebből: ipari	127	67	4,2	52,8	
Ezer lakosra jutó					
- társas vállalkozás	12	19	54,5	158,3	
- egyéni vállalkozás	37	54	92,5	145,9	
A vállalkozások száma létszám-kategória szerint					
1 – 9	fő	488	235	4,5	48,2
10 – 19		32	12	5,4	37,5
20 – 49		14	11	3,9	78,6
50 – 249		6	5	3,0	83,3
250 –		3	2	10,0	66,7

A hagyományosan termelő iparágak képviselője viszonylag kevés a kistérségben. Az ipari jellegű vállalkozások többsége inkább a szolgáltató jellegű kisipari tevékenységet végző iparosok közé tartozik.

Vásárosnaményban működik néhány, a foglalkoztatás szempontjából is meghatározó cég, így a Naményi Vas- és Fémipari Kereskedelmi (NAFÉM) Kft. (fémtömegcikk gyártás), a Bereg Crystal Ipari Kft. (üveggyártás), a Bereg-Gabona Kft. (takarmány feldolgozás) és a Kiss B. Ker. Kft. (kereskedelem).

Jelentősebb külföldi működő tőke ugyancsak Vásárosnaményban telepedett le: a faiparban (INTERSPAN Kft., svájci), az almafeldolgozásban (WINK Kft., német), a textiliparban (Berwin Ruhagyár Rt., angol), valamint az idegenforgalom területén (Atlantika Víziidámpark, olasz).

3.11.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

A térségben minden településen működik postafiók. Az OTP és a K&H Bank a térségben egyedül Vásárosnaményban működtet kirendeltséget, ezen kívül még tizenegy településen, Aranyosapátiban, Nagyvarsányon, Barabáson, Beregdarócon, Beregsurányon, Csarodán, Gulácson, Lónyán, Tarpán, Tiszakerecsenyben és Tiszaszalkán találhatóak különféle takarékszövetkezet-fiókok.

A kistérség településeinek többsége beletartozik a Záhony és Térsége Vállalkozási Övezetbe. A vállalkozói övezet jelenthetne előnyt az új befektetések számára, azonban ennek tőkevonzó képessége jelenleg minimális.

A vonalas telefonhálózat Vásárosnaményban kiépített, több településen még fejlesztésre vár. Mindhárom mobil telefon-rendszer (30-as, 20-as és 70-es) működik a térségben. A távbeszélő fővonalakból ezer lakosra 220 jut.

A kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások ezer lakosra vetített száma 7; kábeltelevízió-hálózattal Vásárosnamény rendelkezik. Teleház két községben, Lónyán és Márokpapiban működik.

3.11.2.3. A népesség iskolázottsága – oktatási helyzet

A kistérségben a lakosság iskolai végzettsége alig tér el a megyei átlagtól: minimálisan nagyobb az általános iskola első osztályát sem végzettek, s kisebb a legalább érettségizettek aránya. A települések között nagy a szóródás: a legképzetlenebbek részaránya 0,17%-tól (Aranyosapáti, Csaroda) 13,21%-ig (Tiszaadony) változik. Ugyanígy a legalább érettségizettek relatíve legkevésbé vannak Mátyusban (8,03%) és legtöbben a térségközpontban, Vásárosnaményban (36,52%).

A diplomások aránya a 24 évesnél idősebb lakosságból a megyei szintnek háromnegyede; egyedül a térségközpontban kiugró. A falvak közti szórás terjedelme a 0% (Hetefejércse) és az 5,89% (Beregdaróc) értékek közötti.

66. táblázat: Iskolai végzettség a Vásárosnaményi kistérségben, 2001

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Vásáros- namény	A kistérség a	V.namény a
			megyei	kistérségi
%-ában				
Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek száma, fő	368	33	6,1	9,0
- aránya a 10-x évesek körében, %	1,27	0,39	109,6	30,7
A legalább általános iskolai végzettségűek száma, fő	8.495	1.977	5,7	23,3
- aránya a 15-x évesek körében, %	31,92	25,41	101,3	79,6
A legalább érettségizettek száma, fő	5.862	2.646	4,8	45,1
- aránya a 18-x évesek körében, %	23,15	36,52	84,4	157,8
A diplomások száma, fő	1.312	692	4,2	52,7
- aránya a 25-x évesek körében, %	6,18	11,60	74,1	187,7

Vásárosnaményban és vonzáskörzetében 5 községben (Hetefejércse, Mátyus, Tákos, Tiszavid, Tivadar) nincs óvoda. Általános iskolával 7 település nem rendelkezik, innen a szomszéd községekbe, az önkormányzatok által közösen üzemeltetett iskolába járnak át a tanulók.

67. táblázat: Közoktatási rendszer a Vásárosnaményi kistérségben, 2002

Megnevezés	Kistérség	Ebből: Vásárosnamény	A kistérség a	Vásárosnaménya
			megyei	kistérségi
%-ában				
A nappali tagozaton tanulók száma				
- általános iskolai	3.397	1.138	5,3	33,5
- szakiskolai	473	473	5,3	100,0
- szakközépiskolai	897	897	4,0	100,0
Az érettségi vizsgát tett tanulók száma				
- nappali	150	150	3,9	100,0
- felnőttoktatási	137	12	9,3	8,8
Számítástechnika a közoktatási intézményekben				
Számítógéppel ellátott oktatási intézmények száma	26	7	7,4	26,9
Internettel ellátott feladatellátási helyek száma	16	7	5,8	43,8
A számítógépek száma, db	481	205	6,0	42,6
- ezer lakosra, db	15	22	107,1	146,7

A térség két középiskolája Vásárosnaményban működik, ahol a 2001/02-es tanévben 897 diák tanult. A körzetben egyetlen szakképző intézet működik, a vásárosnaményi Lónyay Menyhért Ipari, Kereskedelmi és Vendéglátóipar Szakmunkásképző és Szakiskola. A középiskolások hattizede gimnazista (II. Rákóczi Ferenc Gimnázium), négytizede pedig szakközépiskolás. Középiskolai felnőttoktatás („esti gimnázium”) a térségközponton kívül 3 településen folyik (Beregsurányban, Nagyvarsányban, Tiszakerecseny). Felsőoktatási intézmény nem működik a kistérségben.

A kistérség valamennyi iskolája rendelkezik számítógéppel, de Internet-kapcsolódási lehetősége csak 11 település iskolájának van.

Kisebb – pár ezer kötetes – könyvtár a települések többségében található, de korszerű, számítógéppel, Internet kapcsolódási lehetőséggel ellátott könyvtár csak Vásárosnaményban és Tarpán működik.

3.11.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A tudásközpontok, melyek az innovációs lánc kínálati oldalát jelentik, teljesen hiányoznak, ugyanis sem felsőoktatási intézmény, sem pedig kutatóhely nincs a kistérségben.

A működő tényleges vagy potenciális innovációs szereplők közötti kapcsolatok gyengék. A vállalkozások csak eseti kapcsolatokat tartanak fenn mind a tudásközpontokkal, mind az innovációs közvetítő szervezetekkel, ez is inkább a nagyobb vállalkozásokra jellemző. A vásárosnaményi WINK Kft. – mint az egyik legnagyobb hazai almalé sűrítményt előállító vállalat – a gödöllői Szent István Egyetemen alakított ki együttműködést. A közös munka a cég „integrált almatermesztési programjának” segítésére vonatkozott; a kutatóhely a rezisztens almafajták vizsgálatával járul hozzá a program sikeréhez.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Ügynökség pályázati statisztikáiból kiderül, hogy 1998 és 2002 között csupán 7 db innovációs témájú pályázatot támogatott a kistérségben a Megyei Területfejlesztési Tanács. Ezek egy kivétellel mind minőségbiztosítási rendszer bevezetésével kapcsolatos pályázatok voltak (egy tiszasalkai, a többi vásárosnaményi); egy ugyancsak vásárosnaményi projekt keretében tanulmány-készítésre került sor.

68. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Vásárosnaményi kistérségben, 2003

Megnevezés	MFC	BC	KKC	TFC
A benyújtott pályázatok száma				
- a megyében	41	22	179	86
- a kistérségben	-	1	15	7
A nyertes pályázatok száma				
- a megyében	16	14	60	63
- a kistérségben	-	1	8	7
A kistérségben nyertes				
- összes projektérték, eFt	-	51.840	220.498	193.710
- összes megítélt támogatás, eFt	-	15.000	84.871	62.860
- átlagos projektnagyság, eFt	-	51.840	27.562	27.673
- átlagos támogatási érték, eFt	-	15.000	10.609	8.980
- átlagos támogatottság, %	-	28,9	38,5	32,5

Egyfajta innováció közvetítő szerepet a Vásárosnamény székhelyű Bereg Térségi Fejlesztési Társulat próbál betölteni; a társulás 2003-ban elkészítette a térség innovációs stratégiáját.

IV. A KISTÉRSÉGEK INNOVÁCIÓS KÉPESSÉGEI KÖZTI KÜLÖNBSÉGEK ELEMZÉSE

4.1. Az innovációs képességet befolyásoló tényezők

4.1.1. Geopolitikai jellemzők, településszerkezet

A Szabolcs-Szastmár-Bereg megyei kistérségek közül öt határmenti fekvésű: a kisvárdai és a vásárosnaményi Ukrajna, a csengeri és a nyírbátori Románia, a fehérgyarmati pedig mindkét ország szomszédja. A megyét nyugati oldalról a Tisza, s így Borsod-Abaúj-Zemplén megye, délről és délnyugatról Hajdú-Bihar megye határolja.

Legtöbb település a fehérgyarmati (49) körzetben található, emellett nagynak számít a kisvárdai (32), a vásárosnaményi (27) és a mátészalkai térség (26) is. Területét tekintve kiugróan legnagyobb kiterjedésű a fehérgyarmati, a nyírbátori és a mátészalkai, míg a legkisebb területet a csengeri foglalja el. Fehérgyarmat, Vásárosnamény és Csenger térségére az aprófalvas jelleg jellemző.

69. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002

Kistérség	Terület, km ²	Népesség, fő (évvégi)	Népsűrűség, fő/km ²	A települések száma ³⁸	Ebből: város	A városi népesség aránya, %
Nyíregyházi	539,26	142.811	264,8	9	1	81,9
Baktalórántházi	451,75	35.683	79,0	19	1	12,1
Csengeri	246,56	14.553	59,0	11	1	35,8
Fehérgyarmati	702,63	40.185	57,2	49	1	22,2
Ibrány-Nagyhalászi	521,06	46.267	88,8	17	3	37,6
Kisvárdai	589,65	75.824	128,6	32	3	35,7
Mátészalkai	624,74	68.324	109,4	26	2	37,2
Nagykállói	518,29	46.429	89,6	9	2	52,7
Nyírbátori	695,94	45.524	65,4	20	2	34,1
Tiszavasvári	479,05	38.287	79,9	9	3	67,2
Vásárosnaményi	567,57	32.306	56,9	27	1	29,2
Megyei összesen	5.936,50	586.193	98,7	228	20	47,8

A városiak aránya a Nyíregyházi térség után Tiszavasvári és Kisvárdai körzetében a legmagasabb, a legalacsonyabb pedig a Baktalórántházi, a Fehérgyarmati és a Vásárosnaményi kistérségekben. Jó néhány városi rangú településünk nem vagy alig rendelkezik városi funkciókkal.³⁹ Egyes mikrókörzetek tipikusan vidékinek minősíthetők (Baktalórántháza, Csenger, Ibrány-Nagyhalász térsége).

³⁸ 2003. január 1-jétől Szorgalmatos község önálló település, így a Tiszavasvári központú kistérségben 10, a megyében pedig 229 település van.

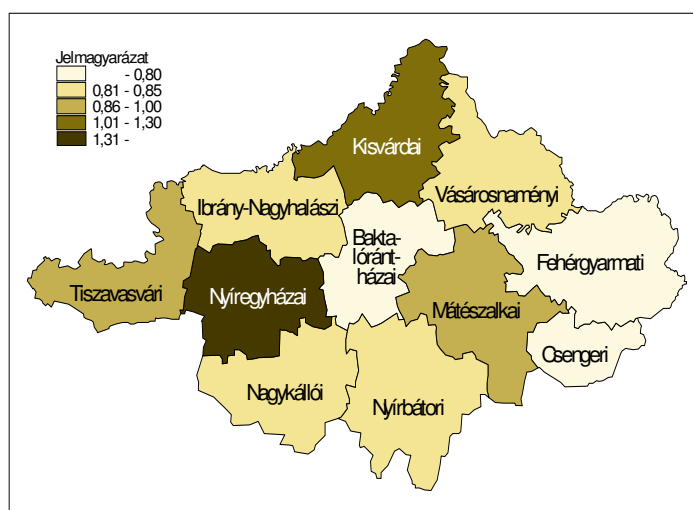
³⁹ Ilyen pl. a megyében Demecser, Dombrád, Ibrány, Máriapócs, Nagyhalász, Újfehértó. Körülbelül 1990 volt az az időpont, amikor megfelelt egymásnak a városi rangú és szerepkörű települések köre.

4.1.2. Gazdasági helyzet

A vállalkozássűrűséget, a foglalkoztatottak arányát, az ezer lakosra jutó lakásépítést, az egy adózóra jutó szja-alapot képező jövedelmet a megfelelő megyei adat százalékában kifejezve, ezeket átlagolva jól kirajzolódnak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlett és fejletlen térségei.

A megye kistérségei közti gazdasági fejlettség egyértelműen a Nyíregyházi térség kiugró helyzetét mutatja. A KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatóságának számításai⁴⁰ alapján a megyei fejlettségi szintet 1-nek véve, csupán a Kisvárdai és a Nyíregyházi térség helyzete jobb az átlagosnál, Tiszavasvári és Mátészalka körzete a megyei átlag 90%-a, az Ibrány-Nagyhalászi, a Nagykállói, a Nyírbátori és a Vásárosnaményi a 80% körül mozog, míg a megye közepén elhelyezkedő Baktalórántházi, illetve a határmenti térségekben lévő Fehérgyarmati és Csengeri kistérségek mutatója ennél is kedvezőtlenebb.

11. ábra: A megye kistérségeinek gazdaság fejlettsége, 2002

Meg kell jegyezni, hogy ez a mutatószám-rendszer és a 18 mutatóból álló, településszintről aggregált mutató kismértékben eltérő sorrendet eredményez, a különbség főként a középmezőny átrendeződésében mutatkozik meg és alapvetően az infrastrukturális elemek eltérő figyelembe vételéből adódik. Így a több (18 mutató) eljárás során a mezőnyben nagyságrendileg került hátrább Mátészalka és Tiszavasvári területe, míg baktalórántházi és az ibrányi-nagyhalászi helyzete jobbnak tűnik; a vásárosnaményi kedvezőbb értékekben döntően az árvíz utáni felújításnak köszönhető.

Noha mára a városhiányos térségeket sikerült felszámolni, lényeges problémaként jelentkezik a városhálózat egyenetlensége, főként az igazi középvárosok aránytalanul alacsony száma. (SOMLYODYNE, 2003)

⁴⁰ A számítás alapját 4 mutató képezte: a vállalkozássűrűség, a foglalkoztatottak aránya, az ezer lakosra jutó lakásépítés, valamint az egy adózóra jutó szja-alapot képező jövedelem.

70. táblázat: A fejlettség komplex mutatói Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002

Kistérség	I. (4 mutató), %	II. (18 mutató)		Kistérségi sorrend	
		érték	%	I.	II.
Nyíregyházi	137	5,23	108,9	1.	1.
Baktalórántházai	76	4,42	92,0	10.	7.
Csengeri	74	4,04	84,1	11.	11.
Fehérgyarmati	79	4,20	87,5	9.	10.
Ibrány-Nagyhalászi	82	4,67	97,3	7-8.	2.
Kisvárdai	102	4,57	95,2	2.	3.
Mátészalkai	88	4,28	89,2	3-4.	8.
Nagykállói	84	4,49	93,6	5.	5.
Nyírbátori	82	4,21	87,6	7-8.	9.
Tiszavasvári	88	4,42	92,1	3-4.	6.
Vásárosnaményi	83	4,55	94,8	6.	4.
Megyei összesen	100,0	4,80	100,0	-	-

A két módszer eredményeként vett sorrendre a Spearmann-féle rangkorrelációs kapcsolatot⁴¹ megnézve láthatjuk, hogy az együtttható értéke 0,95 – nagyon közeli az 1-es értékhez, azaz szignifikáns különbség nincs a két mérési módszer között.

Hasonló a helyzet a gazdasági fejlettség és a városiasodottság (a városi lakosság aránya) közti kapcsolatok esetén, itt a rangkorrelációs együttmutató értéke 0,94, tehát minél nagyobb a városiak súlya a kistérségben, annál kedvezőbb a gazdasági fejlettség mutatója is.

4.1.3. Infrastrukturális helyzet

A megye lakásállományának negyede a megyeszékhelyen, illetve annak térségében található. A lakott lakások és lakott üdülők száz szobájára jutó lakók száma csak a Nyíregyházi kistérségben száz alatti, legmagasabb a Nagykállói, Ibrány-Nagyhalászi, Baktalórántházai kistérségekben.

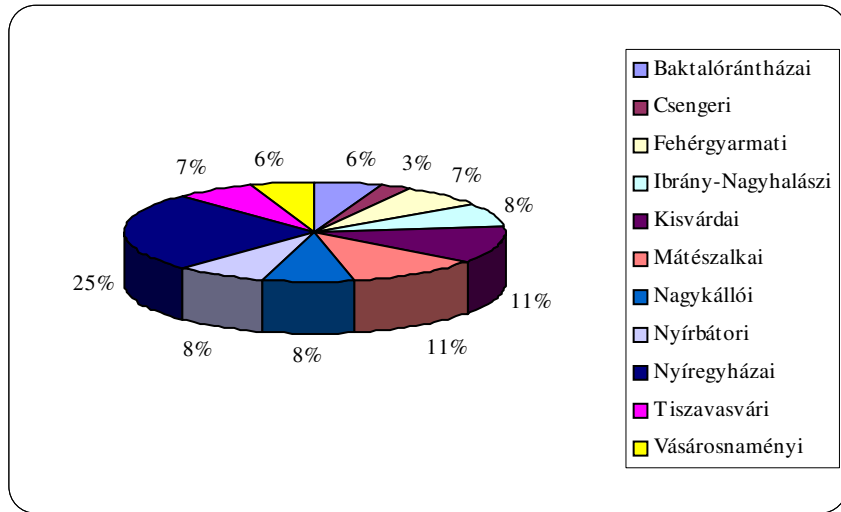
A megye három kistérségében 85% alatti a lakások hálózati vízellátottsága. A közcsatornázottság a Nyíregyházi kistérség kivételével rendre igen alacsony.

Az átlagtól való átlagos eltérés a laksűrűség és a vezetékes vízzel ellátott lakások esetében minimális (3%), azonban a közcsatornázottság vonatkozásában számottevő (21%). A közművesítettség és a városiasodottság adatait elemezve a vízvezeték-hálózat esetében nem mutatható ki összefüggés, a csatorna-hálózat kiépítettsége tekintetében viszont igen. Hasonló eredményt kapunk a gazdasági fejlettség és a közművesítettség kapcsolatát vizsgálva is.

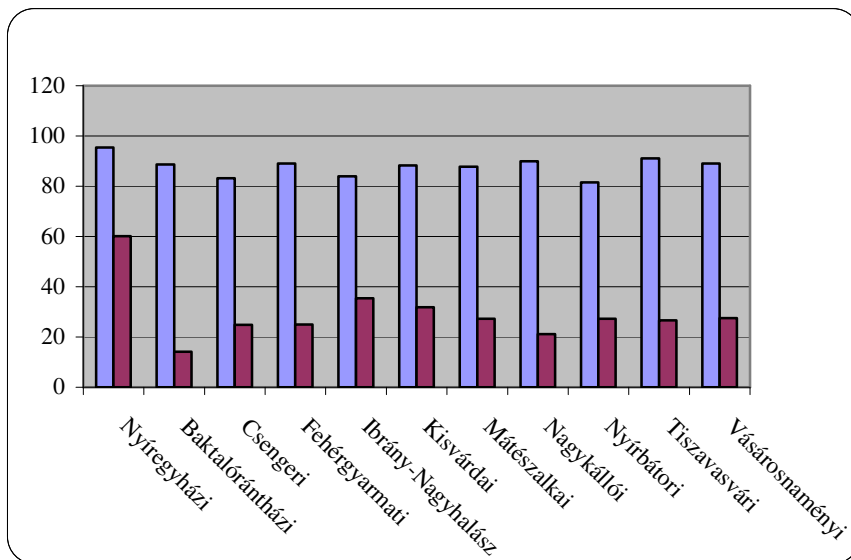
⁴¹ A Spearmann-féle rangkorrelációs együtttható képlete:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum d_i^2}{n(n^2 - 1)}, \text{ ahol } d_i \text{ a két sorszám különbsége, } n \text{ pedig az elemszám.}$$

12. ábra: A lakásállomány megoszlása a kistérségek között, 2002

13. ábra: A lakások közművesítettsége a megye kistérségeiben, 2002

71. táblázat: A vízvezeték-hálózatba és szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, 2002

Kistérség	A lakások száma	Laksűrűség, fő/100 lakás	A vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, %	A közcatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, %
Nyíregyházai	53.666	266	95,4	60,1
Baktalórántházai	11.951	299	88,6	14,2
Csengeri	5.539	263	83,2	24,9
Fehérgyarmati	14.826	271	89,0	25,0
Ibrány-Nagyhalászi	15.858	292	84,0	35,4
Kisvárdai	25.685	295	88,3	31,9
Mátészalkai	23.782	287	87,8	27,3
Nagykállói	16.371	284	89,9	21,2
Nyírbátori	16.273	280	81,5	27,2
Tiszavasvári	13.632	281	91,1	26,6
Vásárosnaményi	11.777	274	89,1	27,5
Megyei összesen	209.358	280	89,5	35,4

4.1.4. Demográfiai viszonyok

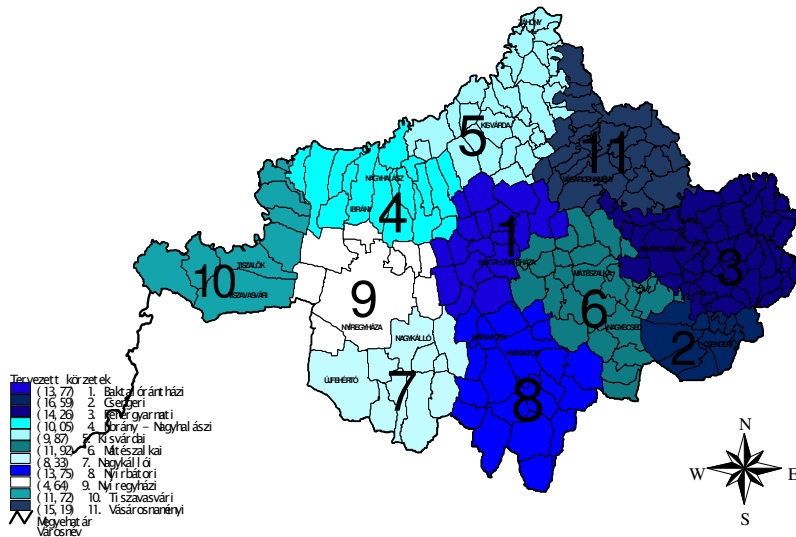
A megyében népességszámát tekintve a nyíregyházi után legnagyobb a kisvárdai és a mátészalkai terület. Arányaiban legtöbb fiatal Baktalórántháza, Ibrány – Nagyhalász, Kisvárdai és Nyírbátor térségben él, az öregedési index pedig Csenger, Fehérgyarmat, Tiszavasvári és Vásárosnamény környékén a legmagasabb. A munkaképes korú lakosság aránya egyedül a megyeszékhely-központú kistérségben 60% feletti.

72. táblázat: Népesség, népmozgalom Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002

Kistérség	Népesség, fő (évvégi)	0-14	18-59	60-x	Ezer lakosra jutó	
		évesek aránya, %			természetes szaporodás	vándorlási egyenleg
Baktalórántházai	35.683	21,0	58,2	16,3	0,0	-0,5
Csengeri	14.553	19,6	57,1	19,3	-1,9	-7,9
Fehérgyarmati	40.185	19,6	57,4	18,7	-2,2	-4,7
Ibrány-Nagyhalászi	46.267	20,9	57,0	17,5	-0,4	-0,1
Kisvárdai	75.824	21,0	58,8	15,3	1,3	-6,5
Mátészalkai	68.324	19,6	59,4	16,5	-2,2	-4,4
Nagykállói	46.429	20,2	58,2	17,1	-0,1	-3,6
Nyírbátori	45.524	21,2	57,8	16,4	-0,3	-6,4
Nyíregyházi	142.811	17,0	62,7	16,2	-0,5	-1,5
Tiszavasvári	38.287	20,0	56,4	19,2	-1,6	-4,7
Vásárosnaményi	32.306	19,1	57,5	18,9	-2,0	-8,1
Megyei összesen	586.193	19,5	59,1	16,9	-0,7	-3,8

Az átlagtól való eltérés a korcsoportos megoszlásban nem számottevő, a népmozgalmi folyamatokban már igen. A gyermekkorúak aránya a kevésbé városias területeken nagyobb, a munkaképes korú lakosság súlya pedig egyértelműen pozitív korrelációt mutat a gazdasági fejlettség mutatójával. Érdekes módon sem a természetes népmozgalmi folyamatok, sem a migráció tekintetében nem mutatható ki kapcsolat a városiasodottság, illetve a komplex fejlettség mértékével. Nem meglepő ugyanakkor, hogy a természetes szaporodás és az idős korú lakosság aránya közti szignifikáns negatív összefüggés.

14. ábra: Munkanélküliség Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben, 2002

A népesség gazdasági aktivitásában a megye kistérségei szerint nagyok az eltérések. A foglalkoztatottak aránya a népességből a megyei átlagnál csak a nyíregyházi és a kisvárdai kistérségekben magasabb, legkedvezőtlenebb a csengeri és a baktalórántházi kistérségekben. Az utóbbiakban száz foglalkoztatottra 330, illetve 335 inaktív kereső és eltartott jutott, szemben a legkedvezőbb helyzetben lévő nyíregyházi kistérség 167 fős értékével.

A kis lélekszámú településeken a foglalkoztatási lehetőségek nagyfokú beszűkülése miatt a munkanélküliség magasabb, mint a nagyobbakban. Különösen igaz ez azokra a településekre, amelyek távolabbra, 30 km-t meghaladó távolságra esnek a nagyobb városoktól. A megyében elsősorban Nyíregyháza, Kisvárdai, Záhony és Mátészalka közelsége hat kedvezően a környező falvak lakosainak foglalkoztatására.

A kis lélekszámú falvakban a munkanélküliség lényegében állandósult, a helyi társadalmak egyik legsúlyosabb társadalmi-gazdasági tényezőjévé vált.

A munkanélküliek aránya a gazdaságilag aktív népességből megyei átlagban 18% körül mozog nagy területi különbségek mellett. A ráta a megyeszékhely térségében a legalacsonyabb (11%) és a községekben a legmagasabb (24%). A mutató értéke a megye tizenegy kistérsége közül csak a nyíregyházaiban és a kisvárdaiiban marad el az átlagostól; a munkanélküliség a legnagyobb problémát vásárosnaményi, a csengeri és a baktalórántházi körzetekben okozza.

73. táblázat: Adófizetők, szja-alapot képező jövedelem, 2001

Kistérség	Adófizető		Egy adózóra jutó	Egy állandó lakosra jutó
	fő	ezer lakosra	szja-alapot képező jövedelem, ezer Ft	
Nyíregyházai	61.324	429	920	391
Baktalórántházai	11.220	314	617	195
Csengeri	4.881	332	634	204
Fehérgyarmati	14.465	358	621	217
Ibrány-Nagyhalászi	14.771	319	688	216
Kisvárdai	25.654	337	815	267
Mátészalkai	22.209	322	728	230
Nagykállói	14.080	302	654	196
Nyírbátori	14.221	310	709	217
Tiszavasvári	13.279	344	808	276
Vásárosnaményi	10.709	328	704	226
Megyei összesen	206.813	352	775	268

A megye kistérségei szerinti jövedelmi különbségeket az egy állandó lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem reprezentálja. E jövedelem nagysága függ az adózók jövedelmének nagyságától és az eltartottak arányától. Az előbbi javítja, az utóbbi rontja a jövedelmi pozíciót. Érdekes módon azonban azokban a térségekben, ahol az egy adózóra jutó összeg átlag feletti, ott a lakosság egészére vetített adat is az, még az adózók mérsékeltbb részaránya mellett is. A magasabb jövedelmű térségekben azonban általában az adófizetők aránya is a magasabbak közé tartozik. A jövedelem nagysága tehát meghatározó az adott pozíció kialakulásában, mivel az eltartási kötelezettség tekintetében nem olyan nagymértékűek – bár nem elhanyagolhatóak – a térségi különbségek, mint a jövedelem nagyságát illetően.

A kistérségek szerinti igen számottevő polarizációt mutatja, hogy az egy adózóra jutó jövedelem a kiugróan magas Nyíregyházai kistérség mellett csupán a kisvárdai és Tiszavasvári kistérségben haladja meg a megyei átlagot, a többiben jóval ez alatti. A legkedvezőtlenebb baktalórántházai, csengeri, fehérgyarmati térség adata mintegy kétharmada a Nyíregyházai térségnek. A megyén belüli különbségek tehát semmivel sem kisebbek, mint az ország nagyobb területi egységei, régiói közöttiek.

4.2. Az innovációs képességet tükröző tényezők

4.2.1. A vállalkozások tevékenységének jellege

A vállalkozási aktivitás területileg egyenlőtlen, mértéke a nyíregyházi térségben a legnagyobb. Ezer lakosra itt 47 társas és 62 egyéni vállalkozás jut – a többi kistérség átlaga 12, illetve 33.

A legtöbb társas cég az amúgy is fejlettebbnek számító kisvárdai térségben van (26), ezt követi a mátészalkai (14), míg a megye többi részén 9 és 12 közötti a mutató értéke. A társas vállalkozások előfordulását elemezve a gazdasági fejlettséggel erős pozitív, míg a városiasodottság mértékével és az egy főre jutó jövedelmi szinttel közepes kapcsolat mutatható ki.

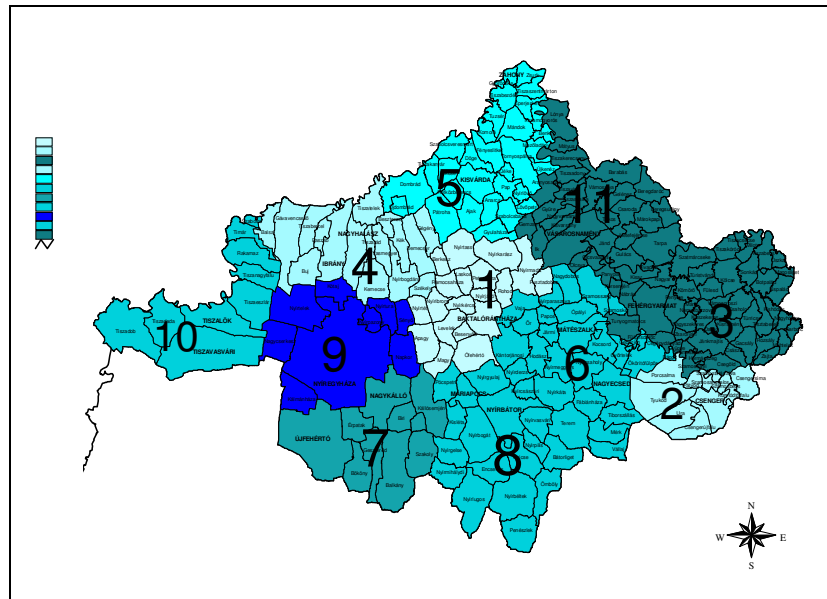
Az egyéni vállalkozások gyakorisága tipikusan a kényszervállalkozások meghatározó arányára hívja fel a figyelmet: ezer lakosra jutó értéke a 10 „vidéki” kistérség átlagában 33, legmagasabb (37) Fehérgyarmat és Vásárosnamény térségében, legalacsonyabb (26) a baktalórántházi környéken. Az egyéni vállalkozások sűrűsége a 10 kistérséget tekintve nem mutat szignifikáns különbséget, s nem látható kapcsolat sem a városiasodottság, sem a gazdasági fejlettség, sem pedig az SZJA-adatokkal.

A gazdasági fejlettség és vállalkozási szerkezet ágazati összetétele között is sajátos a kapcsolat: a mezőgazdaság súlyával erős negatív, az iparral közepes negatív, míg a szolgáltatási szféra jelenlétével erős pozitív. Hasonló eredményt kapunk az ágazati szerkezet és az SZJA-adatok összevetése esetén is.

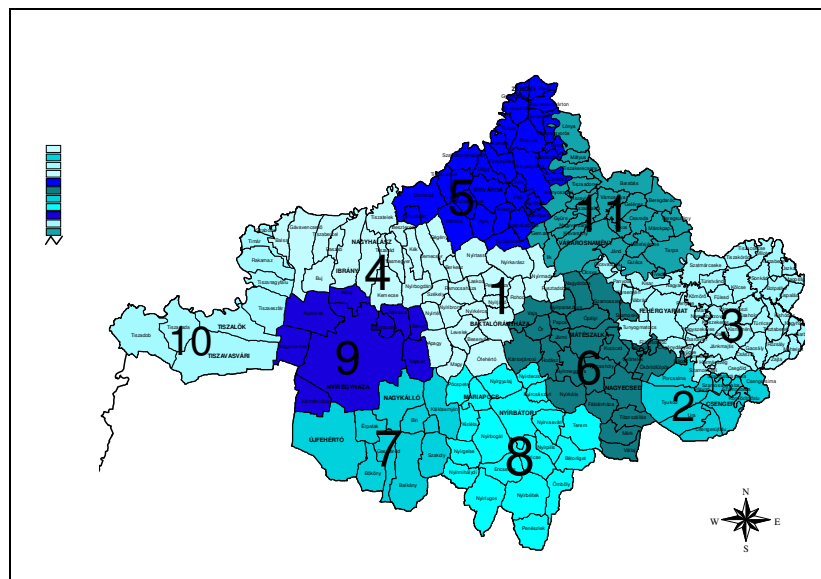
74. táblázat: A vállalkozások jellemzői, 2002

Kistérség	Működő vállalkozások száma			Vállalkozás sűrűség (ezer lakosra)	Ipari	Mg., erdőg. vállalkozások aránya, %
	összesen	ebből:				
		társas	egyéni			
Baktalórántházai	1.265	328	937	35	8,5	3,2
Csengeri	585	157	428	40	9,1	17,0
Fehérgyarmati	1.865	384	1.481	46	8,2	21,4
Ibrány-Nagyhalászi	1.776	419	1.357	38	10,8	20,2
Kisvárdai	4.379	1.949	2.430	58	4,0	11,0
Mátészalkai	3.280	954	2.326	48	7,9	7,2
Nagykállói	2.178	538	1.640	47	9,6	11,6
Nyírbátori	2.045	496	1.549	45	8,0	14,9
Nyíregyházai	15.609	6.744	8.865	109	9,1	13,5
Tiszavasvári	1.680	388	1.292	44	11,0	11,6
Vásárosnaményi	1.558	378	1.180	48	8,2	16,0
Megyei összesen	36.220	12.735	23.485	62	8,4	8,7
- ezer lakosra	62	22	40	-	-	-

15. ábra: Az ezer lakosra jutó egyéni vállalkozások száma Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002

16. ábra: Az ezer lakosra jutó társas vállalkozások száma Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002

4.2.2. Üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások

Ipari park címmel rendelkező terület a megye 11 kistérsége közül hatban van; ilyen intézmény hiányzik Baktalórántháza, Nagykálló, Mátészalka, Tiszavasvári és Vásárosnamény körzetében. A meglévő parkok – a nyíregyházi kivételével – egyelőre alig-alig töltik be az ipari park funkciót. Hatékony inkubátorház ugyancsak Nyíregyházán működik, Újfehértón és Záhonyban tapasztalhatók az inkubációs tevékenység elemei. A logisztika terén viszont egyértelműen Záhony és a közelében lévő települések játszanak meghatározó szerepet, a többi térségben – a nyíregyházi és a tiszavasvári kivételével – gyakorlatilag nem beszélhetünk logisztikai tevékenységről.

Az üzleti infrastruktúra – üzleti szolgáltatások szektor térbeli szerkezete nem egyenletes, a megyeszékhelyen és a kistérségi központként funkcionáló városokban van a legtöbb üzleti szolgáltató szervezet. K+F tanácsadással kapcsolatos tevékenység pedig csak elvétve található Nyíregyházán kívül.

75. táblázat: Kommunikációs infrastruktúra, 2002

Kistérség	Távbeszélő fővonalak száma		Vezetékes telefonnal rendelkező háztartások aránya, % ⁴²	Mobil telefonnal	Számító-géppel
	összesen	ezer lakosra			
Nyíregyházi	39.861	279	73,2	74,8	38,0
Baktalórántházai	6.358	178	49,5	60,0	20,0
Csengeri	3.199	220	72,7	65,5	27,8
Fehérgyarmati	8.538	212	66,9	61,9	n.a.
Ibrány-Nagyhalászi	8.638	187	n.a.	n.a.	n.a.
Kisvárdai	14.519	191	73,4	68,8	28,6
Mátészalkai	14.596	214	65,0	62,9	25,4
Nagykállói	8.872	191	67,3	66,3	26,0
Nyírbátori	8.655	190	65,5	73,9	25,2
Tiszavasvári	8.454	221	63,5	73,0	42,8
Vásárosnaményi	6.893	213	61,7	74,8	20,8
Megyei összesen	128.483	219	68,0	69,9	30,7

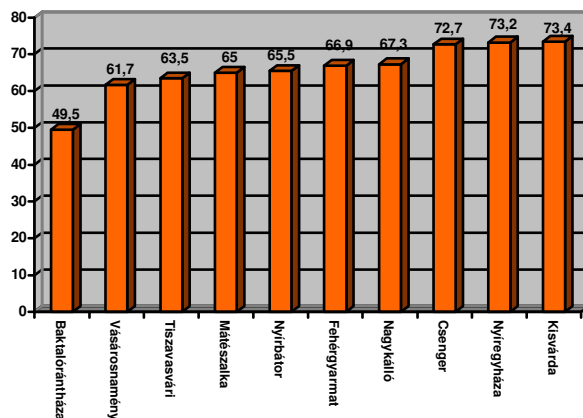
A távbeszélő fővonalak ezer lakosra vetített száma kimagaslóan a Nyíregyházi kistérségben a legtöbb. A távbeszélő fővonalak közti kistérségi különbségek egyértelműen a nem lakossági vonalsűrűségekre vezethetők vissza: a háztartások telefonos ellátása között – a háztartások körében végzett reprezentatív felmérés alapján – nincs számottevő különbség. Egy kistérségben, a baktalórántházai tapasztalható egy összehasonlításban is alacsony arány, a többi kistérségben mindenhol 60% feletti arányok a jellemzőek. Nagyon hasonló adatok tapasztalhatók a mobiltelefonok esetében is, azzal a különbséggel, hogy 60 % alatti arány egyetlen térségre sem volt jellemző.

⁴² Forrás: Saját reprezentatív felmérés, 2003; a felmérés annyiban torzít, hogy a 2003. december 31-ig érvényes kistérségi beosztáson alapult – ez főként a Nyíregyházi kistérségre mutat a kedvezőtlenebb helyzetet.

A fentieknél már nagyobb eltérések figyelhetők meg a számítógéppel és Internet-hozzáféréssel való ellátottság terén. Különösen az Internet területén tapasztalható ismételten a Nyíregyházi kistérség vezető szerepe. Feltűnő a baktalórántházi körzet helyzete, ahol minden egyes eszköz esetében a legalacsonyabb arányok tapasztalhatók.

17. ábra: A vezetékes telefonttal rendelkező háztartások aránya az egyes kistérségekben

4.2.3. A népesség iskolázottsága

Az iskolai végzettség tekintetében – hasonlóan a többi fejlettségi mutatóhoz – a megyeszékhely és térsége van a legjobb helyzetben. A tíz többi kistérséget összevetve kisebb különbségek tapasztalhatók.

76. táblázat: A lakosság iskolai végzettsége, 2001

Kistérség	Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek aránya a 10-x évesek körében, %	Az általános iskola 8 osztályát végzettek aránya a 15-x évesek körében, %	A legalább érettségizettek aránya a 18-x évesek körében, %	A főiskolát, egyetemet végzettek aránya a 2-x évesek körében, %
Nyíregyházi	0,5	25,3	44,1	15,8
Baktalórántházai	1,1	38,8	17,8	4,3
Csengeri	1,6	33,8	19,3	4,6
Fehérgyarmati	1,8	30,3	21,1	5,9
Ibrány-Nagyhalászi	1,2	35,3	18,0	4,3
Kisvárdai	0,9	33,4	26,2	7,1
Mátészalkai	1,8	31,4	24,1	6,9
Nagykállói	1,0	37,7	19,4	4,9
Nyírbátori	2,2	32,7	21,3	5,9
Tiszavasvári	1,2	31,9	22,9	6,5
Vásárosnaményi	1,3	31,9	23,2	6,2
Megye összesen	1,2	31,5	27,4	8,3

A legalább 10 éves lakosok körében relatíve legtöbb iskolázatlan Nyírbátor, Fehérgyarmat, Mátészalka és Csenger kistérségében él, legkevesebb pedig a Kisvárdai és a Tiszavasvári körzetekben. A diplomások aránya ugyancsak Kisvárdai területén a legmagasabb (bár itt sem éri el a nyíregyházinak felét sem). Úgy tűnik, a megyeszékhely mint centrum elszívó (backwash) hatása ezen a téren érvényesül a legerőteljesebben.

Az iskolázottság és a többi fejlettséget befolyásoló, illetve tükröző mutató összefüggéseit megvizsgálva a korábbi következtetéseket megerősítő eredményeket kapunk: a nulla iskolai végzettség és a gazdasági fejlettség, valamint az egy főre jutó személyi jövedelemadó között gyenge negatív kapcsolat mutatható ki (arányuk a népességben belül nem meghatározó), míg a diplomások és a gazdasági fejlettség, ill. az SZJA között erős pozitív: a tíz kistérséget tekintve 0,75 ill. 0,78 a korrelációs együttható értéke, a megye egészére, tehát a 11 kistérségre vonatkozóan pedig mindkét esetben 0,96.

77. táblázat: Az alap- és középfokú oktatás néhány adata, 2002

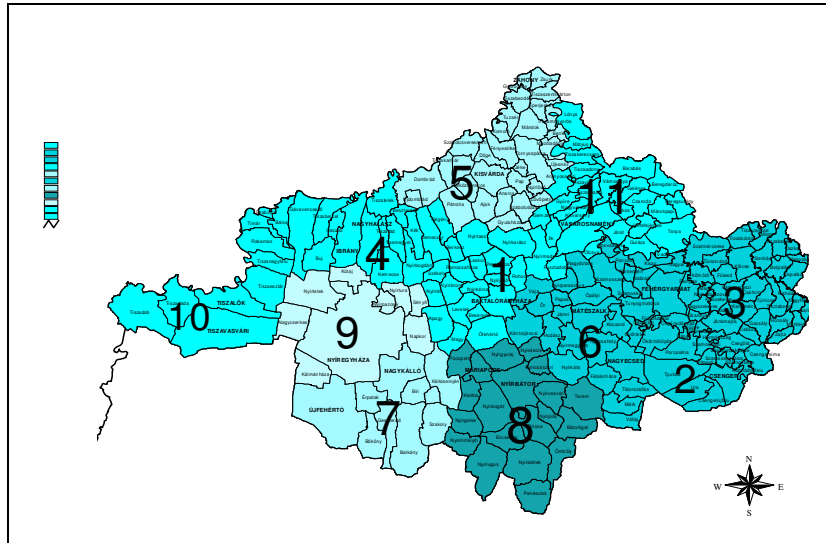
Kistérség	A középiskolával rendelkező települések száma ⁴³	A számítógéppel ellátott közoktatási intézmények száma	Internettel ellátott feladatellátási helyek száma a közoktatási intézményekben	Ezer diákra jutó számítógép, db ⁴⁴
Nyíregyházi	1	82	85	99
Baktalórántházai	1	25	15	83
Csengeri	1	9	8	69
Fehérgyarmati	1	29	19	78
Ibrány-Nagyhalászi	2	21	18	76
Kisvárdai	4	51	29	71
Mátészalkai	2	36	32	79
Nagykállói	2	26	21	67
Nyírbátori	1	26	17	75
Tiszavasvári	2	20	17	87
Vásárosnaményi	1	26	16	101
Megye összesen	18	351	277	84

Az általános iskolai oktatás feltételei között nincs meghatározó különbség a megyében. Középfokú oktatásra minden kistérségben van lehetőség, többnyire a kistérség centrumtelepülésén; a legnagyobb választék a Kisvárdai körzetben van és – az intézmények nagy számából adódóan – természetesen a megyeszékhelyen. Az oktatási intézmények számítógépes ellátottsága az utóbbi években számottevően javult; e téren érdekes módon a centrum-kistérség mellett Vásárosnaményban a legjobb a helyzet.

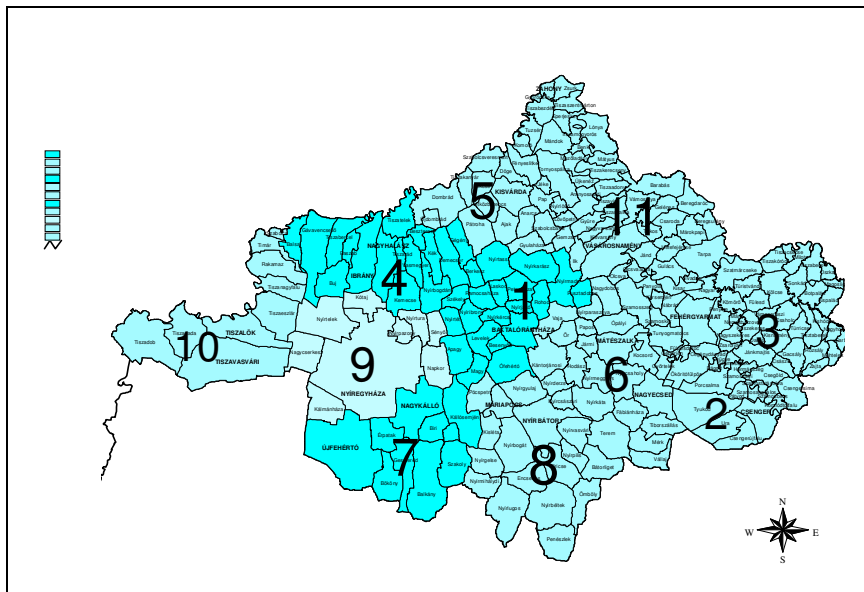
⁴³ Gimnázium, szakközépiskola.

⁴⁴ Az általános és középfokú közoktatási intézmények nappali tagozatos tanulói.

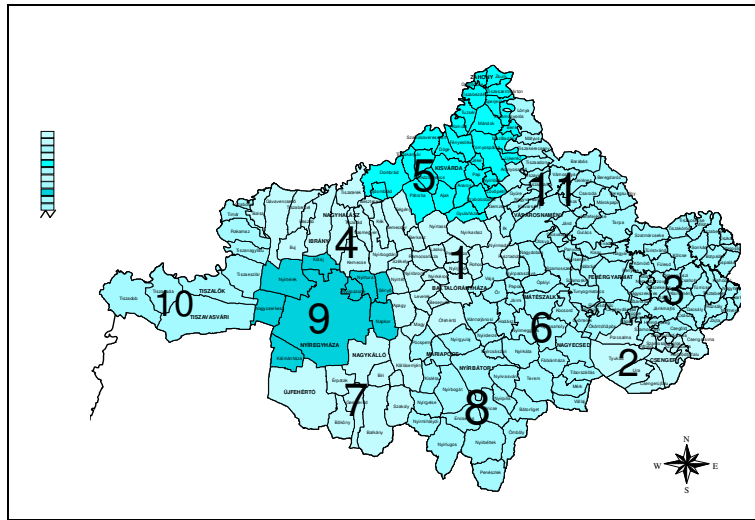
18. ábra: Az általános iskola 1. osztályát sem végzettek aránya a 10 éves és idősebb népességből Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001

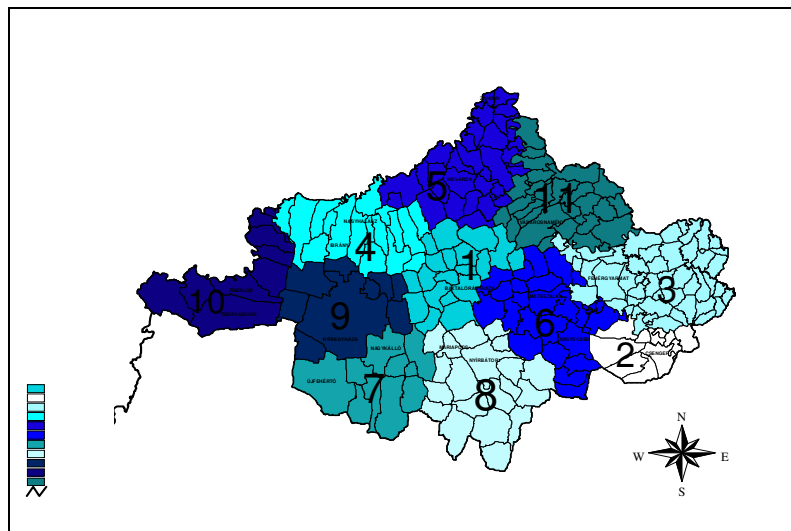
19. ábra: Az általános iskola 8. osztályát végzettek aránya a 15-x éves népességből Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001

20. ábra: A legalább érettségizettek aránya a 18-x éves korosztályból Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001

21. ábra: A diplomások aránya a 25-x éveseken belül Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001

4.2.4. K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc

A klasszikus értelemben vett innováció-közvetítő tevékenység nem létezik a megye egyik kistérségében sem – beleértve a nyíregyházait is. Az innováció-ösztönzés egyes elemei fellelhetők ugyan, de komplex, integrált szemléletű szolgáltatást jelenleg egy szervezet sem nyújt. Működnek egyéni szaktudásra alakuló vállalkozások, azonban összességében a kistérségi tanácsadói, tervezői kapacitás igen kismértékű. A humán háttér a helyi fejlesztésekhez sok esetben nem biztosítható.

A tényleges, illetve a potenciális innovációs szereplők közötti kapcsolatok gyengék. A vállalkozások többnyire csak eseti kapcsolatokat tartanak fenn mind a tudásközpontokkal, mind az innovációs közvetítő szervezetekkel. Mindez tükröződik az innovációs projektek számában és megoszlásában is.

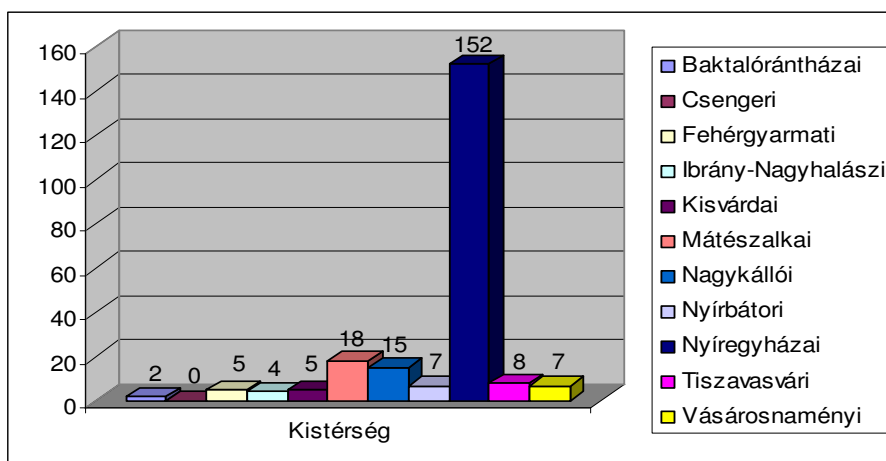
78. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Fejlesztési Ügynökség által támogatott innovációs témájú projektek száma (db), 1998-2003

Kistérség	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Nyíregyházai	17	36	54	19	26	13 ⁴⁵
Baktalórántházai	0	0	1	0	1	0
Csengeri	0	0	0	0	0	0
Fehérgyarmati	0	3	1	1	0	0
Ibrány-Nagyhalászi	1	1	2	0	0	0
Kisvárdai	0	0	1	0	4	0
Mátészalkai	3	5	5	1	4	0
Nagykállói	2	1	6	1	5	2
Nyírbátori	0	0	2	2	3	0
Tiszavasvári	2	1	4	0	1	1
Vásárosnaményi	1	2	3	1	0	0
Megyei összesen	26	49	79	25	44	16

A megítélt támogatások közvetetten utalnak az innovációs aktivitásra, ugyanis a kidolgozott és benyújtott projektek megoszlása hasonló a nyertesekéhez: 2003-ban összesen 41 MFC típusú pályázat került beadásra, ebből 19 Nyíregyházáról, öt Újfehértóról (ahol működik kutatóintézet), kettő pedig Tiszavasvári térségből.

⁴⁵ Ebből 10 megyei, 3 lokális szintű projekt.

22. ábra: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanács által támogatott innovációs projektek száma, 1998-2002

4.2.5. Kistérségi komplex innovációs mutató

A kistérségek komplex fejlettségének, illetve versenyképességének bemutatására rendelkezünk aggregált mutatószámokkal, az innovációs képességet ábrázoló indikátorral azonban nem. Ez a hiányosságot egy új, ún. innovációs területi index képzésével pótolható.

Az index kiszámításának elemei az innovációs képességet pozitívan befolyásoló tényezők köre a tényező-elemzések, valamint azok kapcsolódásai alapján a következő:

- a városiasodottság foka (a városi népesség aránya);
- a társas vállalkozásokra vonatkoztatott vállalkozásűrűség;
- a gazdasági fejlettség komplex mutatója;
- a felsőfokú végzettségűek aránya;
- az egy főre jutó SZJA-alap;
- a kistérségi elérhetőség;
- telekommunikációs szint.

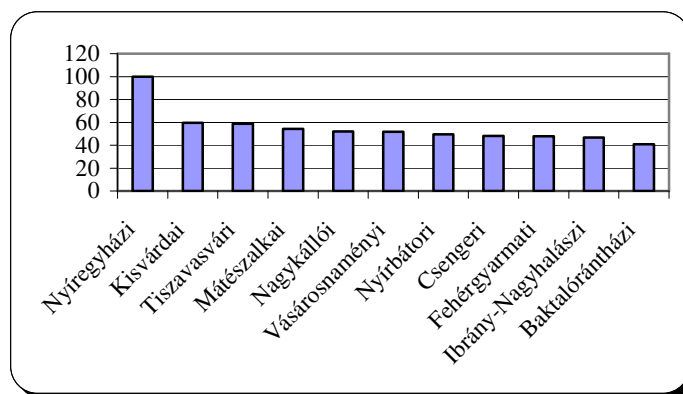
Utóbbi két tényező esetében – a statisztikai rendszer hiányosságai miatt – viszonylag egyszerű mutatók vehetők figyelembe: az elérhetőséget közvetetten kifejezi az ezer lakosra jutó személygépkocsi-állomány, míg a telekommunikációs szint jellemzésére az ezer lakosra jutó távbeszélő fővonalak száma alkalmas, utalva a jelenlegi Internet-es lehetőségekre is.

A kistérségi, illetve településszintű adatok alapján a területi innovációs index, mely részben az innováció keletkezésének potenciális lehetőségét, részben pedig a befogadó területek fogadóképességét, valamint a terjedés sebességét tükrözi, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – nem meglepő módon – a megyeszékhely abszolút dominanciáját mutatja: a Nyíregyházi kistérség és a sorrendben öt követő Kisvárdai, ill. Tiszavasvári kistérségek között nagyobb a távolság, mint a másik 10 kistérség két véglete között.

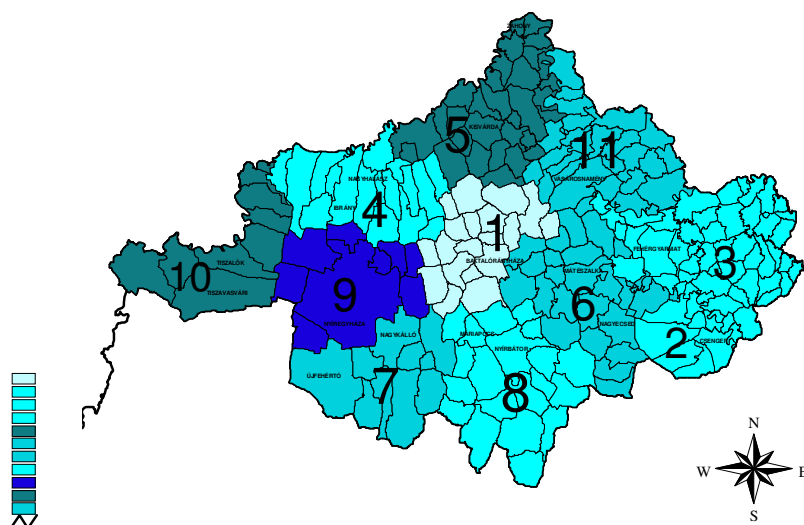
79. táblázat: A kistérségek innovációs képessége

Kistérség	Innovációs képesség a megyei átlag %-ban	Innovációs képesség a Nyíregyházi kistérség %-ban	Kistérségi sorrend
Nyíregyházi	1,56	100,0	1.
Baktalórántházai	0,64	40,8	11.
Csengeri	0,75	48,1	8.
Fehérgyarmati	0,75	47,8	9.
Ibrány-Nagyhalászi	0,73	46,7	10.
Kisvárdai	0,93	59,5	2.
Mátészalkai	0,85	54,3	4.
Nagykállói	0,81	52,0	5.
Nyírbátori	0,77	49,6	7.
Tiszavasvári	0,92	58,8	3.
Vásárosnaményi	0,81	51,7	6.
Megyei összesen	1,00	64,0	-

23. ábra: A kistérségek innovációs képessége a Nyíregyházi kistérség %-ában, 2002

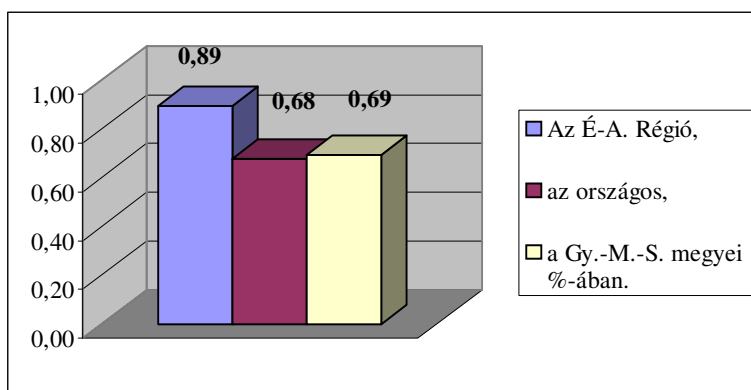

24. ábra. A kistérségek innovációs képessége, 2002

Ha fenti mutatórendszer Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és más térségek összehasonlítására alkalmazzuk, a megye innovációs képességének hasonló lemaradása látható: az Észak-Alföldi régió átlagához képest 11%, az országoshoz 32, Győr-Moson-Sopron megyéhez viszonyítva pedig 31%.⁴⁶

25. ábra: Sz.-Sz.-B. megye innovációs képessége térségi összehasonlításban, 2002 (%)

⁴⁶ Az index számítása során az SZJA-adóalap helyett az egy főre jutó GDP szerepelt, ill. a kistérségi komplex fejlettségi mutató értelemszerűen kimaradt, így egy 6 tényezős komplex mutató képzésére került sor. A tendenciát természetesen ez az index is jól tükrözi.

V. KITÖRÉSI PONTOK – FEJLESZTÉSI JAVASLATOK

Az előzőekből látható, hogy megyei szinten egész Szabolcs-Szatmár-Bereg, ezen belül a 11 kistérség közül 10 alacsony innovációs kapacitással, kiépítetlen közvetítő rendszerrel és gyenge fogadóképességgel rendelkezik. Ahhoz, hogy ez a helyzet változzon, többféle megközelítés alkalmazható. Javaslataimat három téma köré csoportosítottam:

- (a) Stratégiai szemlélet, tudatos tervezés
- (b) Az innovációs intézményrendszer fejlesztése
- (c) Az együttműködések erősítése

(a) Stratégiai szemlélet, tudatos tervezés

„A regionális fejlődésben egyre nagyobb hangsúlyt kapott a területi szintű innovációs tényezők feltárása, azok aktivizálása, a regionális sajátosságok tervszerű és tudatos érvényesítése. Ezek a célkitűzések a regionális innovációs stratégiákban fogalmazódnak meg.” (HORVÁTH, 2003) Szinte minden térségi szinten a tervezésben megfigyelhető az innováció fejlesztésének beépítése a területfejlesztési prioritások közé, a célok operacionalizálása azonban csak elvétve történik meg. Az innovációs, illetve a versenyképesség többnyire európai uniós követelményként fogalmazódik meg, nem pedig az „új regionális fejlesztési paradigma vezérlő elveként”.

A kistérségek tervezési dokumentumaiban az innovációhoz kapcsolható programelem leginkább azért szerepel, mert a készítők érzékelik az innováció, az információ, a kommunikáció jelentőségét, s nagymértékben bíznak abban, hogy az innováció (melyben egyesek a kutatás-fejlesztés, mások az információs társadalom szerepét érzik meghatározónak) számottevően hozzájárul a területi fejlődés gyorsításához, illetve a területi különbségek csökkentéséhez.

Mindez tükröződik a szabolcs-szatmár-beregi kistérségek 2003-ban elkészített innovációs stratégiáiban is: ezek alapvetően az általánosság szintjén maradtak, azaz még előttük áll a rövid- és középtávú, intézkedések szintjére lemenő, esetleg más a Nemzeti Fejlesztési Tervben megjelenő lehetőségek is kihasználni képes program összeállítása. Ehhez természetesen szükséges az innovatív gondolkodásmód térségi beágyazódásának elősegítése, az innováció-orientált szemléletmód kialakítása, alkalmazása, a fejlődés hajtóerejét képező gondolkodásmód kiterjesztése is, s nem csupán a gazdasági, a tudományos, illetve az innovációs szolgáltatási szereplők, hanem a lakosság körében is fontos az innovatív gondolkodásmód, a fejlesztések iránti folyamatos szükséglet megjelenése.

(b) Az innovációs intézményrendszer fejlesztése

Amikor innovációs intézmény-rendszerről beszélünk, legalább három síkon gondolkodunk: (i) a K+F tevékenységet (is) végző szervezetek; (ii) az innovációt közvetítő szervezetek és (iii) az innovációt befogadó szervezetek.

Az egyes kistérségekben eltérőek az adottságok, a hagyományok és a tapasztalatok a K+F tevékenység végzésére, azonban a közvetítés és a befogadás feltételrendszere viszonylag rövid időn belül is fejleszthető. Mindhárom síkon alapvetően a fizikai (infrastrukturális) feltételrendszer, valamint a humán erőforrások fejlesztése számít kulcselemnek.

„Magyarország esetére az a jellemző, hogy sok esetben még a megfelelő színvonalú általános infrastrukturális alapok kiépítése is hiányzik. Így itt még ennek létrehozása az elsődleges cél. A tartós versenyképesség biztosításához azonban ezen felül itt is a helyi adottságokat és lehetőségeket jelentő speciális tényezők fejlesztésére van szükség.” (ERHRLICH, 2003)

A megye kistérségeiben az infrastrukturális elemek közül épp a főbb közvetítő csatornák, azaz az elérhetőség (közlekedés, kommunikáció) hiányzik a legnagyobb mértékben. A problémák egy része központi programokkal kezelhető (ld. autópálya), többségében azonban itt is kihasználhatók a helyi kezdeményezések – különösen, ha települési/térségi együttműködésen alapulnak. (Példa erre az a szélessávú kommunikációs program, ami a megye valamennyi települését fogja érinteni).

A humán erőforrások, személyi feltételek vonatkozásában a képzés (legyen az vállalkozóknak, kutatóknak, menedzsereknek, egyéb jelenlegi vagy jövőbeli szakembereknek szóló) szerepe ma már köztudott. Kulcsfontosságú, hogy az intézményrendszer valamennyi síkján olyan személyi kapacitás álljon rendelkezésre, amely képes a stratégiai gondolkodásra, a nemzetközi források fogadására és menedzselésére, a helyi tervezésre, programozásra. Nemzetközi tapasztalat, hogy az innovációs képesség kulcsa a szellemi rugalmasság fejlesztése, a kezdeményező- és problémamegoldó képesség. A jó humán közeg azért is nagyon fontos, mert az innovációk sok esetben személyes kapcsolatokon keresztül terjednek (ld. „járványszerű terjedés” modellje).

(c) Az együttműködések erősítése

Jelenleg az innovációs szereplők között együttműködés gyakorlatilag csak elvétve fordul elő. Az innovációs lánc „szakadozott”, egyes elemei hiányoznak is, de ahol lehetne kapcsolódás, ott is csak véletlenszerűen jön létre. Szembetűnően igaz ez a K+F intézmények, a felsőoktatás, valamint a vállalkozási szféra között.

Egyre intenzívebbek ugyanakkor a települések közti kapcsolatok. A kistérség egy település-együttes, ahol már korábban kialakultak valamiféle együttműködések. „A helyi, többségében a közösségek (önkormányzat, non profit szféra), vagy lokálisan domináns, gazdasági jellegű területfejlesztés szereplők (vállalkozások) által működtetett, megújítást képviselő intézmények a helyi fejlesztés csomópontjainak tekinthetők.” (Rechnitzer, 2003)

A térségi együttműködések két dimenziója jelent jelenleg akadályozó tényezőt: egyrészt a különböző térségek vonatkozásában (megye- régió, kistérségek egymás között), másrészt adott térségekben a centrum és perifériája viszonylatában (a megyebeli szereplők a régió megyén kívüli tudásbázisára még kevésbé építenek). A megyében a kistérségek közti összefogás jelentőségét alátámasztja a megyeszékhely, valamint az összes többi térségi közti szakadék, a centrum-periféria kapcsolatban pedig mind a regionális, mind a megyei, mind pedig a kistérségi központ szerepet betöltő városok esetében erőteljes elszívó („backwash”) hatás érvényesül a szétterítő, terjesztő („spread”) hatás helyett. Tapasztalatok szerint az innovációk egy része hierarchikus rendszerben, főként a településstruktúra mentén terjed, így nemcsak a mobil termelési tényezők elszívása, hanem az innovációs folyamat gyorsítása vonatkozásában is meghatározó a települések, ill. térségek közti együttműködés.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Európai Területfejlesztési Perspektíva (ESDP) a területfejlesztés hosszú távú céljaként három prioritást fogalmaz meg: a gazdasági és társadalmi kohéziót, a természeti erőforrások és a kulturális örökség megőrzését, valamint az európai térség kiegyensúlyozottabb versenyképességét. Ez a célhármas megfelel a területfejlesztés hagyományosnak tekinthető alapelveinek, azaz a méltányosság, a fenntartható fejlődés és a hatékonyság alapelveinek.

Az elmaradott régiók gazdaságának fejlesztését célul kitűző, a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap 2000-2006. közötti felhasználásának fő prioritása a regionális versenyképesség növelése, összekapcsolva a hatékonyság (gazdasági növekedés) és a méltányosság (foglalkoztatás) elemeket. A versenyképesség vállalati szinten a piaci versenyben való helytállást, országok, azok térségei esetében pedig a más térségekkel való (főként nemzetközi) versenyben való sikerességet jelenti. Térségi szinten a gazdaságfejlesztés közvetlen célja olyan üzleti környezet kialakítása és fenntartása, mely a térségben működő vállalkozások versenyelőnyeit tartósan biztosítja.

Kutatások szerint egy-egy ország/térség versenyképességének javulását alapvetően innovációs kapacitása, illetve annak kihasználtsága határozza meg, s a tartós versenyelőnyök döntően a széles értelemben vett innovációk folyamatos alkalmazásától függnnek.

A regionális versenyképesség alapfeltételeinek megteremtéséről szóló EU-direktíva megállapítása szerint minden térség sikerének, versenyképességének egyik kulcsa az innovációs képesség. Az Európai Unió célul tűzte ki gazdaságában a versenyképesség növelését, tudásbázisának dinamikus fejlesztését, a foglalkoztatás bővítését és a fenntartható fejlődés elősegítését. A versenyképesség kulcsa az oktatás és képzés, valamint az innováció. Az EU irányelvei természetesen csak általános kereteket jelölnek ki, az egyes térségeknek maguknak kell kidolgozniuk, alulról felfelé szerveződő (bottom-up) módon a fejlesztési stratégiájukat.

Az Országos Területfejlesztési Koncepció szerint a humán infrastruktúra fejlesztésének 3 kiemelt iránya van: (i) az egészségügyi és a szociális ellátás javítása, (ii) a közoktatás színvonalának emelése, valamint (iii) a kutatási-fejlesztési tevékenység fejlesztése. Az Észak-Alföldi Régió elfogadott fejlesztési koncepciója ugyancsak kiemeli a területi innovációs rendszer fejlesztését.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye innovációs képessége, innovációs infrastruktúrája, s ennek megfelelően innovációs tevékenysége jelenleg szerény. A kutatás-fejlesztés alapvetően a felsőoktatási intézményrendszerhez és néhány kutatóintézethez kötődik, a gazdaság és a kutatási rendszer kapcsolódása, együttműködése nem kielégítő. Nincsenek megfelelő információk a megye innovációs kapacitásáról, azok kihasználtságáról. S bár mind a megye elfogadott fejlesztési koncepciója, mind pedig stratégiai programja tartalmazza a K+F, illetve az innovációs tevékenységek fejlesztését, az erre megfogalmazott programjavaslatok az általánosság szintjén maradtak.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján – a végrehajtott intézkedések ellenére – sajnos a megye általános lemaradása nem csökkent, s a megyén belüli kistérségi különbségek is tovább erősödtek. Célszerűnek látszik tehát speciálisan felmérni a megye, illetve a megye egyes kistérségeinek innovációs képességét, s megfogalmazni a megye egyes térségeiben, illetve azok alapján a megye egészére vonatkozóan a gazdasági fejlődést elősegítő, a fenntartható gazdasági növekedést szolgáló innovációs stratégiát.

Ennek a felismerésnek a jegyében került sor 2003-ban a megyei innovációs stratégia összeállítására. A megyében működő kistérségi társulások ugyancsak megkísérelték felvázolni innovációs elképzeléseiket; ezek többsége azonban az általános célok szintjén maradt. Nem lettek kimunkálva azok a tényezők, melyek meghatározzák a megyén belüli eltéréseket – dolgozatomban ezt a hiányosságot igyekeztem pótolni.

Azokat a tényezőket vizsgáltam, amelyek feltételezhetően hatnak az innováció létrejöttére, illetve tükrözik a térségek innovációs képességét. A kutatás fő módszerei a következők voltak:

- a hazai és külföldi (kiemelten az Európai Unió területéről származó) szakirodalom feldolgozása;
- a rendelkezésre álló tervezési dokumentumok elemzése (kistérségi, megyei, regionális, országos, EU-s);
- a rendelkezésre álló primer és szekunder adatforrások alapján az információk összegyűjtése, rendszerezése és elemzése;
- az innovációs folyamatokban és tevékenységekben résztvevő szereplők azonosítása;
- kérdőíves, illetve interjú módszer segítségével a kistérségi szereplők véleményének és szükségleteinek feltárása.

Dolgozatomban elsőként a kistérség és az innováció fogalmak használatának elméleti megalapozásával, jogszabályi háttérével foglalkoztam.

A kistérség fogalmának, funkciójának meghatározására irányuló kísérletek, a közigazgatásban elfoglalt helyének tisztázására irányuló törekvések már a '90-es évek első felében megjelentek a szakirodalomban. Az Európai Unió tagállamaiban a kistérségi együttműködési formák széles spektrumon mozognak, a feszesen szabályozott francia modelltől kezdve, a Spanyolországban jellemző alulról szerveződő összefogásokig. A legfrissebb szabályozás a 2003. év végén született a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről szóló 244/2003. (XII. 18.) sz. Kormányrendelet keretében. Eszerint a kistérségek rendszere: az ország egész területét átfogó, megyehatárokat (és ezzel egyértelműen régióhatárokat) át nem lépő rendszer. Egy-egy kistérség a földrajzilag is összefüggő települések olyan együttese, amely a települések közötti valós munka- és lakóhelyi, közlekedési, középfojú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem stb.) kapcsolatokon alapul. A kistérségi rendszerben a települések kapcsolataik révén egy vagy több központi településhez vonzódnak; így az egyes kistérségekben vagy egyetlen központi település, vagy több társközpont tölti be a centrumtelepülés szerepét.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2004. január 1. óta 11 kistérség található, ebből egy a megyeszékhely köré szerveződött, kettő-kettő Ukrajnával, illetve Romániával, egy pedig mindkét országgal határos.

Az innováció fogalmkörébe olyan új ötletek, tevékenységek, termékek, szervezetek, emberi és közösségi viselkedési módok tartoznak, amelyek elfogadásával, átvételével megváltozik a befogadó terület és megváltoznak az ott élő emberek. Az innováció kapcsán sokan annak csak a kreatív tartalmát emelik ki, holott a legtöbb esetben a szervezethez, a szabályozottsághoz és a stratégiai szemlélethez a meghatározó az eredményesség szempontjából. Kimutatható, hogy tíz innovációs projekt közül kilencnél azért következik be a kudarccsal, mert a kreatív ötlet megvalósítása szervezetlen, koordinálatlan volt.

Az innováció a XXI. század egyik legnagyobb gazdasági és társadalmi kihívása. A gyorsuló változásokhoz való alkalmazkodás képessége, az emberi erőforrások folyamatos megújításának kényszere mind olyan tényezők, amelyek a társadalom innovációs állapotától függenek. A társadalmi-gazdasági fejlődéshez, a versenyképesség növekedéséhez egyre fejlettebb technikára és egyre több tudásra van szükség. Mind fontosabbá válik, hogy maga az innovációs szemlélet terjedjen. Az innovációs tevékenységek sikerességéhez ugyanakkor minden társadalomban a kormányzat, az önkormányzatok, a gazdasági szervezetek, a közvetítő szervezetek és a tudományos kutatási szféra összehangolt, hatékony együttműködésére van szükség.

Ha innovációról beszélünk, többnyire vállalati szinten gondolkodunk. A vállalati innovációs készség: újdonságbefogadó képességet jelent, a megújulási folyamatok intenzitását és módszerességét tükrözi. A társadalom innovációs készsége ezzel szemben a gazdasági szférában és a felépítmény rendszerben érzékelhető nyitottság, az újdonságok iránt tanúsított fogékonyság, az időben történő változtatási hajlandóságok, s ezek eredményeképpen a folyamatosan végbemenő (ön)fejlődés, idővel pedig a tevékenységek (folyamatok) minőségi megújulása.

A második fejezet a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei helyzet bemutatása mind az innovációs képességet befolyásoló, mind az azt tükröző tényezőknél keresztül – az elemzés során igyekeztem rávilágítani azokra a lényeges különbségekre, amelyek a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és az országos, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és az Észak-Alföldi régiós, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg és – az ország másik északi csücskében lévő, határmenti, de gyökeresen eltérő helyzetű – Győr-Moson-Sopron megyei helyzet között tapasztalhatók. A térségi innovációs képességet alakító tényezőket két csoportra osztottam:

- az innovációs képességet befolyásoló tényezők: geopolitikai jellemzők, településszerkezet; általános gazdasági helyzet; fizikai infrastruktúra; demográfiai, szociális viszonyok;
- az innovációs képességet tükröző tényezők: vállalkozás-szerkezet; üzleti infrastruktúra, üzleti szolgáltatások; iskolázottság, oktatási rendszer; K+F tevékenység, tudásközpontok, innovációs lánc.

A harmadik fejezet keretében a megye 2004. január 1-jétől érvényes kistérségi struktúrája alapján a 11 megyebeli kistérséget ismerteti, a második fejezet logikája szerint. Először az innovációs képességet befolyásoló tényezőket, ezt követően az innovációs térséget tükröző elemeket mutattam be, egységes struktúrában.

Az egyes kistérségek bemutatását követte a negyedik fejezetben ezek összehasonlítása a már alkalmazott logika szerint. A megyebeli kistérségeket összevetve a következő főbb megállapítások tehetők:

- Általános vélemény, hogy a megye – az országoshoz hasonlóan – kettészakadt egy fejlettebb, nyugati, északnyugat és egy fejletlenebb keleti-délkeleti részre. Ezzel szemben a polarizáció sokkal inkább a centrum-periféria modellnek felel meg, azaz a Nyíregyházi kistérség a többihez képest kiugróan fejlett, míg a többi kistérség közti fejlettségi mutatók különbsége nem igazán számottevő.
- A városiasodottság foka és a gazdasági fejlettség között egyértelmű pozitív kapcsolat mutatható ki. Ugyanez a helyzet a közművesítettség tekintetében is.
- A korcsoportos megoszlást elemezve látható, hogy a gyermekkorúak aránya a kevésbé városias területeken nagyobb. A munkaképes korú lakosság súlya és a gazdasági fejlettség komplex mutatója között szignifikáns a kapcsolat. Meglepő módon sem a természetes népmozgalmi folyamatok, sem a migráció tekintetében nem mutatható ki kapcsolat a városiasodottság, illetve a komplex fejlettség mértékével. Nem meglepő ugyanakkor, hogy a természetes szaporodás és az időskorú lakosság aránya közötti szignifikáns negatív összefüggés.
- A népesség gazdasági aktivitásában a megye kistérségei szerint nagyok az eltérések. A foglalkoztatottak aránya a népességből a megyei átlagnál csak a nyíregyházi és a kisvárdai kistérségekben magasabb. A kis lélekszámú településeken a foglalkoztatási lehetőségek nagyfokú beszűkülése miatt a munkanélküliség magasabb, mint a nagyobbakban. Különösen igaz ez azokra a településekre, amelyek távolabbra, 30 km-t meghaladó távolságra esnek a nagyobb városoktól.
- A megye kistérségei szerinti jövedelmi különbségeket az egy állandó lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem reprezentálja. Az egy adózóra jutó jövedelem a kiugróan magas Nyíregyházi kistérség mellett csupán a kisvárdai és Tiszavasvári kistérségben haladja meg a megyei átlagot, a többiben jóval ez alatti.
- A vállalkozási aktivitás területileg egyenlőtlen, mértéke a nyíregyházi térségben a legnagyobb. A társas vállalkozások előfordulását elemezve a gazdasági fejlettséggel erős pozitív, míg a városiasodottság mértékével és az egy főre jutó jövedelmi szinttel közepes kapcsolat mutatható ki. Az egyéni vállalkozások gyakorisága tipikusan a kényszervállalkozások meghatározó arányára hívja fel a figyelmet. Az egyéni vállalkozások sűrűsége a 10 kistérséget tekintve nem mutat szignifikáns különbséget, s nem látható kapcsolat sem a városiasodottság, sem a gazdasági fejlettség, sem pedig az SZJA-adatokkal.
- A gazdasági fejlettség és vállalkozási szerkezet ágazati összetétele között is sajátos a kapcsolat: a mezőgazdaság súlyával erős negatív, az iparral közepes negatív, míg a szolgáltatási szféra jelenlétével erős pozitív.
- Az iskolai végzettség tekintetében – hasonlóan a többi fejlettségi mutatóhoz – a megyeszékhely és térsége van a legjobb helyzetben. A tíz többi kistérséget összevetve csak kisebb különbségek tapasztalhatók.

- Az iskolázottság és a többi fejlettséget befolyásoló, illetve tükröző mutató összefüggéseit megvizsgálva a korábbi következtetéseket megerősítő eredményeket kapunk: a nulla iskolai végzettség és a gazdasági fejlettség, valamint az egy főre jutó személyi jövedelemadó között gyenge negatív kapcsolat mutatható ki (arányuk a népességen belül nem meghatározó), míg a diplomások és a gazdasági fejlettség, ill. az SZJA között erős pozitív.
- Az általános iskolai oktatás feltételei között nincs meghatározó különbség a megyében. Középfokú oktatásra minden kistérségben van lehetőség, többnyire a kistérség centrumtelepülésén; a legnagyobb választék a Kisvárdai körzetben van és – az intézmények nagy számából adódóan – természetesen a megyeszékhelyen.
- A klasszikus értelemben vett innováció-közvetítő tevékenység nem létezik a megye egyik kistérségében sem – beleértve a nyíregyházi is. Az innováció-ösztönzés egyes elemei fellelhetők ugyan, de komplex, integrált szemléletű szolgáltatást jelenleg egy szervezet sem nyújt. A tényleges, illetve a potenciális innovációs szereplők közötti kapcsolatok gyengék. A vállalkozások többnyire csak eseti kapcsolatokat tartanak fenn mind a tudásközpontokkal, mind az innovációs közvetítő szervezetekkel. Mindez tükröződik az innovációs projektek számában és megoszlásában is.

A kistérségek komplex fejlettségének, illetve versenyképességének bemutatására rendelkezünk aggregált mutatószámokkal, az innovációs képességet ábrázoló indikátorral azonban nem. Ezt a hiányosságot igyekeztem pótolni, amikor egy új, ún. innovációs területi indexet képeztem. Az index kiszámításához az alábbi elemeket vettem figyelembe: a városiasodottság foka; a társas vállalkozásokra vonatkoztatott vállalkozásűrűség; a gazdasági fejlettség komplex mutatója; a felsőfokú végzettségűek aránya; egy főre jutó SZJA; kistérségi elérhetőség; telekommunikációs szint.

A kistérségi, illetve településszintű adatok alapján a területi innovációs index, mely részben az innováció keletkezésének potenciális lehetőségét, részben pedig a befogadó területek fogadóképességét, valamint a terjedés sebességét tükrözi, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – nem meglepő módon – a megyeszékhely abszolút dominanciáját mutatja: a Nyíregyházi kistérség és a sorrendben öt követő Kisvárdai, ill. Tiszavasvári kistérségek között nagyobb a távolság, mint a másik 10 kistérség két véglete között.

A dolgozat a konklúziók, a kitörési lehetőségek, a javaslatok megfogalmazásával fejeződik be.

Az elemzések során egyrészt a KSH adatbázisára, másrészt saját információgyűjtésre támaszkodtam. A táblázatok és az ábrák adatforrása – amennyiben másként nem jelöltem – a KSH valamely évkönyve. Dolgozatom elkészítéséhez nagy segítséget kaptam a Debreceni Egyetem Társadalomföldrajz Tanszékén, dr. Süli-Zakar István konzulensem irányításával, emellett az MTA Regionális Kutatások Központja által koordinált kutatások (dr. Horváth Gyula irányításával) és az IDEA munkacsoport anyagai szinte naprakész, a hazai szakirodalom legfrissebb anyagainak felhasználhatóságával segítették munkámat.

ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ – Summary

The European Spatial Development Perspective draws three priorities as the long-term goal of spatial development: economic and social cohesion, preservation of natural resources and cultural heritage and more the balanced competitiveness of the European region. This triple priority system is equal to the traditional basic principals of regional development that are the basic principles of equity, sustainable development and efficiency.

The main priority of exhausting the Structural Funds and the Cohesion Fund between 2000 and 2006– which main goal is the development of the underdeveloped regions – is increasing regional competitiveness joined the effectiveness (economic growth) and equity (employment) elements. Competitiveness means answering the market competition on enterprise level while means successfulness in competition with other regions at national level. The immediate object of economic development at regional level is evolving and keeping such a business environment, which permanently assures competitiveness to the enterprises working in the region.

The progression of the competitiveness in a country or a region is said that mostly determined by its innovative capability and its improvement plus the permanent competitive advantages are mainly depending on the running practice of innovation.

According to the statements of the EU directive about establishing the primary conditions of regional competitiveness, one key of successfulness and competitiveness of all regions is innovative capacity. One of the main objectives of the European Union is increasing competitiveness, dynamically developing knowledge base, enlarging employment and promoting sustainable development in its economy. The main keys of competitiveness are education and training, as well as innovation. The directives of the EU naturally indicate only general frames, the individual regions have to elaborate themselves their development strategies following bottom-up methods.

According to the National Regional Development Concept, human infrastructure development has three stressed directions: (i) improving health and social supply, (ii) leveling up public education, as well as (iii) developing R+D activities.

Now the innovative capability, infrastructure and activities of Szabolcs-Szatmár-Bereg county are not significant. Research and development is mainly in connection with higher education and some researching institutions and the links between economy and R+D are not satisfying. There are no suitable information about the innovative capacity of the county and its utilization. Though both the accepted development strategy of the county and its strategic program contain the development of R+D and innovative activities, the program proposals drafted for it remained only generalities.

Now by the experiences of the last years – notwithstanding the measures carried out –, the general lag of the county has not decreased yet and the micro regional differences in the county became deeper.

So it seems practical to specially gauge the innovative capacity of the county and its micro regions and draft such an innovation strategy, which is useful for the economic and sustainable development of the county.

Realizing the above-mentioned a county innovation strategy was drafted in 2003. The micro regional associations working in the county also tried to draft their innovative conceptions; although the majority of these remained only generalities. Those factors, which determine the deviations within the county were not completed – I tried to complement these deficiencies in my study.

I studied those factors, which probably influence the establishment of innovation and reflect the innovative capacity of the regions. The main methods of the research were the following:

- Processing national and foreign (stressed from the European Union) technical literature;
- Analysing the available planning documents (micro regional, county, regional, national and EU);
- Collecting, systematizing and analysing of information available by the primer and secondary data bases;
- Identifying persons participating in innovative processes and activities;
- Revealing the opinion and requirements of the persons living in the micro regions by questionnaires and interviews.

First I dealt with the theoretical establishment and legal background of the micro region and innovation ideas in my study.

There have already been a lot of efforts in technical literature since the '90-ies to determine the idea, function and administrative part of micro region. There are a lot of types of micro regional co-operations in the European Union, from the stiffly regulated French model to the bottom-up organized Spanish unions. The latest regulation was made at the end of 2003 within the scope of the No. 244/2003. (XII. 18.) Governmental Regulation about the establishing, bordering and modifying order of the micro regions. According to this regulation the system of the micro regions is the following: a system, which covers the whole territory of the country, but not cross the county (and regional) borders. Each micro region is such a co-operation of geographically continuous settlements, which is founded upon real labour, habitation, traffic and secondary supplier (education, public health and commerce etc.) relations. The settlements belong to one or more central settlements by their relations; so there is only one central settlement or more partner settlements in the central role of the micro regions.

There are 11 micro regions in Szabolcs-Szatmár-Bereg county since 1st January, 2004. One of them was established around the county town, two-two are bordering Ukraine and Romania and one of them is bordering both of these countries.

The innovation category contains such new ideas, activities, products and organisations, human and communal behaving manners, whose acceptance and adoption modify the adopting region and its inhabitants. The innovation category contains such new ideas, activities, products and organisations, human and communal behaving manners, whose accepting and adopting modify the adopting region and its inhabitants. Many people emphasise only the creative content of innovation, though in most cases organisation, regulation and strategic view are determining in terms of efficiency. It's demonstrable, that nine of ten innovative project were unsuccessful, because the realization of the creative idea was unorganised and un-co-ordinated.

Innovation is the greatest economic and social challenge of the 21st century. The adaptability to the accelerating changes, the stress of the continuous reform of the human resources are both such factors which depend on the innovative situation of the society. More advanced technology and more knowledge are needed to social-economic development and increasing competitiveness. Spreading of innovative approach is being more important. At the same time the harmonized and effective co-ordination of the government, self-governments, economic organizations, negotiator organizations and the scientific investigator sphere are needed to the success of the innovative activities.

Talking about innovation, mostly we think on enterprise level. The enterprise innovative skill means new feature capacity and reflects the intensity and method of renaissance processes. Whereas the innovative skill of society is the openness in economic sphere and build-up system, the susceptibility towards new features, the willingness for changes in time and as a result of the above mentioned the continuously proceeding (self)development and gradually the quality renewal of the activities (processes).

I submit the situation in Szabolcs-Szatmár-Bereg county in the second chapter through those factors which determine and reflect innovative capacity. In the course of analysis I tried to illustrate the important differences between the situation in Szabolcs-Szatmár-Bereg and Hungary, Szabolcs-Szatmár-Bereg and Észak-Alföld region, Szabolcs-Szatmár-Bereg and Győr-Moson-Sopron (this county is situated in the northern borderline of Hungary, but totally different situated). I divided the factors modifying the regional innovative capacity into two groups:

- Factors which influence innovative capacity: geopolitical features, settlement structure; general economic situation; physical infrastructure; demographic and social conditions;
- Factors, which reflect innovative capacity: venture structure; business infrastructure, business services; education, educational system; R+D activities, science centres, innovative chain.

Chapter 3. recites the 11 micro regions of the county by the legal micro regional structure (1st January, 2004) following the logic of Chapter 2. First I presented those factors, which influence innovative capacity in a unified structure.

The introduction of the micro regions was followed by the comparison of them in Chapter 4. by the previously applied logic. Comparing the micro regions of the county we can conclude the following:

- The general opinion is that the county – similarly to the national – pull apart a more developed western, north western and a less developed, eastern, south eastern part. On the other hand the polarization much rather equals the centre-peripheral model, namely the nyíregyházai micro region is well developed compared to the other micro regions, while the differences between the development indicators of the other micro regions are not really notable.
- Between the phase of urbanization and economic development an explicit positive relationship can be detected, as well as respecting supply with public utilities.

- Analysing age-group distribution it can be seen, that rate of children is bigger on the less urban areas. There is a significant relation between the importance of the working age inhabitants and the complex indicator of economic development. It is surprising that nor regarding the natural population changes nor regarding migration any relationship between urbanisation and level of complex development can be indicated. Though it is not surprising, that there is a significant negative difference between natural increase and rate of senior population.
- There are great deviations in the economic activity by the micro regions. The rate of employed population is only in the nyíregyházai and kiskvárdai micro regions are higher than the county rate. Unemployment is higher in the smaller settlements than in the bigger because of the intense reduction of the employment possibilities. It is especially true for those settlements, which are more than 30 km far from bigger cities.
- The differences between the incomes of the micro regions represent the income by personal income tax per person. Income per person is very high in nyíregyházai micro region and only in the kiskvárdai and tiszavasvári micro regions is higher than the county average.
- Enterprise activity is regionally unequal; its measure is the highest in the nyíregyházai micro region. Analysing the occurring of joint ventures, in relation to economic development a strongly positive while in relation to rate of urbanisation and incomes per person a medium relation can be indicated. There are a lot of individual ventures, which show the determining rate of 'pressure ventures'. There are not significant differences between the 11 micro regions considering the density of individual ventures; and there is not any relationship between nor urbanisation, nor economic development nor personal income tax data.
- There is also a specific relation between economic development and sectoral compound of venture structure: by importance of agriculture is strongly negative, by industry is medium negative and by service sphere is strongly positive.
- Considering educational level – similarly to the other development indicators – the county town and its micro region are in the best situation. Comparing the other 10 micro regions there are only small differences.
- Examining the correlation of education and other, development influencing and reflecting indicators, we get the following, confirmative results: there is a weak negative relationship between zero education, economic development and personal income tax per person (their rate of population is not determining), while relationship between graduation and economic development and personal income tax per person is strongly positive.
- There are not determining differences between the conditions of elementary school education in the county. All the micro regions have secondary education, mostly in the central settlement of the micro region; the most facilities are in the kiskvárdai micro region and of course in the county town.

- There is not 'classical' innovation-negotiating activity neither of the micro regions of the county – included the nyíregyháza micro region. Though certain elements of innovation promoting activities can be found, but complex, integrated services are not available. Relationship between actual and potential innovation persons is weak. Enterprises mostly have only one-time dealings both with science centres, both with innovation-negotiating organisations. All these are reflected in the number and distribution of innovative projects.

We have aggregated indicator numbers for presenting the complex development and competitiveness, but we do not have indicators for innovative capacity. I tried to recover this gap, when I produced a new, so-called innovative regional index. I took the following elements into consideration to calculate the index: phase of urbanisation; density of ventures correlated with joint ventures; the complex indicator of economic development; rate of higher educated; personal income tax per person; micro regional availability; level of telecommunication.

The regional innovative index by reason of the micro regional and settlement data, which reflects partly the potential origin of innovation, partly the receptiveness of recipient areas and speed of spreading shows the absolute dominance of Szabolcs-Szatmár-Bereg county: there is greater difference between Nyíregyháza and Kisvárdai resp. Tiszavasvári micro regions than between the two outer limits of the other 10 micro regions.

The study ends with drafting conclusions, out breaking possibilities and proposals.

I depend on the database of Central Statistic Bureau and personal information collecting in the course of analysing. The data source of charts and illustrations – if I did not mark other – one of the annuals of CSB. I got important assistance on the Social Geography Chair of the University of Debrecen by the guidance of István Süli-Zakar dr consultant in the course of preparing my study. Moreover researches of the Hungarian Scientific Academy Regional Researches Centre (guiding by Gyula Horváth dr), the IDEA workgroup nearly up-to-date materials and the latest materials of the national technical literature helped my work.

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Táblázatok:

1. táblázat: A NUTS szintek szabályozása az Európai Unióban	5
2. táblázat: A kistérségek és a „kistérség-típusú” egyéb lehatárolások száma Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2003.....	10
3. táblázat: A megyék versenyképességének típusai.....	16
4. táblázat Terület, népesség, településszerkezet, 2002	23
5. táblázat: A gazdasági fejlettség (2001) és az ipar (2002) főbb mutatói	24
6. táblázat: A fizikai infrastruktúra főbb összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002	27
7. táblázat: A népesség főbb összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002	29
8. táblázat: A vállalkezési szerkezet összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002	31
9. táblázat: A beruházások, külföldi befektetések összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében	33
10. táblázat: Kommunikációs infrastruktúra, 2002.....	36
11. táblázat: A lakosság képzettségének összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében	38
12. táblázat: Az oktatási rendszer összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002.....	39
13. táblázat: A kutató-fejlesztő helyek összehasonlító adatai Sz.-Sz.-B. megyében, 2002.....	43
14. táblázat: A Nyíregyházi kistérség településszerkezete, 2002.....	45
15. táblázat: Vállalkozási struktúra a Nyíregyházi kistérségben, 2002.....	48
16. táblázat: Iskolai végzettség a Nyíregyházi kistérségben, 2001	49
17. táblázat: Közoktatási rendszer a Nyíregyházi kistérségben, 2002	50
18. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Nyíregyházi kistérségben, 2003.....	51
19. táblázat: A Baktalórántházi kistérség településszerkezete, 2002	52
20. táblázat: Vállalkozási struktúra a Baktalórántházi kistérségben, 2002	54
21. táblázat: Iskolai végzettség a Baktalórántházi kistérségben, 2001.....	56
22. táblázat: Közoktatási rendszer a Baktalórántházi kistérségben, 2002.....	56
23. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Baktalórántházi kistérségben, 2003	57
24. táblázat: A Csengeri kistérség településszerkezete, 2002	58
25. táblázat: Vállalkozási struktúra a Csengeri kistérségben, 2002	60
26. táblázat: Iskolai végzettség a Csengeri kistérségben, 2001.....	61
27. táblázat: Közoktatási rendszer a Csengeri kistérségben, 2002.....	61
28. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Csengeri kistérségben, 2003	62
29. táblázat: A Fehérgyarmati kistérség településszerkezete, 2002	63
30. táblázat: Vállalkozási struktúra a Fehérgyarmati kistérségben, 2002	65
31. táblázat: Iskolai végzettség a Fehérgyarmati kistérségben, 2001.....	67
32. táblázat: Közoktatási rendszer a Fehérgyarmati kistérségben, 2002.....	67

33. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Fehérgyarmati kistérségben, 2003	68
34. táblázat: Az Ibrány-Nagyhalászi kistérség településszerkezete, 2002	69
35. táblázat: Vállalkozási struktúra az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2002	71
36. táblázat: Iskolai végzettség az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2001	72
37. táblázat: Közoktatási rendszer az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2002	73
38. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok az Ibrány-Nagyhalászi kistérségben, 2003	73
39. táblázat: A Kisvárdai kistérség településszerkezete, 2002	74
40. táblázat: Vállalkozási struktúra a Kisvárdai kistérségben, 2002	76
41. táblázat: Iskolai végzettség a Kisvárdai kistérségben, 2001	78
42. táblázat: Közoktatási rendszer a Kisvárdai kistérségben, 2002	78
43. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Kisvárdai kistérségben, 2003	79
44. táblázat: A Mátészalkai kistérség településszerkezete, 2002	80
45. táblázat: Vállalkozási struktúra a Mátészalkai kistérségben, 2002	82
46. táblázat: Iskolai végzettség a Mátészalkai kistérségben, 2001	84
47. táblázat: Közoktatási rendszer a Mátészalkai kistérségben, 2002	84
48. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Mátészalkai kistérségben, 2003	85
49. táblázat: A Nagykállói kistérség településszerkezete, 2002	86
50. táblázat: Vállalkozási struktúra a Nagykállói kistérségben, 2002	88
51. táblázat: Iskolai végzettség a Nagykállói kistérségben, 2001	89
52. táblázat: Közoktatási rendszer a Nagykállói kistérségben, 2002	89
53. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Nagykállói kistérségben, 2003	90
54. táblázat: A Nyírbátori kistérség településszerkezete, 2002	91
55. táblázat: Vállalkozási struktúra a Nyírbátori kistérségben, 2002	93
56. táblázat: Iskolai végzettség a Nyírbátori kistérségben, 2001	94
57. táblázat: Közoktatási rendszer a Nyírbátori kistérségben, 2002	95
58. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Nyírbátori kistérségben, 2003	95
59. táblázat: A Tiszavasvári kistérség településszerkezete, 2002	96
60. táblázat: Vállalkozási struktúra a Tiszavasvári kistérségben, 2002	98
61. táblázat: Iskolai végzettség a Tiszavasvári kistérségben, 2001	99
62. táblázat: Közoktatási rendszer a Tiszavasvári kistérségben, 2002	99
63. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Tiszavasvári kistérségben, 2003	100
64. táblázat: A Vásárosnaményi kistérség településszerkezete, 2002	101
65. táblázat: Vállalkozási struktúra a Vásárosnaményi kistérségben, 2002	103
66. táblázat: Iskolai végzettség a Vásárosnaményi kistérségben, 2001	105
67. táblázat: Közoktatási rendszer a Vásárosnaményi kistérségben, 2002	105

68. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott innovatív pályázatok a Vásárosnaményi kistérségben, 2003.....	106
69. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002	107
70. táblázat: A fejlettség komplex mutatói Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002	109
71. táblázat: A vízvezeték-hálózatba és szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, 2002.....	111
72. táblázat: Népesség, népmozgalom Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002.....	111
73. táblázat: Adófizetők, szja-alapot képező jövedelem, 2001	113
74. táblázat: A vállalkozások jellemzői, 2002	114
75. táblázat: Kommunikációs infrastruktúra, 2002.....	116
76. táblázat: A lakosság iskolai végzettsége, 2001	117
77. táblázat: Az alap- és középfokú oktatás néhány adata, 2002	118
78. táblázat: A Sz.-Sz.-B. Megyei Fejlesztési Ügynökség által támogatott innovációs témájú projektek száma (db), 1998-2003	121
79. táblázat: A kistérségek innovációs képessége.....	123

Ábrák:

1. ábra: Kistérségi statikus versenyképesség - 1999.....	17
2. ábra: Kistérségi dinamikus versenyképesség (1993-99) ⁸	17
3. ábra: Az egy főre jutó GDP alakulása 1994 és 2001 között, ezer Ft.....	24
4. ábra: A GDP megoszlása a gazdasági ágak főbb csoportjai között, 2001.....	25
5. ábra: A működő vállalkozások megoszlása gazdasági ág szerint, 2002.....	31
6. ábra: A beruházások megoszlása a gazdasági ágak szerint, 2002.....	32
7. ábra: A kommunikációs eszközök elterjedtsége a háztartásokban, %.....	37
8. ábra: Az Internet-hozzáféréssel rendelkező Sz.-Sz.-B. megyei háztartások aránya a településtípusok függvényében, %.....	37
9. ábra: Iskolai végzettség, 2001.....	40
10. ábra: A nappali tagozatos hallgatók megoszlása felsőoktatási intézmények között, a szülők lakóhelye szerint, 1999	41
11. ábra: A megye kistérségeinek gazdaság fejlettsége, 2002	108
12. ábra: A lakásállomány megoszlása a kistérségek között, 2002.....	110
13. ábra: A lakások közművesítettsége a megye kistérségeiben, 2002	110
14. ábra: Munkanélküliség Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben, 2002.....	112
15. ábra: Az ezer lakosra jutó egyéni vállalkozások száma Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002	115
16. ábra: Az ezer lakosra jutó társas vállalkozások száma Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2002.....	115
17. ábra: A vezetékes telefonttal rendelkező háztartások aránya az egyes kistérségekben	117
18. ábra: Az általános iskola 1. osztályát sem végzetek aránya a 10 éves és idősebb népességből Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001	119

19. ábra: Az általános iskola 8. osztályát végzettek aránya a 15-x éves népességből Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001	119
20. ábra: A legalább érettségizettek aránya a 18-x éves korosztályból Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001	120
21. ábra: A diplomások aránya a 25-x éveseken belül Sz.-Sz.-B. megye kistérségeiben, 2001	120
22. ábra: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanács által támogatott innovációs projektek száma, 1998-2002	122
23. ábra: A kistérségek innovációs képessége a Nyíregyházi kistérség %-ában, 2002	123
24. ábra: A kistérségek innovációs képessége, 2002	124
25. ábra: Sz.-Sz.-B. megye innovációs képessége térségi összehasonlításban, 2002 (%).....	124
26. ábra: Magyarország leghátrányosabb helyzetű kistérségei	151
27. ábra: Magyarország kedvezményezett kistérségei, 2003	151
28. ábra: Kistérségi rendszer, 2004.....	152
29. ábra: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott és nyertes pályázatok, 2003	154

FELHASZNÁLT IRODALOM

- APATINI, Kornélné (2003): A magyar kis- és középvállalkozások és az EU-csatlakozás: kihívások és lehetőségek. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/2. pp. 75-79.
- Az Észak-Alföldi Régió Innovációs Stratégiája (RIS) (2001). Hajdú-Bihar Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Debrecen
- Az Észak-Alföldi Régió Regionális Innovációs Stratégiája (2003). UNIVERSITAS Kht., Debrecen
- Az Észak-Alföldi Régió Területfejlesztési Konceptiója és Területfejlesztési Stratégiai Programja, valamint Operatív Programja (2002). Debrecen, Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács
- ÁGH, A. (2003): Kistérségek az átalakuló közigazgatásban. Közösségi művelődés, 2003. december. pp. 38-41.
- ÁGH, A. (2003): Közigazgatási reform Magyarországon. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/4. pp. 67-77.
- BALCSÓK, I. – DANCS, L. (2003): Munkaerő-piaci kapcsolatok az Északkelet-Alföldön, különös tekintettel a magyar-ukrán határ mentére. In: Alföldi tanulmányok 2002-2003, pp. 51-65. MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba
- BÁLINT, A. – FAZEKAS, Zs. – HOLLÓ, M. (2003): Innovatív kistérségek. www.kergazdasag.hu/terseg/innovativ.html
- BARÁTH, E. (2003): A regionális tervezés, fejlesztés új dimenziói és igényei.. Területi Statisztika 2003. 6. (43.) évf. 3. szám, pp. 199-204.
- BECHMANN, G. – HRONSKY, I. (2003) : Expertise and Its Interfaces. Edition Sigma, Berlin, 2003. pp. 295
- BEKE, P. (2003): Kistérség, kistáj. Közösségi művelődés, 2003. december. pp. 1-6.
- BEKÉNYI, J. – BÉRCESI, F. – NÉMETH, J. (2003): A közigazgatási kistérség. www.idea.hu
- BEKÉNYI, J. – BÉRCESI, F. – NÉMETH, J. (2003): A kistérség fogalma, funkciói, intézményrendszere. www.idea.hu
- BELUSZKI, P. (2003): A magyarországi városállomány általános jellemzői. www.rkk.hu/kon
- BENKO, G. (1999): Regionális tudomány. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 1999
- BERNÁT T. – BORA Gy. – KOLLARIK A. – KULCSÁR D. (1991): Magyarország természeti erőforrásai és gazdaságföldrajzi adottságai. Aula Kiadó, Budapest, 140 p.
- BIRMAN E. (1987): Innováció. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, p. 370.
- BORA, Gy. – KOROMPAI, A. (2001): A természeti erőforrások gazdaságtana. AULA Kiadó, Budapest, 440 p.

- BOROS Z. (2004): Magyarország infrastruktúrája. Technológia és Gazdaság Online folyóirat, 2004/1.
- BOTOS, B. (2003): A bővülő Európa iparpolitikája. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/3. pp. 69-74.
- BIRMAN E. (1987): Innováció. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 370 p.
- BUCSY L. (1970): Az innovációk rendszere a piacra orientált döntések tükrében I-II.. OMKDK, Budapest 191 p. (I.) és 244 p. (II.)
- BUCSY L. (1976): Az innovációk rendszere és a vállalati fejlődés.. KJK, Budapest, 337 p.
- BUDAY-SÁNTHA, A. (2002): Agrárpolitika – vidékpolitika. Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- BUDAY-SÁNTHA, A. (2003): Agrártársaságok komplex fejlesztése. Tér és Társadalom, 2003/1. pp. 185-190.
- CSEFÓ, F. (2003): A kistérség intézményrendszere és a települési önkormányzatok. www.idea.hu
- DÖRY, T. (2001): Az innováció kutatások megjelenése a regionális elemzésekben. Tér és Társadalom, 2001/2. pp. 87-106.
- DÖRY, T. (2001): Vállalkozások innovációs tevékenysége a Közép-Dunántúlon. Tér és Társadalom, 2000/2-3. pp. 53-62.
- DRUCKER, P. F. (2001): Innováció és vállalkozás az elméletben és a gyakorlatban. Park Kiadó, Budapest, 271 p.
- DUDÁS, F.. (2003): A kistérségi közigazgatás közszolgálati stratégiai szerepkörének megalapozása. www.idea.hu
- EHRlich, É. (2003): Az infrastruktúra és a szolgáltatások szerepe a regionális versenyképességben. www.rkk.hu/kon
- EKE, Pálné (2001): Az országhatár menti terület népesedési folyamatai Szabolcs-Szatmár megyében. In: Tér – Idő – Társadalom. pp. 404-416. MTA RKK, Pécs
- ENYEDI Gy. (2001): A területfejlesztés tudományos megalapozása. In: Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés (Megye, régió, kistérség). pp. 13-26. MTA, Budapest
- ENYEDI Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. Hilscher Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 138 p.
- ERDŐSI, F. (2002): Gondolatok a közlekedés szerepéről a régiók és a városok versenyképességének alakulásában. Tér és Társadalom. 2002/1. pp. 135-161.
- ÉGER, Gy. (2000): Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában. Osiris Kiadó, Budapest, 2000
- FALUVÉGI, A. (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. Területi Statisztika, 2000/4. pp. 319-346.

- FARKAS, B. – LENGYEL, I. (2001): Regionális versenyképesség és kohézió az Európai Unióban. *Tér és Társadalom*. 2001/3-4. pp. 337-252.
- HORVÁTH GY. – KÖSZEGFALVY GY. – LAOS M. – LENGYEL I. – NEMES NAGY J. – RECHNITZER J. (1994): Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához. MTA RKK, Győr-Pécs, 252 p.
- FILEP Gy. (1995): Pénzügyi háttér, banki infrastruktúra. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei befektetési kiadvány, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Tanács, Nyíregyháza,
- FILEPNÉ Nagy É. (1994): A gazdasági szervezetek változása és térségi differenciálódása. *Gazdaság és Statisztika*, 1994/4.
- FODOR L. (1976): A termelőerők területi koncentrációja, agglomerációja. In: *Közgazdasági értekezések* 24. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 7-86.
- FORRAY R. K. (1993): Az iskolázás regionális különbségei és a fejlődés lehetőségei a kilencvenes években. In: *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon*. Szerk. Enyedi Gy. KJK, Budapest, pp. 257-274.
- FÜRCHT, P. (2003): Kistérségi koncepció. www.idea.hu
- G. FEKETE, É. (1994): A kistérségi szerveződések megjelenése és szerepe a területfejlesztésben. In.: *Tér és közigazgatás*, pp. 67-88. MTA RKK, Pécs
- G. FEKETE, É. (1991): A regionális alapon szerveződő településszövetségek létrejöttének háttéréről. In: *Válság és kiút. Falukonferencia*. MTA Rkk, Pécs, pp. 299-307.
- G. FEKETE, É. (2001): Együtt! – De hogyan? Innovációk a kistérségi fejlesztésekben. MTA Regionális Kutatások Központja, Miskolc-Pécs
- G. FEKETE, É. (1997): Fenntartható közösségek. In: *Alföldi tanulmányok..* MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 93-101.
- GÖÖZ L. (1999): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye természeti erőforrásai. Nyíregyháza, 374 p.
- HAJNAL B. (1990): Felzárkózás vagy leszakadás? (A területfejlesztés kétarcúsága Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében). In: *Tér – Idő – Társadalom*. MTA RKK, Pécs, pp. 391-403.
- HORVÁTH Gy. (2003): A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. *Tér és Társadalom*, 2001/2. pp. 203-231.
- HORVÁTH Gy. (1989): A regionális gazdaságszervezés fejlődése és intézményei. Akadémiai Kiadó, Budapest
- HORVÁTH, GY. (2003): A régiók és települések versenyképességének szempontjai regionális dokumentumokban, regionális politikai célkitűzések kiválasztott európai régiókban. www.rkk.hu/kon

- HORVÁTH Gy. (2000): Az európai regionalizmus kihívásai és a magyar regionális politikai stratégia. In: Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés (Megye, régió, kistérség). Szerk. Horváth Gy., Pálné Kovács I. MTA, Budapest, pp. 57-90.
- HORVÁTH, Gy. (1999): Az innováció szerepe Dél-Dunántúl fejlesztésében. In: Változó környezetünk. Tiszteletkötet Fodor István professzor 60. születésnapjára. JPTE – MTA RKK, Pécs, pp. 23-26.
- HORVÁTH Gy. (1998): Európai regionális politika. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 501 p.
- HRONSZKY I. (2002): Kockázat és Innováció. Arisztotelész kiadó, 268 p.
- Innováció – Törvényi keretek – Működési struktúrák (2000) (Szerk. Pungor, E.) Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 83 p.
- IVÁNYI, A. – HOFFER I. (1996): Innovációs menedzsment. Aula Kiadó, Budapest, 285 p.
- KÁDÁR, B. (2003): Világ gazdasági kihívások magyar szemszögből. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/4. pp. 3-7.
- Kistérségi differenciálódás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (1997) Szerk.: Filepné Nagy Éva. Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztés Tanács, Nyíregyháza, 167 p.
- KENGYEL Á. (2002): Az európai Unió regionális politikája. Aula, Budapest, 230 p.
- KOVÁCS, T. (2003): Magyarország kistérségi szerkezete. www.idea.hu
- KOZMA G. (2003): Regionális gazdaságtan. DE Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 188 p.
- KOZMA F. (1992): A menedzser közgazdasági szemlélete. KJK, Budapest, 313 p.
- KÖVES P. – PÁRNICZKY G. (1973): Általános statisztika. KJK, Budapest 1973. 817 p.
- KŐSZEGFALVY GY. – LOYDL T.: Településfejlesztés. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 161 p.
- KULCSÁR V. (1976): A regionális elemzések módszerei. Akadémiai Kiadó, Budapest. 334 p.
- Kutatás és fejlesztés Magyarországon 2000. Budapest, OM, 2001.
- LACKENBAUER, J. (2003): EU Eastern Enlargement and Economic Disparities between Countries and Regions. In: Haderi, S. – Kreso, S. – Meyer, D. – Wenzel, H.-D.: Third European Doctoral Seminar, BERG, Bamberg, pp. 129-158.
- LENGYEL, I. (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, 2000/12. pp. 962-987.
- LENGYEL, I. (2003): A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. www.rkk.hu/kon

- LENGYEL, I. (2003): Megjegyzések az alföldi régiók versenyképességének megítéléséhez. In: Alföldi tanulmányok 2002-2003, MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 64-88.
- LÉVAI I. (1998): Regionális struktúrák a világrendszerben. In: Hagyományos térségek megélhetési szerkezete. Szerk. Csanády A. Ab Aeterno, Budapest, pp. 9-13.
- MAROSI, S. – SOMOGYI, S. (1990): Magyarország kistájainak katasztere. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest
- MARTIN, P (1999): Are European Regional Policies Delivering? EIB Papers, 4(2), Luxembourg, pp. 10-23.
- MARTIN, P (1999): Public Policies, Regional Inequalities and Growth. CEPR Discussion Paper No. 1841., Centre for Economic Policy Research (CEPR), London
- MATHEIKA, M. (1988): A településhálózat-vizsgálat elméleti és gyakorlati vonatkozásairól. Akadémiai Kiadó, Budapest
- NAGY Z. (2003): Borsod-Abaúj-Zemplén megye és kistérségei fejlődésének vizsgálata néhány mutatószám alapján. In: Társadalomföldrajz – területfejlesztés I-II. E Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 239-248.
- NÁRAI M. – RECHNITZER J. (1999): Elválaszt és összeköt a határ. MTA RKK, Pécs-Győr, 307 p.
- NELSON, G. – HRONSKY, I. (2003): How Science Can Support Environmental Protection? Florida Tech – BME Partnership Programme Yearbook 2003. Atisztotelész Publishing Co., Budapest 2003. pp.221.
- NEMES NAGY, J. (1987): A regionális gazdasági fejlődés összehasonlító vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Budapest
- NEMES NAGY J. ((2001): Regionális folyamatok, regionális fejlődés. In: A terület- és településfejlesztés kézikönyve. Szerk. Beluszky P., Kovács Z., Olessák D. CEBA Kiadó, Váckisújfalu, pp. 55-66.
- NEMES NAGY, J. (2003): A versenyképesség mérésének módszertana. www.rkk.hu/kon
- Nemzeti Fejlesztési Terv (2001-2003) munkaanyagai. Budapest, NFTEUH
- Népszámlálás 2001. 6.16 Területi adatok. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye I-II. kötet. KSH, Budapest, 2002
- Népszámlálás 2001. 6.21 Területi adatok. Összefoglaló adatok. I-II. kötet. KSH, Budapest, 2002
- NYITRAI, Ferencné (2003): A K+F finanszírozása a fejlett világban és Magyarországon. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/3. pp. 3-11.
- OLÁH, J. (2002): A vidék multiplikálása. Valóság, 2002/6. pp. 95-103.
- PAP, N. (2003): A területfejlesztési politika földrajzi vetületei. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/3. pp. 81-86.

- PAPANONEK, G. (2003): Az „európai paradoxon” a magyar K+F szférában. Fejlesztés és Finanszírozás, 2003/4. pp. 40-47.
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2000): Térszerkezési stratégiák Magyarországon. In: Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés (Megye, régió, kistérség). MTA, Budapest, pp. 29-56.
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2001): Regionális politikai modellváltás – a területfejlesztés intézményrendszere Magyarországon. In: Regionális politika és közigazgatás. Szerk. Pálné Kovács I. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, pp. 165-240.
- RECHNITZER, J. (1990): Szempontok az innováció térbeli terjedésének kutatásához. In: Tér – Idő – Társadalom. MTA RKK, Pécs, pp. 48-60.
- RECHNITZER, J. (1999): Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In: Elválaszt és összeköt a határ. MTA RKK, Pécs-Győr, pp. 9-72.
- RECHNITZER, J. (2003): A hazai nagyvárosok innovációs potenciálja. www.rkk.hu/kon
- RECHNITZER, J. (2003): Regionális innovációs potenciál. www.rkk.hu/kon
- ROMÁN, Z. (2003): A termelékenység növekedésének forrásai a magyar gazdaságban. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/3. pp. 34-42.
- SÁNCHEZ, J. S. (1997): Un programa innovador de desarrollo rural. In: Autonomías y Desarrollo, MTA RKK, Pécs. pp. 41-56.
- SCHULTZ, T. W. (1983): Beruházás az emberi tőkébe. KJK, Budapest, 277 p.
- SCHULTZ, T. W. (1983): A szegénység gazdaságtana. In: Beruházás az emberi tőkébe. KJK, Budapest, pp. 281-296.
- SOMLYODINÉ PFEIL E.. (2003): A városok helye és szerepe a kistérségi közigazgatási rendszer kialakulásában. www.idea.hu
- SUSÁNSZKY J. – Kiss I. (1981): Az innovációs technikák elterjedtségének nemzetközi összehasonlító vizsgálata. Vezetéstudomány, 1981/5. sz. pp. 23-25.
- SÜLI-ZAKAR, I. (2003): A fenntarthatóság és a társadalmi-gazdasági fejlődés esélye az alföldi falusi térségekben. In: Alföldi tanulmányok 1997., MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, pp. 77-90.
- SÜLI-ZAKAR I. (2003): magyar területfejlesztés az EU regionális politikájának tükrében. In: Társadalomföldrajz – területfejlesztés I-II. E Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 639-666.
- Stratégiai helyen Európában. A strategic position in Europe. An strategischer Stelle in Europa (2002). Szerk. Filepné Nagy Éva. Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanács, Nyíregyháza, 28 p.
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egészségügyi és szociális fejlesztési koncepciója (2003). Szerk. Filepné Nagy Éva). Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanács, Nyíregyháza

- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye innovációs stratégiai programja (2003). Megakom Stratégiai Iroda – Laser Consult Műszaki-Tudományos és Gazdasági Tanácsadó Kft., Nyíregyháza
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye statisztikai évkönyve 2002. KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatósága, Nyíregyháza, 2003
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye térségi innovációs programja (2003). Szerk. Filepné Nagy Éva. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Tanács
- SZAKÁLY D. (2002): Innováció- és technológia-menedzsment I-II. Bíbor Kiadó, Miskolc, 365 p. (I.) és 381 p. (II.)
- SZARVÁK T. (2002): The Possibilities of Border Regions in the Information Society. In: Borders and Cross-border Co-operations in the Central European Transformation Countries. Ed.: Süli-Zakar I. Debrecen: Kossuth Egyetemi K., pp. 80-87.
- SZEDLÁRNÉ GÁLI I. (2000): A regionális és kistérségi tanácsadás jellemzői. In: Menedzsment tanácsadási kézikönyv. Szerk.. Poór J. KJK-Kerszöv, Budapest, pp. 419-436.
- SZEKERES I. (2003): Innováció a XXI. században. Álláspontok. VI. évf. 2. szám pp. 96-99.
- SZÉPVÖLGYI Á. (2003): A tudás-alapú gazdaság és a regionális fejlődés. In: Társadalomföldrajz – területfejlesztés I-II. E Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 597-609.
- SZOBOSZLAI, ZS.. (2003): Kistérségek társadalma Magyarországon. www.idea.hu
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. (2002): A kistérségi szint megjelenése a terület- és foglalkoztatáspolitikában (Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2002) pp. 7-69.
- Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés (2000): megye, régió, kistérség. Szerk. Horváth Gy. – Pálné Kovács I. MTA Budapest, 245 p.
- Térségi vizsgálatok a területfejlesztés decentralizált rendszerében. KSH, Budapest, 1997
- Társadalmi-gazdasági helyzetkép Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (1996). Szerk. Filepné Nagy Éva. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Tanács, Nyíregyháza, 145 p..
- Területi statisztikai évkönyv 2002. KSH, Budapest, 2003
- TÓTH, J. – TRÓCSÁNYI, A. (2003): A magyarországi régiók történeti-földrajzi alapjai. Fejlesztés és Finanszírozás. 2003/4. pp. 19-29.
- TÖRÖK Á. (1986): Komparatív előnyök. KJK, Budapest. 214 p.
- VASS, Gy. (2003): Kistérségi közigazgatás a gyakorlatban. Közösségi művelődés, 2003. december. pp. 42-43.
- VINCZE A. (1990): Az innovációval kapcsolatos jogi ismeretek. KTI, Budapest. 96 p.

VIRÁGH, R. (2003): Területfejlesztés és intézményfejlesztés. Közösségi művelődés, 2003. december. pp. 43-47.

WILLIAMSON, J. G. (1965): Regional inequality and the process of national development: a description of the patterns. Economic Development and Cultural Change, 1965/4.

Felhasznált honlapok:

<http://tg.dashofer.hu>

file://C:\2002\innovacio\Innov_Szöv_felm.htm

<http://www.innoregio.de>

<http://www.innovacio.hu>

www.idea.hu

www.kszs.org.hu/archiv/kisterseg0310.html

www.kergazdasag.hu/terseg/innovativ.html

www.ksh.hu

www.logsped.hu/kisterseg.html

www.rkk.hu/kon

www.wiiw.com

www.wifo.com

Normatív szabályzók:

101/1971. OT-ÉVM közös rendelet az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptióról (OTK).

Az 1996. évi Területfejlesztésről és területrendezésről szóló XXI. törvény és annak 1999. évi módosítása (1999. évi XCII. törvény)

Az Országos Területfejlesztési Konceptióról (OTK) szóló 35/1998. (III. 20.) OGY. Határozat.

A kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről szóló 244/2003. (XII. 18.) Korm.rendelet

Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS). Official Journal of the European Union, 21.6.2003, p. 154/1-4.

2003. évi XC. Törvény a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról

FÜGGELÉK

1. Kistérségi kategóriák

Államigazgatási körzet:

A kistérség határain belül elhelyezkedő területi egység, amely államigazgatási (okmányirodai, gyámhatósági, építésügyi, stb.) feladatok ellátásának illetékességi területe. Egy kistérségen belül több államigazgatási körzet is alakítható. A kistérség központja egyben államigazgatási körzeteinek központja is. A kistérségen belül kialakított többi körzet ennek szervezeti alárendeltségében működhet.

Kistérség:

A területfejlesztési törvény értelmében a kistérség a települések között létező funkcionális kapcsolatrendszer összessége alapján lehatárolható területi egység, egymással intenzív kapcsolatban lévő, önszerveződő, egymással határos települések összessége.

Kiemelt térség:

Egy vagy több megyére (a fővárosra), vagy azok meghatározott területére kiterjedő, társadalmi, gazdasági vagy környezeti szempontból együtt kezelendő területi egység, amely egységes tervezéséhez és fejlesztéséhez országos érdekek vagy más jogszabályban meghatározott célok is fűződnek (fővárosi agglomeráció, kiemelt üdülőkörzet, több megyét érintő nemzeti parkok, illetve tájvédelmi körzetek térsége, határmenti, illetve más sajátos térségek). (Területfejlesztési tv. 5.§ f) pont)

Kistérségi társulás:

A területfejlesztési törvény szerint az önkormányzatok önkéntesen létrehozhatnak társulásokat. Ezek jelenleg alanyi jogon nem kapnak költségvetési támogatást, a minimális tagdíjbevételek mellett döntő részben pályázat alapján jutnak forrásokhoz, amelyek elvileg térségi feladatok megoldását, az elmaradt térségek felzárkóztatását szolgálnák. Egyes szakértői vélemények szerint – amelyek gyakorlati tapasztalatokon, tényeken alapulnak – a térségfejlesztési önkormányzati társulások az elmúlt években a pályázatok felhasználásával főként település-, s kevésbé térségfejlesztési feladatokat oldottak meg.

SAPARD térség

Az önkormányzatok szabad társulásának elve alapján az Európai Unió SAPARD támogatásainak elnyerése céljából létrejött társulások által kialakított területi egységek.

Statisztikai kistérség

A Központi Statisztikai Hivatal által statisztikai jellegű mérések elvégzése érdekében bevezetett területi egység, mely kielégíti az ország teljes és ismétlés nélküli lefedettségének igényét. Földrajzilag összefüggő települések olyan együttese, amely a települések közötti valós munka- és lakóhelyi, közlekedési, középfokú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem, stb.) kapcsolatokon alapul.

Területfejlesztési kistérség

A települések között létező funkcionális kapcsolatrendszer összessége alapján behatárolható területi egység, egymással intenzív kapcsolatban lévő, önszerveződő, egymással határos települések összessége. (Tftv. 5.§ h) pont)

Területfejlesztési önkormányzati társulás

A települési önkormányzatok képviselő-testületei által a települések összehangolt fejlesztése, közös területfejlesztési programok kialakítása, a fejlesztések megvalósítását szolgáló közös pénzalap létrehozása érdekében megállapodással létrehozott, önálló jogi személyiséggel rendelkező társulás. (Tftv. 10.§ (1) bek.).

Tervezési-statisztikai régió

Több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt, egybefüggő tervezési, illetve statisztikai területi egység. (Tftv. 5.§ e) pont)

Térség

Különböző területi egységek (a régió, a megye, a kiemelt térség és a kistérség) összefoglaló elnevezése. (Tftv. 5.§ i) pont)

Városkörnyék

városközpontú kistérség, a fejlesztések összehangolása érdekében kialakult önszerveződő területi egység. (Tftv. 5.§ g) pont)

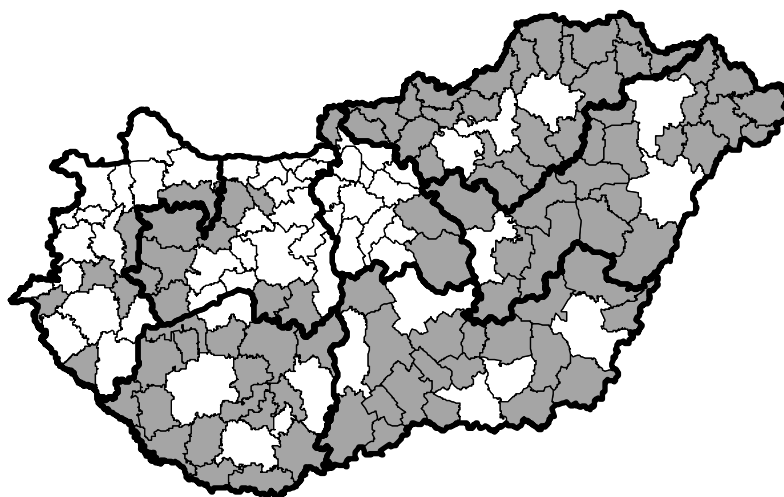
Vonzáskörzet

A település központi funkciót betöltő intézményei által rendszeresen és szükségszerűen ellátott területet a település vonzáskörzete. Tágabb értelmezése szerint a speciális funkciók (ipar, mezőgazdaság, közlekedés) által kialakított kapcsolatok is (pl. a település népességvonzó hatása, munkaerővonzás, illetve ennek hatására kialakuló ingázás) a vonzáskörzet komponensei közé tartoznak.

26. ábra: Magyarország leghátrányosabb helyzetű kistérségei⁴⁷

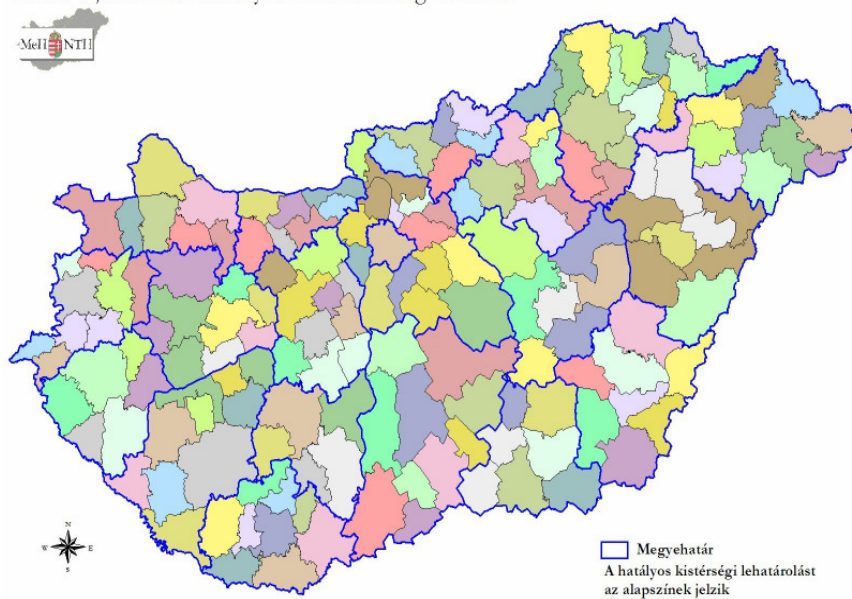
27. ábra: Magyarország kedvezményezett kistérségei, 2003

⁴⁷ Forrás: MEH, 2003.

28. ábra: Kistérségi rendszer, 2004

A 2004. január 1-től hatályos KSH kistérségi rendszer

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségei:

Baktalórántházi kistérség:

Apagy, Baktalórántháza, Berkesz, Besenyőd, Laskod, Levelek, Magy, Nyíribrony, Nyírfákó, Nyírkarász, Nyírkércs, Nyírmada, Nyírtass, Nyírtét, Ófehértó, Petneháza, Pustadobos, Ramocsaháza, Rohod

Csengeri kistérség:

Csenger, Csengersima, Csengerújfalú, Komlódtótfalu, Pátyod, Porcsalma, Szamosangyalos, Szamosbecs, Szamostatárfalva, Tyukod, Ura

Fehérgyarmati kistérség:

Botpalád, Cégénydányád, Csaholc, Császló, Csegöld, Darnó, Fehérgyarmat, Fülesd, Gacsály, Garbolc, Gyügye, Hermánszeg, Jánkmajtis, Kérszemjén, Kísar, Kishódos, Kísnamény, Kíspalád, Kisszekeres, Kölcse, Kőmörő, Magosliget, Mánd, Méhtelek, Milota, Nábrád, Magyar, Nagyhódos, Nagyszekeres, Nemesborzova, Olcsvaapáti, Panyola, Penyige, Rozsály, Sonkád, Szamossályi, Szamosújlak, Szatmárcseke, Tiszabecs, Tiszacsécse, Tiszakóród, Tiszaberek, Tunyogmatolcs, Túristvándi, Túrricse, Uszka, Vámosoroszi, Zajta, Zsarolyán

Ibrány-Nagyhalászi kistérség:

Balsa, Beszterec, Buj, Demecser, Gávavencsellő, Gégény, Ibrány, Kék, Kemece, Nagyhalász, Nyírbogdány, Paszab, Székely, Tiszabercel, Tiszarád, Tiszatelek, Vasmegyer

Kisvárdai kistérség:

Ajak, Anarcs, Benk, Dombrád, Döge, Eperjeske, Fényeslitke, Győröcske, Gyulaháza, Jéke, Kékcse, Kisvárd, Komoró, Lövöpetri, Mándok, Mezőladány, Nyírlövő, Pap, Pátroha, Rétközberencs, Szabolcsbáka, Szabolcsveresmart, Tiszabездéd, Tiszakanyár, Tiszamogyorós, Tiszaszentmárton, Tornyospálca, Tuzsér, Újdombrád, Újkenéz, Záhony, Zsurk,

Mátészalkai kistérség:

Fábiánháza, Fülöpösdaróc, Géberjén, Győrtelek, Hodász, , Jármí, Kántorjánosi, Kocsord, Mátészalka, Mérk, Nagydobos, Nagyecsed, Nyírcaholy, Nyírkáta, Nyírmeggyes, Nyírparasznya, Ópályi, Ökörítőfülpös, Őr, Papos, Rápol, Szamoskér, Szamosszeg, Tiborszállás, Vaja, Vállaj

Nyíregyházi kistérség:

Kálmánháza, Kótaj, Nagycserkesz, Napkor, Nyíregyháza, Nyírpazony, Nyírtelek, Nyírtura, Sényő

Nagykállói kistérség .

Balkány, Biri, Bököny, Érpatak, Geszteréd, Kállósején, Nagykálló, Szakoly, Újfehértó

Nyírbátori kistérség .

Bátorliget, Encsencs, Kisléta, Máriapócs, Nyírbátor, Nyírbétek, Nyírbogát, Nyírcaászári, Nyírderzs, Nyírgelse, Nyírgyulaj, Nyírlugos, Nyírmihálydi, Nyírpilis, Nyírvasvári, Önböly, Penészlek, Piricse, Pócspetri, Terem

Tiszavasvári kistérség:

Rakamaz, Szabolcs, Szorgalmatos, Timár, Tiszadada, Tiszadob, Tiszaeszlár, Tiszalök, Tiszanagyfalú, Tiszavasvári

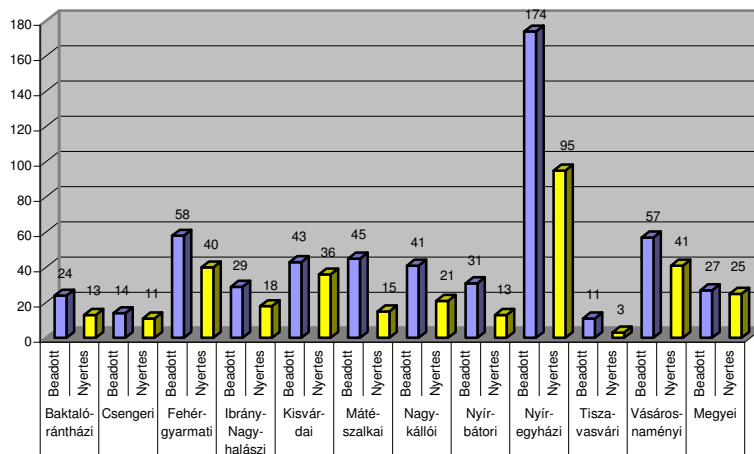
Vásárosnaményi kistérség:

Aranyosapáti, Barabás, Beregdaróc, Beregsurány, Csaroda, Gelénes, Gemze, Gulács, Gyüre, Hetefejércse, Ilk, Jánd, Kisvarsány, Lónya, Márokpapi, Mátyus, Nagyvarsány, Olcsva, Tákos, Tarpa, Tiszaadony, Tiszakerecseny, Tiszaszalka, Tiszavid, Tivadar, Vámosatya, Vásárosnamény

2. A Sz.-Sz.-B. MTT-hoz benyújtott és nyertes pályázatok száma, 2003

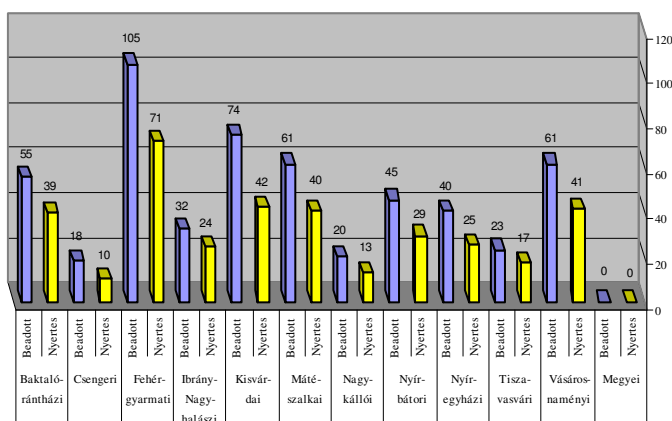
29. ábra: A Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanácshoz benyújtott és nyertes pályázatok, 2003

Vállalkozói pályázatok (TFC, BC, KKC, TC, VFC, FVM)

Önkormányzati pályázatok (TERKI, CÉDE, NÖP, DECKAC)

2003. év

A KISTÉRSÉGEK INNOVÁCIÓS KÉPESSÉGÉNEK KÜLÖNBSÉGEI
SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a Földrajz-földtudomány doktori iskola Társadalomföldrajz tudományágban

Írta: Filepné Nagy Éva, okleveles közgazda

Készült a Debreceni Egyetem Földrajz-földtudomány doktori iskolája
(Társadalomföldrajz-területfejlesztés alprogramja) keretében

Témavezető: Prof. Dr. Süli-Zakar István tanszékvezető egyetemi tanár

A doktori szigorlati bizottság:

Elnök: Dr. Lóki József
Tagok: Dr. Bora Gyula
Dr. Kozma Gábor

A doktori szigorlat időpontja: 2004. április 23.

Az értekezés bírálói:

Dr. Horváth Gyula
Dr. Hanusz Árpád

A bírálóbizottság:

Elnök: Prof. Dr. Kerényi Attila
Tagok: Ekéné Dr. Zamárdi Ilona
Martonné dr. Erdős Katalin
Dr. Korompai Attila
Dr. Kókai Sándor
Póttag: Dr. Benedek Ágnes
Dr. Kormány Gyula

Az értekezés védésének időpontja: 2004. ....